

UNIVERZITET U BEOGRADU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA

Danijela M. Ristić

PRIMENA VEŠTINA EFEKTIVNOG NADZORA
U IZVRŠENJU VANZAVODSKIH SANKCIJA I
MERA

doktorska disertacija

Beograd, 2026

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF POLITICAL SCIENCES

Danijela M. Ristić

APPLICATION OF EFFECTIVE SUPERVISION
SKILLS IN THE EXECUTION OF NON-
CUSTODIAL SANCTIONS AND MEASURES

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2026

Mentor: prof. dr Miroslav Brkić, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka

Članovi komisije:

Datum odbrane: _____

Izjava zahvalnosti

Velika zahvalnost kolegama poverenicima za učešće i pomoć prilikom realizacije ovog izazovnog istraživačkog rada.

Hvala mentoru profesoru Miroslavu Brkiću za podršku i strpljenje u svim fazama izrade i master i doktorskog rada.

Hvala porodici i prijateljima za toleranciju, ohrabrenje i istrajnost tokom svih proteklih godina

Primena veština efektivnog nadzora u izvršenju vanzavodskih sankcija i mera

Sažetak

Poverenička služba nadležna je za sprovođenje poslova izvršenja vanzavodskih sankcija i mera u Republici Srbiji a sistem izvršenja sankcija i mera u zajednici ustanovljen je tokom 2008. godine. Koncept profesionalnog rada službenika zasniva se na rehabilitacionom modelu pomoći i podrške prestupnicima za promenu prokriminalnog ponašanja i stavova u cilju smanjenja kriminološkog recidiva. Empirijska istraživanja u oblasti sankcija i mera alternativnih institucionalnom tretmanu sugerišu da se primenom određenih modela praksi i programa tretmana, može uticati na smanjenje recidiva i do 50%. Praksa zasnovana na dokazima u postupanju prema prestupnicima u zajednici u najvećoj meri zasniva se na principima modela procene rizika i rehabilitacije prestupnika, poznat kao RNR (rizik-potreba-responzivnost, eng. risk-need-responsivity) model. Pored centralna tri principa koji sintetizuju targetiranje kriminogenih rizika i potreba i izbor optimalnih intervencija u okviru individualizovanog tretmana, RNR model za sprovođenje efektivnog rehabilitacionog tretmana prepoznaje značaj usvajanja i primene principa efektivnih veština intervjuisanja od strane službenika definisan kao Osnovne korektivne prakse (eng. core correctional practices). Esencija CCP je empirijski dokazan argument da se efektivnost intervencija uvećava kada ih sprovodi osoblje sa visokokvalitetnim veštinama interpersonalnih odnosa u kombinaciji sa veštinama strukturiranja ponašanja prestupnika. Naglasak na kvalitetu odnosa između službenika i prestupnika čini da se RNR model prepoznaje kao "najbolja praksa" u oblasti tretmana prestupnika u zajednici. U nastojanju da efektivno delovanje definiše i osnažuje profesionalnu praksu Povereničke službe, predmet istraživanja je primena veština intervjuisanja koje poverenici demonstriraju prilikom kontakta sa prestupnicima i uticaj tih veština na ishode nadzora. Cilj istraživanja je ispitivanje primene veština uspostavljanja međuljudskih odnosa i veština strukturiranja ponašanja koje poverenici demonstriraju tokom intervjuisanja prestupnika i uticaj primenjenih veština na ishode nadzora. Uzorak istraživanja čini 35 prvih intervjuja poverenikasa licima osuđenim na kaznu kućnog zatvora, sprovedenih od strane 18 službenika. Rezultati istraživanja pokazuju da službenici demonstriraju visok stepen poznavanja i korišćenja veština uspostavljanja dobrih međuljudskih odnosa sa prestupnicima, u proseku intervjui su sadržali 93% indikatora od ukupnog broja za posmatranu grupu veština. Sa druge strane, rezultati istraživanja ukazuju da službenici u znatno manjoj meri koriste veštine strukturiranja ponašanja prestupnika tokom intervjuisanja. U proseku intervjui su sadržali samo 41% indikatora od ukupnog broja za grupu veština strukturiranja. Iz grupe veština strukturiranja ponašanja, najčešće je primenjivana veština pro-socijalno modelovanje. Generalno, srednja vrednost zastupljenosti indikatora veština efektivnog nadzora je Mean=.60 što znači da su u većini intervjuja zastupljene veštine Osnovne korektivne prakse. U odnosu na prisutnost recidiva prestupnika koje nadziru službenici koji su učestvovali u istraživanju, zabeležena je stopa recidiva prestupnika od 7,39% u grupi službenika koji pretežno primenjuju veštine efektivnog nadzora u odnosu na stopu recidiva od 10,59% u grupi službenika koji pretežno neprimenjuju veštine efektivnog nadzora. Pretpostavka da pohađanje specijalizovane edukacije službenika utiče na smanjenje recidiva prestupnika, nije potvrđena kao ni pretpostavka da socijalni radnici u većoj meri koriste veštine strukturiranja ponašanja u odnosu na druge profesije zaposlenih u Povereničkoj službi. Ograničenja tokom realizacije nacrta istraživanja reflektovala su se na objektivnost i validnost prikupljenih podataka. Iako je aktuelnim istraživanjem obuhvaćen manji broj profesionalaca Povereničke službe (oko 40%) uzorak se može smatrati reprezentativnim po važnim svojstvima.

ključne reči: veštine intervjuisanja, Poverenička služba, rehabilitacija prestupnika, efektivna praksa, recidiv

naučno polje: Političke nauke

uže naučno polje: Teorija i metodologija socijalnog rada

Broj upisa:

UDK broj:

Application of effective supervision skills in the execution of non-custodial sanctions and measures

Summary

The Probation Service is responsible for the execution of non-custodial sanctions and measures in the Republic of Serbia, with the system of community sanctions and measures being established in 2008. The concept of professional practice of officers is based on a rehabilitative model of assistance and support for offenders aimed at changing pro-criminal behavior and attitudes in order to reduce criminal recidivism. Empirical research in the field of sanctions and measures alternative to institutional treatment suggests that the application of certain practice models and treatment programs can reduce recidivism by up to 50%. Evidence-based practice in dealing with offenders in the community is largely grounded in the principles of the offender risk assessment and rehabilitation model known as the RNR (risk-need-responsivity) model. In addition to the three core principles that synthesize the targeting of criminogenic risks and needs and the selection of optimal interventions within individualized treatment, the RNR model recognizes the importance of adopting and applying effective interviewing skills by officers, defined as Core Correctional Practices (CCP). The essence of CCP lies in the empirically supported finding that the effectiveness of interventions increases when they are delivered by staff possessing high-quality interpersonal skills in combination with skills for structuring offender behavior. The emphasis on the quality of the relationship between the officer and the offender contributes to the recognition of the RNR model as a “best practice” in the field of community-based offender treatment. In an effort to define effective action and strengthen the professional practice of the Probation Service, the subject of this research is the application of interviewing skills demonstrated by probation officers during contact with offenders and the impact of these skills on supervision outcomes. The aim of the research is to examine the use of interpersonal relationship-building skills and behavior-structuring skills demonstrated by probation officers during interviews with offenders, as well as the impact of these skills on supervision outcomes. The research sample consists of 35 initial interviews conducted by probation officers with individuals sentenced to home detention, carried out by 18 officers. The research findings indicate that officers demonstrate a high level of knowledge and use of interpersonal relationship-building skills with offenders; on average, the interviews contained 93% of the indicators out of the total number defined for the observed group of skills. On the other hand, the results show that officers use offender behavior-structuring skills to a significantly lesser extent during interviews. On average, the interviews contained only 41% of the indicators out of the total number for the group of structuring skills. Within this group, pro-social modeling was the most frequently applied skill. Overall, the mean value of the representation of effective supervision skill indicators is Mean = .60, indicating that Core Correctional Practices were present in the majority of interviews. With regard to offender recidivism among those supervised by the officers who participated in the study, a recidivism rate of 7.39% was recorded in the group of officers who predominantly apply effective supervision skills, compared to a recidivism rate of 10.59% in the group of officers who predominantly do not apply such skills. The assumption that participation in specialized training for officers contributes to a reduction in offender recidivism was not confirmed, nor was the assumption that social workers use behavior-structuring skills to a greater extent than other professional groups employed in the Probation Service. Limitations encountered during the implementation of the research design affected the objectivity and validity of the collected data. Although the study included a smaller proportion of Probation Service professionals (approximately 40%), the sample can be considered representative with respect to key characteristics.

Key words: Interviewing skills, Probation Service, offender rehabilitation, effective practice, recidivism

Study field: Political science

Narrow scientific field: Theory and methodology of social work

UDC number:

SADRŽAJ

Sažetak

Apstrakt

Deo I – Teorijsko metodološke osnove

Uvod	2
1. Teorijski okvir	2
2. Osnovni pojmovi u kontekstu probacione delatnosti	3
3. Praksa zasnovana na dokazima u sprovođenju sankcija i mera u zajednici	6
4. RNR Model	8
4.1. Principi RNR modela	8
4.1.1. Univerzalni principi RNR modela	9
4.1.2. Osnovni principi RNR modela	9
4.1.3. Organizacioni principi RNR modela	10
4.2. Instrument za procenu rizika kod RNR modela	11
5. Model Dobrog života	13
5.1. Osnovni principi Modela dobrog života	13
5.2. GLM kao alternativa ili integracija sa RNR modelom	14
6. Koncept Osnovnih veština korektivne prakse	16
6.1. Grupa veština uspostavljanja kvalitetnih interpersonalnih odnosa	18
6.1.1. Aranžman intervjua	18
6.1.2. Neverbalna komunikacija	18
6.1.3. Verbalna komunikacija	19
6.1.4. Efektivna upotreba autoriteta	19
6.2. Grupa veština strukturiranja ponašanja prestupnika	20
6.2.1. Motivaciono intervjuisanje	20
6.2.2. Pro-socijalno modelovanje	22
6.2.3. Model rešavanja problema	23
6.2.4. Kognitivno restrukturiranje	24
6.2.5. Opšta struktura intervjua	25
7. Dosadašnja istraživanja u oblasti efektivnog postupanja u sprovođenju sankcija i mera u zajednici	26
7.1. Istraživanja u Australiji	26
7.2. Istraživanje “crne kutije” u Kanadi	28
7.3. Studija JS3 u Džerziju	28
7.4. Istraživanja prisustva veština probacionog rada u Rumuniji i Španiji	30
7.5. Komparativna analiza Španske i Belgijske probacione prakse	31
8. Povezanost probacionog i socijalnog rada	32
9. Sistem izvršenja vanzavodskih sankcija i mera u Republici Srbiji	34
9.1. Kompetencije i profesionalne aktivnosti poverenika	36
9.2. Istraživanje recidiva u oblasti vanzavodskih sankcija i mera.....	38

Deo II – Hipotetičko metodološki okvir istraživanja

1. Problem istraživanja	40
2. Predmet istraživanja	41
3. Ciljevi istraživanja	42
4. Hipotetički okvir	42
5. Značaj istraživanja	42

6. Metode prikupljanja podataka	43
7. Uzorak	44
8. Etičke dimenzije istraživanja	45
9. Procedura istraživanja	46
10. Ograničenja istraživanja	47

Deo III – Rezultati istraživanja i analiza podataka

1. Sociodemografske karakteristike poverenika	49
1.1. Karakteristike polne pripadnosti poverenika	49
1.2. Profesionalno iskustvo na povereničkim poslovima	50
1.3. Karakteristike poverenika u odnosu na profesionalni profil	51
2. Podaci o specijalizovanoj obuci poverenika	53
2.1. Period realizacije specijalizovanih obuka poverenika	54
3. Broj prestupnika na izvršenju kazne kućnog zatvora	55
4. Vanredni izveštaj	56
4.1. Recidiv u izvršenju novog krivičnog dela	57
4.2. Nepoštovanje programa izvršenja kazne	58
4.3. Prisustvo recidiva i nepoštovanja programa u odnosu na profesionalni profil poverenika	59
5. Prisustvo veština efektivnog nadzora u intervjuima poverenika	63
5.1. Veštine uspostavljanja interpersonalnih odnosa	63
5.1.1. Aranžman intervjuja	63
5.1.2. Kvalitet neverbalne komunikacije	65
5.1.3. Kvalitet verbalne komunikacije	68
5.1.4. Efektivna upotreba autoriteta	71
5.1.5. Primena veština uspostavljanja odnosa	74
5.2. Veštine strukturiranja ponašanja prestupnika	76
5.2.1. Motivaciono intervjuisanje	76
5.2.2. Pro-socijalno modelovanje	80
5.2.3. Model rešavanja problema	82
5.2.4. Kognitivno restrukturiranje	85
5.2.5. Opšta struktura intervjuja	85
5.2.6. Primena veština strukturiranja ponašanja prestupnika	87
5.3. Primenjen veština efektivnog nadzora	89

Deo IV – Diskusija, zaključci i preporuke

1. Diskusija	92
2. Zaključna razmatranja	104
3. Predlozi i preporuke	106
Literatura	108
Prilog 1: Saglasnost za učestvovanje u istraživanju za osuđena lica	114
Prilog 2: Saglasnost za učestvovanje u istraživanju za poverenike	115
Prilog 3: Upitnik za poverenike	116
Prilog 4: Kontrolna lista intervjuja	118
Biografija autorke	121
Izjava o autorstvu	122
Izjava o istovetnosti štampane i elektronske verzije doktorskog rada	123
Izjava o korišćenju	124

SKRAĆENICE

EBP (eng. Evidence-based practice)	Praksa zasnovana na dokazima
RNR (eng. Risk-need-responsivity)	Rizik-potreba-odgovor/responzivnost
GLM (eng. Good Lives Model)	Model dobrog života
CCP (eng. Corecorrectional practice skills)	Osnovne veštine korektivne prakse
ZIVSM	Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera

DEO I
TEORIJSKO-METODOLOŠKE OSNOVE

UVOD

Novi pravci u istraživanju efektivnosti prakse nadzora u izvršenju sankcija i mera u zajednici zastupaju stav da osnovu nadzora u suštini čini 'kontakt' između prestupnika i službenika agencije za nadzor. Kontakt ili odnos između prestupnika i službenika predstavlja bazu za promenu ponašanja. Kontakti mogu biti direktni 'licem u lice', telefonski ili sporedni/sekundarni (sa članovima porodice, poslodavcem i sl.). Učestalost kontakata kao kvantitativni indikator kontrole lako je merljiv, međutim istraživanja pokazuju da povećanje broja kontakata automatski ne doprinosi smanjenju recidiva prestupnika (Petersilia, Turner, 1993a,b; Petersilia, 1998; Taxman, 1982; MacKenzie, 2000, prema Taxman, 2002). Sa druge strane, u kvalitativnom smislu, sadržaj kontakata između prestupnika i službenika otvara "crnu kutiju" nadzora (Bonta i sar., 2008) u cilju identifikacije specifičnih međuljudskih i profesionalnih veština i postupaka za postizanje pozitivnih promena u ponašanju i redukcije recidiva.

Dolaženje do promena u ponašanju prestupnika je proces koji uključuje kontinuitet procene kriminogenih faktora, izbor adekvatnih intervencija i njihovo doziranje u određenom vremenskom intervalu, mobilizaciju snaga prestupnika i resursa zajednice. 'Lepak' u ovom procesu je način na koji se razvija i održava povezanosti između prestupnika i službenika nadzora, zbog čega ovakomunikacija mora imati kvalitet koji prevazilazi nivo razmene informacija (Taxman, 2002).

Udoktorskomradu se ispituje prisutnost, obim i intenzitet veština intervjuisanja koje demonstriraju službenici nadležni za sprovođenje vanzavodskih sankcija i mera u Republici Srbiji. Intervjuisanje prestupnika je najzastupljenija intervencija u profesionalnom radu Povereničke službe i primenjuje se prema svim licima na izvršenju što govori označavaju veština za efektivnost prakse. U skladu sa rehabilitacionim pristupom u radu sa prestupnicima i praksom zasnovanom na dokazima, opservacija veština intervjuisanja operacionalizovana je kroz dvakvalitativno različita ali međuslovljena, skupa veština. Prvu grupu, čine veštine uspostavljanja kvalitetnih međuljudskih odnosa između službenika i prestupnika, a drugu, veštine strukturiranja ponašanja prestupnika. Profesionalna znanja i vrednosti službenika, podrazumevaju prisustvo devet pojedinačnih veština: planiranje i realizacija intervju, verbalna i neverbalna komunikacija, uspostavljanje efektivnog autoriteta, motivaciono intervjuisanje, socijalno modelovanje, model rešavanja problema i kognitivnog restrukturiranja.

1. TEORIJSKI OKVIR

Teško je odvojiti proces direktnog rada sa prestupnicima i nastojanja da se izazove promena, od šireg konteksta - kako društvo reaguje na kriminal i kako se pravda primenjuje. Potonje se obično smatra pitanjem krivičnog prava i penalne politike i neizbežno postavlja okvir za postupanje sa prestupnicima. Savremene teorije kažnjavanja klasifikuju se na: konsekvencijalne, retributivne i edukative.

Prema konsekvencijalnim teorijama kažnjavanje deluje na sprečavanje kriminala na različite načine: zastrašivanje izvršenjem kazne (specijalna prevencija), zastrašivanje pretnjom kazne (generalna prevencija), onemogućavanje i rehabilitacija. Zastrašivanje je odvratanje prestupnika od izvršenja krivičnih dela u kontekstu izbegavanja neprijatnosti kažnjavanja. Onemogućavanje je zasnovano na konceptu restrikcije prilika za činjenje prestupa. Rehabilitacioni pristup usmeren je na unapređenje kapaciteta i mogućnosti prestupnika. Zastupnici retributivnih teorija smatraju da učinilac krivičnog dela treba da bude sankcionisan prema 'zasluzi', visina kazne zavisi od procene težine prestupa. Edukativne teorije zasnivaju se na ideji sankcionisanja kao izraz neslaganja zajednice sa počinjenim delom, dok se sa

druge strane pruža podsticaj prestupniku da se u budućnosti uzdržava od recidiva oslanjajući se na njegovu svest i moralne vrednosti (Prodanović-Vasiljević, 2022).

Istovremeno, postoje pristupi bazirani na tzv. restorativnoj prirodi: Pristupi i programi restorativne pravde baziraju se na nekoliko osnovnih prepostavki: (a) da odgovor na zločin treba u što većoj meri moguće popraviti štetu koju je žrtva pretrpela, (b) da učinioci krivičnih dela trebaju shvatiti da njihovo ponašanje nije prihvatljivo i da ono ima stvarne posledice za žrtvu i zajednicu, (c) da učinioci mogu i trebaju preduzeti odgovornost za svoje postupke, (d) da žrtve trebaju imati priliku da izraze svoje potrebe i da saradjuju u određivanju najboljeg načina da učiniocu pruži zadovoljenje i (e) da zajednica ima odgovornost da doprinese tom postupku¹. Iako je tradicionalno poimanje restorativne pravde propagiralo njen suprotstavljeni odnos retributivnom pristupu, savremeni modeli reagovanja na kriminalitet kreću se u pravcu kompatibilnosti ova dva pristupa pod uticajem snažne integracije elemenata restorativne pravde u državno zakonodavstvo.

Metodologija doktorskog rada zasniva se na rehabilitacionom pristupu kojipodrazumeva primenu programa tretmana za prevenciju kriminalnog ponašanja, naglašavajući učenje novih oblika ponašanja, usvajanje drugačijih stavova i uvećanje ličnih kapaciteta prestupnika. Ovo stanovište je povezano sa pretpostavkom da su kriminalne radnje, u mnogim slučajevima, pokušaji da se postignu ciljevi ili reše problemi na načine koje društvo smatra neprihvatljivim. Savremene teorije kriminalnog ponašanja prepoznaju višedimenzionalnost uzročnih veza. Tako se obrasci kriminalnih radnji stiču kroz proces naučenog ponašanja i kognitivnog učenja, a uspostavljaju se putem interakcije brojnih individualnih, porodičnih i drugih ekoloških varijabli (McGuire, 2007). Iz tih razloga rehabilitacija obuhvata najmanje dve dimenzije: bihevioralnu i simboličnu (ilustrativnu). Bihevioralna perspektiva podrazumeva promenu ponašanja pojedinca, asimbolična povratak pojedinca u njegov prethodni status ili pozicije (stanje) kao građanina koji poštuje zakon, prihvaćen od strane zajednice i uživa ista prava kao i bilo ko drugi (Robinson, Crow, 2009).

Efikasna rehabilitaciona praksauključuje pomoć i podršku za prepoznavanje negativnih okolnosti koje su dovele do prestupničkog ponašanja i osposobljavanje za nalaženje alternativnih izbora kroz resurse i sposobnosti koje bi prestupnici mogli steći. Kreiranje efikasnog okvira prakse koji je prilagodljiv promenama i senzibilan na međusobno podržavajući proces, postaje komplikovano zbog stalne potrebe za balansiranjem sukobljenih imperativa službe nadzora: zaštita javnosti i pružanje usluga prestupnicima. U navedenom kontekstu, postavlja se pitanje da li prisilan, kontrolišući sistem kao što je rad sa prestupnicima u zajednici, može da primenjuje i podržava praksu koja je neprisilna. Navedeni kontekst je izazovan kako za osoblje koje sprovodi tetman tako i za resurse zajednice. Faktor rizika za efikasnost uloženi napore jeste to kako se osoblje 'odnosi' prema prestupnicima. To znači da pomoć i podrška neće biti primljene na efektivan način ako nisu uvremenjene, ako su plasirane na pogrešan način, primenjene na pogrešno 'mesto', pogrešno interpretirane od strane službenika. U ovakvim okolnostima pružena i prihvaćena pomoć je privremenog karaktera i neefikasna (Porporino, Fabiano, 2008).

2. OSNOVNI POJMOVI U KONTEKSTU PROBACIONE DELATNOSTI

Probacioni rad je nastao u prvoj polovini devetnaestog veka, skoro uvremenjeno na severno-američkom i evropskom kontinentu. Probacija je prvobitno značila 'dokazivanje' ili 'testiranje', obećanje prestupnika da će se ponašati ispravno testiralo se tokom vremena i ako je bilo uspešno kažnjavanje se smatralo suvišnim jer se promena dešavala (Lewis, 1960). Snaga probacije leži u kombinaciji dva

¹Priručnik programa restorativne pravde Ujedinjenih nacija, 2006.

segmenta, uslovnog obustavljanja kazne od strane sudskog organa i pomoć kroz nadzor od strane probacione službe. U zemljama sa dugom tradicijom (Skandinavske zemlje, Australija, Kanada, neke države SAD) probacioni rad se posmatra kao socijalni rad sa prestupnicima koji podrazumeva profesionalni rad na polju socijalne reintegracije i rehabilitacije maloletnih i punoletnih prestupnika i sa socijalnim radom deli bazične vrednosti i profesionalna znanja (Vanstone, 2004; Vanstone, Reynor, 2012). Protokom vremena probaciona delatnost je oblikovala specifične modele rada i efektivnu praksu u skladu sa usložnjavanjem delatnosti i uticaj penalnih politika.

U dokumentu Probaciona pravila Saveta Evrope² pojam *probacija* odnosi se na: “Implementaciju sankcija i mera koje se sprovode u zajednici, definisanih zakonom i određenih učiniocu krivičnog dela. Uključuje niz aktivnosti i intervencija, u koje se ubrajaju nadzor, vođenje i pomoć, čiji je cilj socijalna integracija učinioca i doprinos sigurnosti zajednice”. U dokumentu se koristi široko tumačenje pojma probacije kako bi se obuhvatio raznolik raspon poslova koje obavljaju agencije širom Evrope, uzimajući u obzir različite probacione tradicije, institucije i prakse.

Svrha probacije je unapređenje socijalne uključenosti učinioca krivičnog dela i sigurnost zajednice. Ciljevi probacije su postizanje rehabilitacije kroz rad sa učiniocima pomažući im i podstičući ih da se integrišu u zajednicu poštujući zakone. Najbolja probaciona praksa treba da bude utemeljena na dokazima, kako bi se utvrdila njena delotvornost u ostvarivanju navedenih ciljeva (Komentari Preporuke CM/Rec(2010)1). Pojam *efektivne prakse* u probaciji često nije jednostavno definisati jer zavisi od nacionalnih i kulturnih specifičnosti, vremenskog okvira i zakonskih rešenja. Prema Underdown (2007) efektivna praksa u probaciji je praksa koja daje željene rezultate. Efektivna praksa se razume i kao praksa koja promovise rehabilitaciju prestupnika i prevenciju recidiva (Durnescu, 2020).

Uzimajući u obzir benefite probaciona prakse za pojedinca i zajednicu, ubrzo nakon njenog nastanka integrisana je u formalno zakonodavstvo što dovodi i do uvećava raspona mera i sankcija koje se sprovode u zajednici. U skladu sa osnovnim ciljevima Tokijskih pravila³, primena mera alternativnih institucionalnom tretmanu treba da bude korak u pravcu ukidanja kažnjavanja i dekriminalizacije i treba ih primenjivati u skladu sa principom minimalne intervencije. U cilju obezbeđivanja veće fleksibilnosti, a u skladu s prirodom i težinom učinjenog prestupa, ličnim karakteristikama prestupnika i zaštitom društva, zakonodavstvo treba da obezbedi široki izbor mera alternativnih institucionalnom tretmanu.

Mere alternativne institucionalnom tretmanu obuhvataju mnogobrojne varijetete mera ili sankcija koje se primenjuju “na sve osobe koje se mogu optužiti, kojima se može suditi ili koje se mogu poslati na izdržavanje kazne, u svim fazama sprovođenja krivičnog postupka”⁴. Na evropskom kontinentu uobičajena je upotreba sintagme- sankcije i mere koje se sprovode u zajednici za veliki broj različitih administrativnih i tretmanskih postupanja prema licima osumnjičenim ili osuđenim za krivična dela. Pojam *sankcije i mere koje se sprovode u zajednici*, dve najznačajnije preporuke Saveta Evrope u ovoj oblasti, definišu na isti način: “Sankcije i mere kojima se osumnjičeni i prestupnici zadržavaju u zajednici i koje podrazumevaju izvesna ograničenja njihove slobode uvođenjem određenih uslova i/ili obaveza” (Evropska pravila o sankcijama i merama u zajednici⁵ i Probaciona pravila).

²Preporuka CM/Rec (2010)1 Saveta ministara državama članicama o Probacionim pravilima Saveta Evrope

³Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za mere alternativne institucionalnom tretmanu, usvojeno rezolucijom Generalne skupštine 45/110

⁴Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za mere alternativne institucionalnom tretmanu, usvojeno rezolucijom Generalne skupštine 45/110, Princip 2.1.

⁵Preporuka CM/Rec (2017)3 Komiteta ministara državama članicama o Evropskim pravilima o sankcijama i merama u zajednici

Primarna funkcija sistema izvršenja sankcija je zaštita zajednice od kriminala a centralni pojam ovog polja je recidiv. Pojam *recidiv* u zakonodavnom kontekstu određuje se kao ponavljanje izvršenja krivičnog dela. U istraživačkoj literaturi pored navedenog, recidiv obuhvata i novu osudu ili opoziv aktuelne mere ili sankcije u zajednici (Bonta, Andrews 2010; Kennealy i sard., 2012; Chadwick, Dewolf, Serin, 2015). Pojam recidiv odnosi se na ponavljanje kriminalnog ponašanja od strane pojedinca pa govorimo o individualizaciji tretmana-specijalna prevencija. Sa druge strane društvo preduzima i aktivnosti koje ciljaju na generalnu prevenciju. Pojam *prevencija kriminala* “znači svaku politiku ili praksu koje sprovode agencije krivičnopravnog sistema i druge nadležne agencije i čiji je cilj sprečavanje (ili, što je realnije, smanjenje) kriminaliteta” (Probaciona pravila Saveta Evrope).

Evropska i nacionalna praksa postupanja prema prestupnicima zasniva se na rehabilitacionom pristupu a sam pojam *rehabilitacije* Probacionih pravila SE definišu na sledeći način: “Rehabilitacija je koncept koji označava niz različitih intervencija čiji je cilj promocija odvratanja učinioca od daljeg činjenja krivičnih dela i njegovog vraćanja u status osobe koja se pridržava zakona”.

Efektivni rehabilitacioni tretman ima za cilj smanjenje recidiva prestupnika. Da bi se postigao ovaj cilj, zadatak probacionog osoblja je uvećanje prosocijalnih i smanjenje prokriminalnih ekspresija prestupnika. Ekspresija u ovom kontekstupodrazumeva stavove, misli i ponašanja. Prokriminalne ekspresije su: negativni stav prema zakonu, sudovima i policiji; tolerancija na kršenje pravila uopšte i kršenje zakona posebno; identifikacija sa prestupnicima. Prosocijalne ekspresije uključuju: naglasak na negativnim posledicama kršenja zakona za prestupnika, žrtvu i širu zajednicu; postavljanje realnih ograničenja za 'opravdavanje' kriminalnih radnji; verbalizacija rizika koje nosi druženje sa drugim prestupnicima i prihvatanje njihovog sistema vrednosti. Prvi korak u promeni ravnoteže između prosocijalnih i prokriminalnih ekspresija prestupnika je sposobnost probacionih službenika da ih prepozna i razlikuje (Bonta, Andrews, 2017).

Koncept rehabilitacije prestupnika podrazumeva primenu konkretnih intervencija i psihosocijalnih programa definisanih u pojedinačnom programu postupanja za svako lice na izvršenju. U socijalnom radu *intervencije* “obuhvataju znanja, veštine i vrednosti primenjene u radu na terenu koje su osmišljene tako da utiču na – i menjaju – neku konkretnu situaciju, postojeći tok događaja ili misli, osećanja i ponašanja” (Trevithick, 2016:45). U probacionom radu *intervencija* znači “svaku akciju koja se preduzima u cilju nadzora, postupanja, pomoći ili usmeravanja učinioca krivičnog dela u cilju odvratanja od vršenja novih krivičnih dela kao i pomoći u življenju u skladu sa zakonima” (Probaciona pravila SE). Pojam *program* u kontekstu probacije je “organizovana i sistematska intervencija usmerena ka specifičnim ciljevima, povezana sa 'onim šta funkcioniše' uključujući različite metode koje koriste službenici probacije da izazovu promenu” (Durnescu, 2012:194).

Ključni pojam za integrisanje navedenih normativnih i profesionalnih principa i procedura u kontekst mikro i makro sistema prestupnika kao individue i člana zajednice je pojam *veština* službenika. U humanističkim naukama, pa i u socijalnom radu, ovaj pojam se posmatra kao višedimenzionalan i može zahvatati opšte i specijalizovane veštine. Opšte, se odnose na bazična znanja o određenoj oblasti i sposobnost da se ta znanja primene tokom intervencije. Specijalizovane, predstavljaju viši nivo znanja koje se stiče dodatnom obukom za konkretnu teoriju ili praktični pristup u radu sa određenom grupom korisnika. U socijalnom radu, na opštem nivou, veština se definiše kao “delovanje kojese može naučiti i koje je usmereno ka ostvarivanju određenog zacrtanog cilja, koje obuhvata čitav niz radnji, koje se može organizovati tako da bude efikasno i da se može oceniti na osnovu toga koliko je relevantno i efektivno” (Trevithick, 2016:45). U probacionom radu, termin *veština* odnosi se na stručnost i sposobnostslužbenika koji doprinose pozitivnim ishodima prakse, kao što su aktivni angažman prestupnika sa ciljevima nadzora, rehabilitacije i odustajanja od kriminalnog ponašanja (Uqwudike, Raynor, Annison, 2019).

Praksa socijalnog rada obuhvata veliki broj veština među kojima su: interpersonalne veštine, veštine verbalne i neverbalne komunikacije, planiranja i pripremanje intervjua, realizacija i okončanje intervjua, empatija, prikupljanje informacija, postavljanje pitanja otvorenog i zatvorenog tipa, parafraziranje, pojašnjenje, rezumiranje, aktivno slušanje, podsticanje, pružanje podrške i pomoći, veštine osnaživanja i povećanja sposobnosti, veštine pregovaranja, veštine zastupanja, veštine konfrontacije, korišćenje humora i dr. Sve navedene veštine primenjuju se i u probacionom radu što će biti operacionalizovano kroz istraživački segment doktorskog rada čiji predmet je opservacija dva skupa veština koje službenici mogu i efektivno je da koristite u komunikaciji sa prestupnicima. U kontekstu navedenog, opserviramo pojam *veštine osoblja* spoznat kao “kompleksna organizacija ponašanja usmerena ka određenom cilju ili aktivnosti” (Durnescu, 2012:194). Primeri probacionih veština uključuju komunikacione veštine (posebno intervjuisanje) kao i profesionalna znanja, uključenost i posvećenost kojese potrebne za realizaciju procene, planiranja, realizaciju intervencija i evaluaciju programa postupanja (Durnescu 2012).

3. PRAKSA ZASNOVANA NA DOKAZIMA U SPROVOĐENJU SANKCIJA I MERA U ZAJEDNICI

Praksa zasnovana na dokazima (engl. evidence-basedpractice/ EBP) u probacionom radu prihvaćena je krajem osamdesetih godina dvadesetog veka kao rezultat nastojanja praktičara i naučnih radnika, da istraživačkim dokazima opovrgnu ili ublaže pesmistične stavove da u tretmanuprestupnika “Ništa ne funkcioniše”. EBPnaglašava “pristupe koji su dokazali efektivnost kroz empirijska istraživanja umesto isključivo profesionalnog iskustva” (Crimeandjustice Institute, 2009, p.ix, prema Blasko, Viglione, Taylor, Taxman, 2022:817.). Praksa zasnovana na dokazima duboko je ukorenjena u filozofiji paradigme “Šta funkcioniše?” sa različitim, ali komplementarnim pristupima rehabilitaciji i pružanja tretmanskih usluga prestupnicima (Andrews, Bonta, 2010).

Praksa zasnovana na dokazima predstavlja skup komponenti i karakteristika programa rehabilitacije koji, kada se efikasno integrišu u oblast promene kriminogenog ponašanja prestupnika, utiču na korekciju njihovog prokriminalnog ponašanja i stavova. Prema Paparozzi i Gendreau (2005), programi za sprovođenje sankcija i mera u zajednici, kojiinkorporiraju ova načela u praksu, rezultiraju redukcijom recidiva od 25% do 30% i više tokom vremena, što za posledicu ima smanjenje troškova korekcije i povećava javnu bezbednost (Ristić, Brkić, 2019).

Preporuke dokumenata u oblasti sprovođenja sankcija i mera u zajednici upućuju na poželjnost primene ovog pristupa.U dokumentu Evropska pravila o sankcijama i merama u zajednici, stoji: “Organi sprovođenja služice se metodama zasnovanim na dokazima i usklađenim sa etabliranim standardima struke”⁶. U komentaru navedenog člana navodi se da ovo pravilo ne teži samo uspostavljanju pravednih i humanih principa za kreiranje, uspostavljanje i sprovođenje sankcija i mera, već i obezbeđivanje visokih standarda profesionalne kompetencije u njihovom sprovođenju. To zahtevakorišćenje metoda koje su usaglašeni sa profesionalnim znanjima zasnovanim na nalazima istraživanja, uzimajući u obzir napredak koji se dešava u kriminologiji, forenzičkoj psihologiji, socijalnom radu i sličnim naučnim oblastima.

Nacionalna biro za statistiku SAD u oblasti pravosuđa beleži podatak da u roku od tri godine nakon otpusta sa izdržavanja kazne, oko 68% prestupnika biva registrovan kao izvršilac novog krivičnog dela,

⁶Preporuka CM/Rec (2017)3 Komiteta ministara državama članicama o Evropskim pravilima o sankcijama i merama u zajednici, član 35.

dok 50% bivših osuđenika ponovo završi u zatvoru. Ove visoke stope recidiva ukazuju na ogromnu potrebu za implementacijom empirijski opravdanih strategija rehabilitacije (Hass, Spence, 2017).

Nacionalni institut za korekcije (NIC) SAD, praksu zasnovanu na dokazima definiše kao: “Objektivna, uravnotežena i odgovorna upotreba aktuelnih istraživanja i odgovorna upotreba najboljih raspoloživih dokaza za vođenje politika i praksi u cilju poboljšanja ishoda za korisnike usluga” (Ristić, Brkić, 2019:42). NIC je sintetizovao rezultate istraživanja o efikasnim praksama u sprovođenju sankcija i mera u zajednici u osam principa: procena aktuarskog rizika pomoću standardizovanog instrumenta; poboljšanje intrinzične motivacije prestupnika; odabir intervencija i intenzitet doziranja u odnosu na utvrđene kriminogene rizike i potrebe; trening veština direktivne prakse i korišćenje kognitivno-bihejvioralnih tehnika; uvećanje pozitivnog ojačanja; jačanje kontinuirane podrške iz socijalne zajednice; merenje relevantnih procesa i praksi i analiza rezultata (Ristić, Brkić, 2019:42).

Ovi principi sugerišu specifične strategije koje probacione službe mogu primeniti kako bi njihova praksa bila efektivna kroz proces individualizovane procene rizika, pružanje tretmana koji je usmeren na kriminogena ispoljavanja, plansko doziranje intervencija uz uravnoteženost nagrada i sankcija i integrisani pristup za prestupnike sa višestrukim kriminogenim potrebama.

Dva najuticajnija i najzastupljenija modela rehabilitacije koje primenjuju službe za korekciju ponašanja prestupnika, krajem dvadesetog i početkom dvadeset prvog veka, a koji zagovaraju praksu zasnovanu na dokazima su: paradigma “Šta funkcioniše” i paradigma “Prestanka i Odvrćanja” od činjenja krivičnih dela. Istaknuti predstavnik paradigme “Šta funkcioniše” je RNR model (egl. risk-need-responsivity) koji polazi od pitanja: Koji su faktori rizika koji dovode do prestupa? Sa druge strane, paradigma “Odvrćanja” fokusirana je na pitanje: “Zašto neki prestupnici prestaju da čine prestupe i šta bi službenici u korektivnim institucijama mogli da urade da podrže ovaj proces?” (Weaver, McNeill, 2007:90).

Paradigmu “Prestanka i Odvrćanja” ne definiše jedinstvena teorija, već više teorija koje dele ista osnovna uverenja i vrednosti a koje se mogu podeliti u tri grupe: teorije sazrevanja, strukturalne teorije i teorije transformacije identiteta (Maruna 2001:7). Najuticajniji zastupnik ove paradigme je Model dobrog života (eng. Goodlives model ili GLM). Iako su tačke oslonca RNR i GL modela različite, razvoj ovih modela kroz integraciju u rehabilitacionu praksu upućuje na tendenciju njihove integracije u svobuhvatnu teoriju.

Praksa zasnovan na dokazima nadzora u zajednici potenciramodele prakse koji su efektivni u postizanju promena ponašanja prestupnika. Pored dimenzija efektivne korektivne prakse koje su definisali začetnici RNR modela Endruz i Kisling (1980) kroz kvalitet interpersonalnih odnosa između službenika i prestupnika i korišćenje resursa zajednice, strukturni aspekti nadzora su više povezani sa praksom zasnovanom na dokazima što uključuje: korišćenje standardizovanog alata za procenu rizika i potreba, plan tretmana, kognitivno-bihejvioralne tehnike i terapiju. Praksa zasnovana na dokazima transformiše tradicionalni odnos jedan-na-jedan službenika i prestupnika u posebno bitnu komponentu efektivnosti tretmana, ističući važnost komunikacije i formiranja kvalitetnih profesionalnih odnosa (Blasko, Viglione, Taylor, Taxman, 2022).

Standardizovani alati ili instrumenti za procenu rizika inkorporirani su u RNR model i prikaz njihovog razvoja i usavršavanja prikazan u narednom odeljku. Utemeljivači RNR modela imali su značajan uticaj na razvoj i popularizaciju aktuarske procene rizika i validiranih mernih instrumenata.

4. RNR MODEL

Pregled stručne literature iz sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog veka, u okviru paradigme “Šta funkcioniše?” upućuje na zaključak da određeni programi koji se sprovode u radu sa prestupnicima, zapravo utiču na smanjenje recidiva ali nije postojao jedinstven stav u kojim slučajevima tretman daje najbolje rezultate. Tokom 1990. godine, Endruz i saradnici (Andrews, Bonta, Hoge, 1990) objavili su naučno-istraživački rad zasnovan na kontrolisanoj recenziji empirijske građe o efektima tretmana prestupnika, sa nalazom da je u bar 40% evaluacija istraživačkih studija, registrovan pozitivan ishod. Analizirajući navedene podatke i psihologiju kriminalnog ponašanja, došli su do zaključka da ni krivično sankcionisanje bez rehabilitacionih programa, a ni rehabilitacioni programi bez povezanosti sa kliničkim principima rehabilitacije, neće uticati na smanjenje recidiva.

Po mišljenju Endruza i saradnika “Ono što funkcioniše” je sprovođenje odgovarajućih korektivnih tretmana usklađenih sa tri principa: (1) sprovođenje tretmana prema prestupnicima visokog rizika; (2) fokusiranje na kriminogene potrebe; (3) primena stila i modela tretmana (kognitivnog i bihejvioralnog) prilagođenih potrebama prestupnika i njegovom stilu učenja. Navedeni dokazi podržavaju tezu da su neki korektivni programi funkcionalni sa bar nekim prestupnicima u određenim okolnostima a da se produktivna konekcija između slučaja, usluge i ishoda zasniva na principima rizika, potreba i responzivnosti (eng. risk-need-responsivity/ RNR). Meta-analiza u vezi primene navedenih principa rezultirala je smanjenjem stope recidiva u sprovođenju sankcija u zajednici za 35% a kada se ovaj tretman sprovodi u penalnim ustanovama recidiv se smanjuje za 17% (Andrews, Zinger, Hoge, Bonta, Gendreau, Cullen, 1990).

Naučni rad Endruza i saradnika pružio je novu perspektivu na teoriju i praksu rehabilitacije prestupnika, kroz utemeljenu kliničku i istraživačku bazu i povratak rehabilitacionog koncepta u kriminološku politiku i praksu. RNR model danas se smatra vodećim modelom za procenu i tretman prestupnika. Razvijen osamdesetih godina i formalizovan devedesetih godina prošlog veka, RNR model je korišćen za procenu i rehabilitaciju prestupnika, u početku u Kanadi a zatim i u drugim delovima sveta (Bonta, Andrews, 2007). Zastupnici ovog modela definisali su i najčešće korišćene validirane instrumente za procenu rizika i potreba prestupnika.

RNR model je integrisan u zvanične dokumente Sveta Evrope za prevenciju kriminala pa u Pravilima o sankcijama i merama u zajednici gde se navodi da prilikom odlučivanja o prikladnim programima i intervencijama prilikom rehabilitacije prestupnika kriterijumi bi trebalo da uključuju: bilo kakav rizik od štete za javnost, po same osimnjene ili osuđene ili po osoblje odgovorno za realizaciju programa i intervencija. Individualne kapacitete pojedinca da se pridržavaju programa i odgovore na intervencije. I personalni ili socijalni faktori koji su povezani sa verovatnoćom ponovnog činjenja krivičnih dela (“kriminogene potrebe”).

4.1. PRINCIPI RNR MODELA

Kao što je navedeno, prilikom formulisanja RNR modela kao efikasnog programa rehabilitacije prestupnika, definisana su tri osnovna principa: rizika, potreba i responzivnosti. Protokom vremena, pod uticajem empirijskih dokaza i zahteva prakse, model je razvijan i kontekstualizovan unutar opšte teorije ličnosti i kognitivnog socijalnog učenja o kriminalnom ponašanju (Andrews, Bonta, 2006), što je rezultiralo uvećanjem broja princip u okviru modela u cilju delotvornijeg prevođenje teorije u praksu. Aktuelno, model čini petnaest principa, klasifikovanih u tri grupe: *univerzalni (opšteprihvaćeni)*, *osnovni i organizacioni*. Iako je reč o kompleksom modelu koji se unapređivao, zadržan je naziv RNR po bazičnim

principa koji i dalje imaju značajan uticaj na teoriju, praksu i politiku kažnjavanja (Andrews, Bonta, Wormith, 2011).

4.1.1. Univerzalni principi RNR modela

Univerzalni principi RNR modela prikazuju njegove vrednosti, ciljeve i teorijske osnove. Prvi princip upućuje na poštovanje ličnosti prestupnika kao i specifičnosti normativnog konteksta zajednice u kojoj se model implementira. Ovi ciljevi se ostvaruju inercijom ka etičnom, zakonitom, moralnom, humanom, profesionalnom, ekonomski-efektivnom standardizacijom RNR modela. Sledeći princip preporučuje korišćenje empirijski utemeljenih psiholoških teorija za razumevanje kriminala. Preporuka je da se korektivni programi baziraju na psihološkim teorijama ličnosti i kognitivnog i socijalnog učenja. Treći princip definisan kao: unapređenje usluga za prevencije kriminala, proširuje polje primene RNR modela izvan okvira službi pravosuđa, podstičući službe iz oblasti zdravstva, obrazovanja, socijalne zaštite, da se uključe u napore za prevenciju kriminala i redukciju kriminalne viktimizacije.

4.1.2. Osnovni principi RNR modela

Prvi put su ih opisali Endruz, Bonta i Hog (1990) i pored principa rizik, potreba i respozivnosti, tada je uzet u obzir i četvrti, princip humane usluge, iako nije bio posebno naveden (Maloić, 2016).

Princip *rizika* ima dva aspekta, prvi je da se kriminogeno ponašanje može predvideti a drugi je usklađivanje intenziteta tretmana sa nivoom rizika prestupnika. Usklađivanje intenziteta tretmana sa rizikom od recidiva suština je ovog principa i most između procene i efektivnog tretmana. Princip rizika podrazumeva validiranu procenu i razlikovanje prestupnika niskog, srednjeg i visokog stepena rizika u odnosu na verovatnoću pojave kriminalnog ponašanja. U skladu sa procenjenim stepenom rizika usklađuje se intenzitet rehabilitacionog tretmana za svakog pojedinačnog prestupnika. Naglasak je na sprovođenju intenzivnijeg tretmana prema prestupnicima srednjeg i visokog rizika, dok prestupnici niskog rizika dobijaju minimalne rehabilitacione usluge (Bonta, Andrews, 2007; Bonta, Andrews, 2010).

Princip *potreba* pravi razliku između kriminogenih i nekriminogenih potreba. Najveći broj prestupnika, posebno onih sa visokim stepenom rizika, imaju mnogobrojne potrebe ili problematične okolnosti (neophodnos im je mesto za život i rad, da prestanu sa konzumiranjem psihoaktivnih supstanci i sl.). Međutim, nisu sve potrebe funkcionalno povezane sa kriminalnim ponašanjem. Kriminogene potrebe su dinamički faktori rizika koji, kada se promene, utiču na verovatnoće za pojavu recidiva. Nekriminogene potrebe su takođe dinamične i promenljive ali 'slabo' povezane sa recidivom. Njihovo rešavanje verovatno neće značajno uticati na recidiv.

Analizom najzastupljenih uzroka kriminalnog ponašanja apstrahovano je 'velikih osam' kriminogenih potreba: antisocijalni obrazac ponašanja, pro-kriminalni stavovi, pro-kriminalno socijalno okruženje, zloupotreba psihoaktivnih supstanci, porodični i bračni odnosi, školovanje i zaposlenje, pro-socijalne aktivnosti slobodnog vremena (kao dinamički faktori rizika) i kriminalna istorija kao statični faktor rizika (Andrews, Bonta, 2006; Bonta, Andrews, 2007).

Princip *respozivnosti ili odgovora* odnosi se na sprovođenje tretmana na način koji je usklađen sa sposobnostima i stilom učenja prestupnika. Ovaj princip ima dva aspekta: opštu i specifičnu respozivnost. Opšta respozivnost na tretmanske intervencije upućuje na izbor kognitivno-bihevioralnih i strategija socijalnog učenja za efekat pozitivnih promena ponašanja. Podjednako važna komponenta efektivnog tretmana je kvalitet interpersonalnih odnosa između službenika i prestupnika. Specifična respozivnost postiže se individualizacijom tretman prema snagama, sposobnostima, motivaciji i bio-socijalnim karakteristikama kao što su pol, etnička pripadnost, starost prestupnika i sl. Generalno, princip respozivnosti podrazumeva usklađivanje modela, strategija i stila profesionalnog postupanja službenika

sa stilom učenja, motivacijom, spremnošću za promenu, faze u ciklusu promene, snagama i drugim individualnim karakteristikama prestupnika (Andrews, Bonta, 2006; Bonta, Andrews, 2007).

Multimodalnost ili opseg ciljanih kriminogenih potreba je još jedan od osnovnih principa. Ističe se važnost preduzimanja sveobuhvatnog tretmana u odnosu na targetirane, višestruke kriminogene potrebe prestupnika sa visokim rizikom. Princip *snaga* prestupnika upućuje na procenu potencijala pojedinca u cilju izoštravanja predviđanja antisocijalnih ishoda i polja specifične rezpozivnosti (Bonta, Andrews, 2010).

Strukturirana procena, takođe jedan od osnovnih principa RNR modela, naglašava da validnost strukturiranih procena nadmašuje validnost nestrukturirane profesionalne procene. Za procenu stepena rizika koriste se standardizovani instrumenti procene koji pružaju pouzdanu razliku između niskog, srednjeg i visokog stepena rizika. Takođe, intervencije i kontakti sa prestupnikom treba da budu usaglašeni za procenom rizika, potreba i snaga prestupnika. Međutim, poslednji princip u grupi osnovnih principa, u izvesnoj meri odstupa se od prethodno navedenih uputstava. Definisan je kao *profesionalno diskreciono pravo* i odnosi se na slučajeve kada se ponašanje prestupnika ne može objasniti postojećim spoznajama unutar modela. Ovaj princip ukazuje i da profesionalna procena, u specifičnim situacijama, može biti pouzdanija od strukturiranog donošenja odluke, sa naglaskom da upotreba profesionalne diskrecije mora biti jasno dokumentovana (Bonta, Andrews, 2010).

4.1.3. Organizacioni principi RNR modela

Naglašavaju važnost politike i menadžmenta službe kao podrške integritetu RNR modela. Prvi od tri organizaciona principa, uređuje pitanje *okruženja* za primenu ovog modela. Primarno je namenjen praksi korektivnog rada u zajednici mada je primenljiv i u institucionalnom okruženju. Princip koji se odnosi na *menadžment* promoviše primenu selekcije prilikom angažovanja osoblja, edukacije i supervizije zaposlenih u skladu sa RNR modelom i uvođenje sistema monitoringa i evaluacije. Od posebnog značaja za doktorski rad je princip *osnovnih korektivnih praksi osoblja* (eng. core correctional practices).

S obzirom na složenost rizičnih faktora kriminalnog ponašanja, koje RNR model detektuje kroz prisustvo različitih psiholoških, socijalnih i bioloških faktora, nepotpuno je opisati efektivnu praksu samo kao poštovanje osnovnih principa. Efektivnost intervencija uvećava se kada ih sprovodi osoblje sa kvalitetnim veštinama uspostavljanja interpersonalnih odnosu kombinaciji sa veštinama strukturiranja ponašanja prestupnika. Glavni cilj korektivnog rada je promocija prosocijalnog razmišljanja i ponašanja prestupnika. Službenici koji su uspešni u postizanju ovog cilja, uspostavljaju visokokvalitetne odnose sa prestupnicima. Za takav odnos važan je fleksibilan i entuzijastičan stil komunikacije tokom kog se individua oseća slobodnom da izrazi svoja mišljenja, osećanja i iskustva. Takođe su potrebni: obostrana naklonost, poštovanje i briga. Za održavanje konteksta razgovora poželjno je i neodobravanje prokriminalnih sadržaja ali i izrazi razumevanja, obostranog uvažavanja, upotreba humora i neverbalne pažnje. Praksa strukturiranja obuhvata: pro-socijalno modelovanje, efektivno potkrepljenje i neodobravanje, izgradnju novih veština, rešavanje problema, zastupanje/posredovanje, kognitivno restrukturiranje i motivaciono intervjuisanje (Bonta, Andrews, 2010).

Kako je većina profesionalaca u kontekstu korektivnih službi u poziciji moći i autoriteta, u odnosu na prestupnika, neefikasna upotreba autoriteta oslanja se dominantno na poštovanje pravila nadzora i pokretanje negativnih sankcija za prekršaje. Efikasan i koristan autoritativni stil je tzv. 'čvrst ali pravedan' pristup koji predstavlja balans između uloge nadzora i pomažuće uloge. Uravnoteženje ove dve uloge značajan je izazov za službenike ali kroz iskren i otvoren razgovor o ulogama i ciljevima tokom nadzora, uvećava se efektivnost razgovora (Trotter, Evans, 2012).

Organizacionim principima zaokružen je prikaz strukture postupanja prema prestupnicima u kontekstu RNR modela. Pored tri centralna principa ovog modela, značajna komponenta je procena prestupnika koja ne mora biti ograničena samo na rizik od ponovnog činjenja krivičnog dela već i za celokupno sprovođenje tretmana, preduzimanje intervencija u odgovarajućim vremenskim periodima i praćenje napretka. Iz razloga potencijala i doprinosa koncepta predviđanja ponašanja prestupnika, isprat ćemo promene tokom njegovog razvoja u poslednje četiri decenije kroz četiri faze ili generacije.

4.2. INSTRUMENT ZA PROCENU RIZIKA KOD RNR MODELA

Autori RNR modela pružaju dokaze “da se kriminalno ponašanje prestupnika može predvideti na pouzdan, praktičan i koristan način” (Bonta, Andrews, 2007:1; Bonta, Andrews, 2010:19). Procena rizik/potreba u kontekstu rada sa prestupnicima omogućava procenu opasnosti prestupnika za zajednicu kao i sklonost prestupnika za ponavljanje kriminalnog ponašanja.

Procena rizika obuhvata dve kategorije: *kliničku i aktuarsku*. Klinička, obuhvata detaljan intervju i opsežnu opservaciju okolnosti vezanih za konkretan slučaj, u smislu ličnih i socijalno-ekoloških faktora koji utiču ili mogu uticati na pojavu ili odsustvo recidiva. Na osnovu prikupljenih informacija profesionalac donosi odluku o daljim postupanjima prema klijentu. Iako je ovaj način procene sveobuhvatan, često je bio na udaru kritika iz razloga pouzdanosti procene i uspostavljanja jedinstvenog kriterijuma. Kako bi se prevazišli navedeni problemi, prihvaćena je i unapređena aktuarska procena rizika (Bonta, Andrews, 2010).

Aktuarska procena rizika usmerena je na verovatnoću pojave određenog ponašanja pojedinca, za šta se koristi posebno konstruisan instrument zasnovan na statističkoj verovatnoći. Statistička verovatnoća javljanja određenog ponašanja utvrđuje se na osnovu istraživanja velikog broja prestupnika kojom prilikom se izoluju istaknuti faktori koji utiču na promene u ponašanju. Izdvojeni faktori rizika zatim se retrospektivno validiraju na slučajevima niskog i visokog rizika. Ova empirijska validacija čini značajnu razliku između kliničke i aktuarske procene rizika, povećavajući tačnost i efektivnost (Ristić, Brkić, 2019).

Do sedamdesetih godina prošlog veka procena rizika za počiniocima krivičnih dela vođena je stečenom stručnom kvalifikacijom i profesionalnim iskustvom službenika. Procena rizika tzv. *prve generacije*, temelji se na profesionalnom i ličnom znanju praktičara o populaciji prestupnika i sposobnosti profesionalca da proceni i predvidi verovatnoću rizičnog ponašanja. Ove procene nisu se oslanjale na standardizovani set pitanja, već suprofesionalci imaju diskreciono pravo da postavljaju pitanja koja smatraju potrebnim. Odluka o klasifikaciji prestupnika temeljila se na faktorima koje svaki pojedinačni praktičar smatra relevantnim za procenu rizika (Vose, 2012).

Ključna karakteristika procene rizika u fazi prve generacije instrumenata je da su razlozi za donošenje odluke subjektivni i vođeni intuicijom. Sumnja u verodostojnost ovakve procene dolazi iz dva razloga. Prvi je, korišćenje neformalnih kriterijuma za donošenje odluka i drugi obraćanja pažnje na karakteristike prestupnika koje možda nisu empirijski povezane sa kriminalnim ponašanjem (Bonta, Andrews, 2017).

Instrumenti za procenu rizika *druge generacije*, nastaju iz potrebe izbegavanja rizika prosuđivanja u okvirima profesija ili pojedinačnih stručnjaka, te poprimaju karakteristike statističke odnosno aktuarske procene rizika. Postignuta je saglasnost da, u opštim slučajevima predviđanja kriminalnog ponašanja, aktuarska ili naučna procena, nadmašuje kliničku procenu. Instrumenti za procenu druge generacije imaju dva velika nedostatka, a to je da su teorijski, jer prediktori rizika nisu teorijski relevantni već su izabrani pre svega iz razloga što su lako dostupni i imaju veze sa recidivom (na primer podaci iz sudskih i penalnih evidencija). Takođe ovi podaci se oslanjaju na prošlost prestupnika kao što su istorija zloupotreba narkotika ili kriminogenog ponašanja. Kako prošlo ponašanje nije podložno promeni, ovi faktori se

označavaju kaonepromenljivi, odnosno statični. Negativne karakteristike instrumenta druge generacije ogledaju se i u tome što nije moguće revidirati procenu rizika, te takoukoliko postoji istorija zloupotrebe narkotika taj faktor će ostati kao visok bez obzira da li je prestupnik u fazi apstinencije ili je u potpunosti prestao sa zloupotrebom narkotika. Takođe sa svakim novim prestupom povećava se rizik jer se uvećava skor za oblast kriminogene istorije. Iznavedenih razloga instrumenti druge generacije nisu mogli uzeti u obzir pozitivne promene u ponašanju prestupnika (Bonta, Andrews, 2010, 2017).

Instrumenti za procenu rizika *treće generacije*, nastali početkom devedesetih godina dvadesetog veka, zadržali su statične prediktore kriminalne istorije prestupnika, a novina je pridruživanje dinamičnih faktora. Ovi faktori istražuju trenutne i promeni podložne životne prilike prestupnika, kao što su zaposlenje/gubitak posla, druženje sa pro-kriminalnim poznanicima-sticanje novih prijatelja, podržavajući/nepodržavajući porodični odnosi. Dobili su naziv "instrumenti rizik-potreba" jer se od instrumenata prethodne generacije razlikuju po tome što mere kriminogene potrebe, a ne samo rizike prestupnika. Ovi instrumenti daju mogućnost praćenja efikasnosti ili neefikasnosti programa postupanja odnosno tretmana prestupnika. S obzirom na činjenicu da su dinamički faktori rizika u oblasti zapošljavanja, socijalnog okruženja i zloupotrebe psihoaktivnih supstanci prepoznati kao posebno značajni, rešavanje ovih kriminogenih potreba doprinosi smanjenju rizika od recidiva (Bonta, Andrews, 2010, 2017).

U prvoj dekadi dvadeset prvog veka konstruisani su instrumenti za procenu rizika *četvrte generacije* koji integrišu sistematsku intervenciju i praćenje, sa procenom šireg spektra faktora rizika i potreba prestupnika. Instrumenti četvrte generacije integrišu procenu sa upravljanjem slučajem. Takođe, uvažavaju ulogu ličnih snaga prestupnika u izgradnji pro-socijalne orijentacije, procenu posebnih faktora reaktivnosti radi maksimiziranja koristi od tretmana i strukturirano praćenje od početka do kraja tretmana. Dobra sveobuhvatna procena prestupnika je više od donošenja odluke o stepenu rizika jer uvažava fundamentalnu potrebu za promenom. Ljudi stalno menjaju svoje ponašanje kao posledicu zahteva okoline i kroz sopstveno namerno ili spontanopreoblikovanje. Promena je važan aspekt života, te se i promena ponašanja prestupnika može olakšati odgovarajućom intervencijom tokom efektivnog tretmana (Bonta, Andrews, 2017).

Većina savremenih probacionih službi koristi se sistemom procene zasnovanom na analizi rizika od ponovnog činenja krivičnog dela, rizika od nanošenja štete drugim osobama ili sebi te analizom kriminogenih faktora na koje je moguće uticati kako bi se rizik umanjio.

Kreatori RNR modela navode da ne žele da oslikavaju ružičastu sliku gde svi prestupnici mogu biti savršeno procenjeni i uspešno rehabilitovani jer je ljudsko ponašanje previše složeno za instrumente procene i programe tretmana. Ali, usmeravanjem na kriminogene potrebe postižu se praktična poboljšanja u predviđanju i tretmanu prestupnika. Kada prestupnici mogu da se udalje od kriminalnog načina života koji često donosi patnju njima, voljenim osobama i drugima iz socijalnog okruženja, ne dobijamo samo zaštitu javnosti nego i dobrobit za socijalno okruženje i samog prestupnika. Bonta i saradnici najveći izazov za RNR model vide u njegovom prenošenju u 'stvarni svet' (Bonta, Andrews, 2007). Oni ističu da je jedna stvar za naučnike da pokažu da instrumenti za procenu rizika i tretman mogu da funkcionišu, a sasvim je druga stvar učiniti da funkcioniše u penalnim ustanovama sa raznolikom službom u smislu obrazovanja, vrednosti i iskustva, često suprotstavljeni pravosudnim politikama i menadžerskim praksama koji nisu uvek optimalni za odabir i obuku efektivnog osoblja. Rezultati istraživanja pokazuju da efektivnost tretmana sprovedenog u 'stvarnom svetu' od prilike je polovima efekta tretmana sprovedenog u eksperimentalnom programu. Službe koje su posvećene dobrom odabiru osoblja, njihovoj edukaciji i podršci u korišćenju instrumenta procene i pružanju tretmana u skladu sa RNR modelom kao i obezbeđivanje podrške od strane organizacionih struktura i javnih politika, su službe koje mogu da

postignu očekivani nivo posvećenosti, pokazuju značajno smanjenje recidivizma u poređenju sa agencijama koje se ne pridržavaju principa ovog model (Andrews, Dowden, 2005; Lowenkamp 2006).

Iako je RNR model najzastupljeniji model prakse u radu sa prestupnicima u zajednici, njegova potpuna primena podrazumeva dinamičnost i kontinuitet na uvećanjuprofesionalnih znanja i veština i posvećenost u primeni. Pored izazova u praktičnoj primeni, ovom modelu se upućuju zamerke i zbog potenciranja na kriminogenim potrebama i proceni rizika i nedovoljne posvećenosti respozivnosti i psiho-socijalnim potrebama prestupnika.

U stručnoj literaturi sve češće se ističe da nije dovoljno samo postaviti pitanje “Šta funkcioniše?” već da pažnja istraživača treba biti usmerena na pitanje “Šta funkcioniše za koga?”, uzimajući u obzir individualne osobenosti prestupnika.

Iz navedenih razloga razmatra se mogućnost unapređenjaRNR modela ili njegova integracija sa drugim rehabilitacionim modelima, pri čemu se najčešće govori o Modelu dobrog života (Maloić, 2016). Model dobrog života (eng. Goodlives model/GLM) nastao je kasnije u odnosu na RNR model u okviru paradigme “Prestanka i Odvrćanja”, ali je stekao značajnu popularnost u korektivnim profesijama na evropskom kontinentu. GLM je koncipiran kao alternativni pristup tretmanu prestupnika koji raspolaže resursima za integraciju aspekata tretmana koji nisu u dovoljnoj meri razrađeni iz perspektive RNR modela (Ward, Maruna, 2007).

5. MODEL DOBROG ŽIVOTA

Model dobrog života je pristup rehabilitaciji prestupnika zasnovan na snagama. Zastupa holistički pristup, posmatrajući osobu kao integralnu celinu kroz međupovezanost tela, uma, okoline i drugih aspekata. Umesto fokusiranja na upravljanje rizikom, predlaže definisanje plana intervencija (plan dobrog života) koji pomaže prestupniku da stekne sposobnost za postizanje lično značajnih ciljeva. Smanjenje rizika posmatra kroz razvijanje individualnih znanja, sposobnosti/veština i resursa, za razliku od pristupa upravljanja rizikom koji se fokusiraju na identifikovanje i promenu kriminogenih potreba (Ward, 2010).

Model dobrog života prihvaćen je i u preporukama Saveta Evrope u oblasti kaznene politike, pa se u Probacionim pravilima navodi: “Rad na resocijalizaciji prestupnika ne bi trebao biti ograničen na procenu i upravljanje rizicima i na potrebe vezane za činjenje krivičnog dela. Istraživanja pokazuju da se uzdržavanje od recidiva često postiže vođenjem “dobrog života”. Budući da svako mora doneti odluku o tome šta je njegovkoncept dobrog života, rad na resocijalizaciji treba da se pobrineza lične interese i težnje pojedinca, podržati ih u kontekstu ostvarivanja legitimnih ciljeva i izgrađivanju snagakako bi im se pomoglo da dosegnu svoje potencijalekao članovi zajednice koji poštuju zakon”(Komentari na čl.59. Probacionih pravila CM/Rec(2010)1).

Vrednosni principi GLM-a su konzistentni sa humanističkim tradicijama probacije i ekološko sistemskim perspektivama socijalnog rada, sa naglaskom na personalizovanu podršku i pristup zasnovan na snagama (McNeill, 2009).

5.1.OSNOVNI PRINCIPI MODELA DOBROG ŽIVOTA

Zastupnici GLM usmereni su na sposobnost pojedinca da definiše i izabere vlastite ciljeve, konstruše planove i slobodno deluje u sprovođenju planova. Pretpostavka je da svi pojedinci imaju slične težnje i potrebe i da je odgovornost zajednice da pomogne pojedincu u sticanju kompetencija za realizaciju socijalno poželjnih aktivnosti i da im se ne ograničava napredovanje na putu koji slobodno biraju (Ward,

Maruna, 2007). Proces promene ka dobrom životu prestupnika sintetizovan je kroz osnovne principe GLM:

Prvo, pretpostavka je da su prestupnici, kao ljudska bića, orjentisani ka traženju “*osnovnih dobara*”. Grupu osnovnih, primarnih ljudskih dobara čine: život (zdrav način života i funkcionisanje), znanje, kvalitet u radu i drugim aktivnostima (hobi i sl.), u okruženju (autonomija i samostalnost), unutrašnji mir (oslobođenost od emocionalne nestabilnosti), kvalitetni porodični i prijateljski odnosi, duhovnost (u širem smislu pronalaženje smisla i cilja u životu), sreća i kreativnost. Sa druge strane, sekundarna ili instrumentalna dobra, pružaju konkretne načine/ sredstva za obezbeđivanje primarnih dobara (Ward, Mann, Gannon, 2007; Ward, Maruna, 2007; Ward, 2010).

Po drugom principu, *rehabilitacija* je proces koji uključuje različite vrste vrednosti, uključujući i prudencijalne procene vrednosti (izbegavanje rizika oslanjajući se na iskustvo i dobro promišljanje, šta je u najboljem interesu prestupnika), etičke vrednosti (šta je u najboljem interesu zajednice), epistemičke ili vrednosti povezane sa znanjem (koji su najbolji modeli i metode prakse). Važno je napomenuti da su dobra na koja se poziva GLM pre prudencijalna nego moralna, to su iskustva i aktivnosti koja dovode do povećanja nivoa blagostanja a ne do moralno dobrih dela (Ward, Mann, Gannon, 2007; Ward, Maruna, 2007).

Treći princip naglasak stavlja na *konstrukt ličnog identiteta* i njegovoj vezi sa razumevanjem prestupnika, šta je ono što čini dobar život. Identitet proizlazi iz osnovnih vrednosnih opredeljenja. Ljudi stiču osećaj ko su i šta je zaista važno iz onoga šta rade. Ovo je bitno kako bi profesionalci koji rade sa prestupnicima razumeli da nije dovoljno ojačati ih da kontrolišu i upravljaju svojim rizicima već je imperativ da im se omogući oblikovanje ličnog identiteta koji donosi osećaj ispunjenosti i smisla (Ward, Mann, Gannon, 2007; Ward, Maruna, 2007).

Četvrti je koncept *psihološkog blagostanja* (postizanje dobrog života) i ima značajnu ulogu u određivanju forme i sadržaja rehabilitacionih programa, zajedno sa upravljanjem rizikom. U skladu sa tim, plan tretmana treba da inkorporira različita primarna dobra sa ciljem obezbeđivanja internih i eksternih uslova neophodnih za obezbeđivanje ovih dobara. Po petom principu, ljudska bića *sukontekstualno zavisni organizmi*, zbog čega plan rehabilitacije treba da uzme u obzir usklađenost između karakteristika prestupnika i socijalnog okruženja (Ward, Mann, Gannon, 2007; Ward, Maruna, 2007).

Saglasno ovom modelu, plan tretmana treba da bude eksplicitno konstruisan u formi koncepta dobrog života. To znači uzeti u obzir snage prestupnika, primarna dobra, relevantno okruženje i specifično navesti koje kompetencije i resursi su potrebni da se postignu željena dobra (Ward, Mann, Gannon, 2006; Ward, Maruna, 2007).

5.2. GLM KAO ALTERNATIVA ILI INTEGRACIJA SA RNR MODELOM

Najistaknutiji zagovornici Modela dobrog života (Ward, Mann, Gannon, 2007) upućuju kritike pristupu “Šta funkcioniše?” čija je dominantna varijanta RNR model.

Prvo, RNR model usvaja model tretmana 'jastučeta za igle' gde se prestupnici posmatraju kao izolovani, bestelesni nosioci rizika (Ward, Mann, Gannon, 2007). U ovoj metafori, svaki faktor rizika predstavlja iglu, a tretman se fokusira na uklanjanje faktora rizika, umesto na usvajanje integrisanog, holističkog pristupa. Drugo, ne bavi se pitanjem ličnog identiteta pojedinca i ima redukcionistički pristup ljudskom ponašanju. Treće, zanemaruje ključnu važnost ljudskih potreba i njihov uticaj u determinisanju kriminalnog ponašanja. U vezi sa navedenim, RNR model nije uspešan u fokusiranju na uspostavljanje jake terapeutske veze sa prestupnikom, kao i po pitanju faktora profesionalca i njegovog stava prema

prestupnicima. Četvrto, sistematski se ne bavi motivacijom prestupnika, što dovodi do negativnih ili izbegavajućih ciljeva tretmana. Peto, ova perspektiva često rezultira univerzalnim pristupom tretmanu i ne bavi se ulogom kontekstualnih faktora prestupa i rehabilitacije. Neki od navedenih problema uzrokovani su i operacionalizacijom modela i ne odražavaju nužno originalnu verziju modela (Bonta, Andrews, 2007). Na kraju, zagovornici GL modela smatraju da naglasak na prevenciji recidiva kao primarne karakteristike RNR modela, sam po sebi nastoji da usmeri pažnju službenika na redukciju faktora rizika umesto uvećanja resursa prestupnika za kvalitetniji, bolji način života.

Akademski odgovor utemeljivača RNR modela (Andrews, Bonta, Wormith, 2011) na kritike iz tabora GLM, prihvaćen je sa tezom da kritike ukazuju na nemogućnost detaljnog razumevanja određenih aspekata RNR modela zbog čega dolazi do pogrešnog tumačenja. Takođe, naglašavaju da ne žele da se bave empirijskim poređenjem ova dva modela, jer je ishod jasan.

U nastavku navodimo relevantne komentare utemeljivača RNR modela na kritike tvoraca modela Dobrog života: Kako predstavnici GLM smatraju da se prevencija prestupničkog ponašanja dostiže, kada se živi ispunjenim životom kroz postizanje ljudskih dobara, Endruz i saradnici smatraju da postizanje ljudskih dobara može biti dobro za pojedinca ali može biti štetno za društvo ilustrujući to na sledeći način: a) ljudska dobra-prijateljstvo i emotivne veze mogu se postići kroz odnose sa prokriminalnim osobama i slabljenjem odnosa sa prosocijalnim pojedincima što jača prokriminalna opredeljenja; b) postizanje dobrog zaposlenja ali kroz brza i laka rešenja uzbudljive kriminalne karijere; c) bavljenje kreativnim aktivnostima i intelektualnim izazovima u vidu pronalaženja načina da se izbegne sistem; d) jačanje samopouzdanja kroz kriminalne uspehe; e) obezbeđivanje seksualnog zadovoljstva kroz eksploataciju dece ili seksualnu agresiju. Posmatrajući navedene primere, zagovornici RNR-a smatraju da je fokusiranje na kriminogene potrebe manje rizičan pristup prevencije kriminalnog ponašanja nego unapređenje ljudskih dobara. Opasnost pre naglašavanja ljudskih dobara prepoznat je i od utemeljivača GL modela (Ward, Maruna, 2007) jer nastojanje da se poveća blagostanje može rezultirati srećnim ali opasnim pojedincima (Andrews, Bonta, Wormith, 2011).

Na prigovor da RNR model potencira kriminogene rizike na uštrb nekriminogenih potreba i snaga prestupnika, zagovornici RNR modela pozivaju se na empirijske studije (Andrews, Bonta, 1994; Andrews, Dowden, 2007; Farrington i saradnici, 2006) koje ukazuju da smanjenje kriminogenih potreba dovodi do poboljšanja ličnog blagostanja prestupnika, za razliku od toga da poboljšanje ličnog dobra ne dovodi do smanjenja kriminogenih potreba. Sa druge strane zastupnici RNR modela smatraju da se zagovornici GLM vraćaju u period pre pojave RNR modela jer podstiču profesionalce da obavljaju nestrukturirane procene (Andrews, Bonta, Wormith, 2011). Zastupnici GL modela posmatraju tretman više kao umetnost nego kao primenjenu nauku ne želeći da ograniče svoju slobodu da eksperimentišu sa pojedinačnim slučajevima. Na prigovor u vezi problema sa održavanjem motivisanosti prestupnika tokom tretmana, odgovor je da je ljudsko ponašanje multifunkcionalno i da stepen motivisanosti prestupnika za promenu ponašanja varira u odnosu na interpsihičke i okolnosti iz okruženja, kao i na status u ciklusu promena. U skladu sa navedenim RNR model nudi strategije koje uključuju reakciju u odnosu na strukturiranu procenu rizika, kroz veštine rešavanja problema, motivaciono intervjuisanje, izgradnju specifičnog miljea za pojačanje u procesu motivisanja svakog pojedinačnog prestupnika. Pitanja motivacije su endemska za rad sa prestupnicima a motivacija je primarni aspekt specifične responzivnosti unutar RNR modela (Andrews, Bonta, Wormith, 2011).

Akademskazmena gledišta između utemeljivača RNR i GLM modela traje prilično dugo sa obrazloženim razlozima za prihvatanje obe teorije. Ne ulazeći u detalje i razloge pozitivnih i negativnih stavova za isključivu primenu jednog od ova dva modela, izvesno je da je razmena argumenata doprinela unapređenju teorije i prakse oba modela. Iz oba tabora postoje izjave da su ova dva modela u osnovi

prilično bliska jedan drugom, a opet specifični u pristupu rehabilitaciji prestupnika, sa ciljem rešavanja problema iako je njihovo razumevanje rešavanja problema različito. RNR model definiše rešavanje problema kroz rešavanje kriminogenih potreba dok Model dobrog života to vidi kao suočavanje sa osnovnim ljudskim dobrima. I pored mnogih razloga, zajednički stav je da postoji dovoljno slaganja i približavanja u idejama pa je logična posledica inicijativa za njihovu integraciju u zajednički teorijski pristup što bi podstaklo plodotvornu saradnju u cilju prevazilaženja razlika i unapređenja veština koje se zasnivaju na širem spektru teorija.

Korisnost unapređenja RNR i GL modela za rehabilitaciju prestupnika, ogleda se i u polju rezonanzivnosti. U domenu specifične rezonanzivnosti očekivanja su da intervencija bude prilagođenastagama, sociobiloškim faktorimai motivisanosti prestupnika, dok u polju opšte rezonanzivnosti bitan je način na koji se intervencija sprovodi (Bonta, Andrews, 2010), što zahteva kompetencije službenika koji sprovode intervencije. Značajinterpersonalnih odnosa službenika i prestupnikaprepoznat u RNR modelu kao jedan od principa efektivne korektivne prakse. Bazični konstrukti ovog principa razvijeni su u program edukacije službenika pod nazivom "Osnovna korektivna obuka" (Dowden, Andrews, 2004). Program obuke za sticanje specifičnih znanja, veština i kompetencija službenika prihvaćen je u različitim probacionim praksama što je uslovalo nadogradnju bazičnog kurikuluma i kreiranje koncepta Osnovnih veština korektivne prakse.

6. KONCEPT OSNOVNIH VEŠTINA KOREKTIVNE PRAKSE

U stvarnosti, probaciona praksa je oduvek više zavisila od individualne supervizije nego od grupnih programa. Važan korak za razumevanje ovog inputa za praksu bile su empirijska studija Trotera u Australiji (1996) i identifikovanje 'osnovnih korektivnih praksi' od strane Endruza i saradnika (2004) u Kanadi (Raynor, 2017). Utemeljivačni RNR modela ističu da za efektivni tretman prestupnika nije dovoljno pridržavati se samo osnovnih principa rizik-potreba-rezonanzivnost, već su neophodne komunikacione veštine službenika za uspostavljanja kvalitetnih interpersonalnih odnosasa prestupnikom(eng. relationship) i veštine strukturiranja ponašanja prestupnika (eng. structuring) (Bonta, Andrews, 2017: 252).

Efektivno sprovođenje rehabilitacionog tretmana zasnovanog na dokazima definiše se kao koncept Osnovnih veština korektivne prakse (engl. Core correctional practice/ CCP). Naglasak na kvalitetu odnosa između službenika i prestupnika kao integralne celine u okviru koncepta CCP-a čini da se ovaj model trenutno prepoznaje kao 'najbolja praksa' u programima korektivnog tretmana (Viglione, Labrecque, 2021).

Veštine izgradnje odnosa uključuju aktivno slušanje, davanje odgovarajućih povratnih informacija, efikasna upotreba autoriteta, svest o neverbalnim porukama kao što su: održavanje kontakta očima, nagnut položaj tela, otvorenost prema sagovorniku. Istraživanja potvrđuju da kada je odnos između službenika i prestupnika obeležen entuzijazmom i toplinom u kombinaciji sa poštovanjem, pravednošću i poverenjem, to može smanjiti verovatnoću recidiva. Konkretno, za porast od jedne jedinice na skali za kvalitet odnosa došlo je do smanjenja stope recidiva prestupničkog ponašanja za 31%. (Bonta, Andrews 2010; Kennealy i sard., 2012). Drugi segmet CCP čine veštine strukturiranja ponašanja prestupnika konkretizovane kroz veštine motivacionog intervjuisanja, prosocijalnog modelovanja, veštine rešavanja problema i kognitivno restrukturiranje. Uspostavljanje dobrog odnosa sa prestupnikom, a zatim pružanje strukturiranih smernica za konkretne aktivnosti, ključni su faktori za smanjenje recidiva (Andrews, Bonta, 2006).

Koncept Osnovnih veština korektivne prakse integrisan je u Evropska pravila o sankcijama i merama u zajednici gde se navodi: "Sprovođenje sankcija i mera u zajednici zasnivaće se na razvijanju

funkcionalnog odnosa između prestupnika, nadzornika i eventualnih organizacija koje učestvuju u tom procesu, sa fokusom na smanjenje recidiva i na socijalnu reintegraciju”⁷.

Prestupnici, njih 60, u istraživanju Su Reks (1999), odgovarali su na pitanje: 'Šta čini kvalitetan pomažući i podržavajući odnos za postizanje i održavanje prosocijalnog ponašanja?' Čak 87% smatra bitnim da službenici pokazuju empatiju, 65% izjasnilo se da je sposobnost službenika da slušaju, pokažu interesovanje i razumevanje, preduslov podržavajućeg odnosa, dok je 58% izrazilo želju da se prema njima postupa s poštovanjem u smislu da ne budu osuđivani ili potcenjivani. Na pitanje da li tretman utiče na smanjenje kriminalnog ponašanje, 86% ispitanika odgovorilo je potvrdno. Tokom intervjuisanja prestupnici su izrazili saglasnost sa stavom da je održavanje pro-socijalnog ponašanja i ne-činjenje novih krivičnih dela proces koji je mukotrpan a podršku za održavanje motivacije nalazili su u posvećenom angažovanju službenika. Na osnovu rezultata istraživanja Reks zaključuje da je posvećenost koju na različite načine pokazuju službenici, presudna da prestupnici trajno prihvate život usklađen sa društvenim normama (Rex, 1999).

Istraživanja o efektivnosti probacione prakse pružaju pouzdane dokaze kako smanjiti recidiv a upućuju na specifičnu obuku osoblja. Stručna obuka probacionog osoblja treba da se oslanja na veštine i kvalitete za koje dokazi potvrđuju da pomažu ljudima da promene svoj život i reše svoje probleme. Pored toga treba da proizvedu samorefleksivne, kritički orjentisane profesionalce koji će doprineti kulturi učenja u službi kojoj pripadaju. Organizacija i upravljanje službom trebalo bi da izbegava preokupiranost pravilima i formalne odgovornosti i umesto toga da promoviše naglasak na ličnoj odgovornosti kroz organski pristup koji povezuje učinak sa dokazima. Ovakva sistemska podrška razvoju osoblja pruža mogućnost za kreiranje obeležja efikasnog probacionog službenika: otpornost, posvećenost i angažovanost. U ovakvim okolnostima možemo govoriti o visokom stepenu profesionalnosti zasnovanog na humanističkim vrednostima i negovanju kompetencija (Vanstone, 2019).

Metaanaliza na uzorku deset istraživačkih studijasa tri kontineta, koje za predmet istraživanja imaju efektivnost edukacije službenika za primenu CCP (Ujedinjeno Kraljevstvo edukacija Moderate Reoffense i Medium Reconviction; USA edukacija Moderate Arrest; Australija edukacija Reoffense; Canada edukacija Moderate Reconviction) u odnosu na stopu recidiva. Istraživanjima je obuhvaćeno 8335 prestupnika pod nadzorom u zajednici na ova tri kontinenta. Rezultati do kojih se došlo su sledeći: stopa recidiva za prestupnike koje su nadzirali službenici obučeni za primenu CCP kretala se od 15,66% do 61,17%, dok se stopa recidiva prestupnika koje su nadzirali službenici koji nisu edukavani za CCP kretala od 19,33% do 81,25%. Konkretno, rezultati upućuju na zaključak da su prestupnici nadzirani od strane službenika koji su edukavni za primenu CCP-a, imali manje šanse da ispolje recidiv u poređenju sa prestupnicima koje su nadzirali službenici koji nisu obuhvaćeni obukom (Chadwick, Dewolf, Serin, 2015).

Istraživanja u oblasti probacionog rada sugerišu da rehabilitacione intervencije, mogu biti efikasne, neefikasne ili čak štetne, u zavisnosti od načina strukturiranja i demonstracije intervencija (Andrews, Zinger, 1990; Andrews, 2000; Gendreau, 1996; Lipsi, 1991, prema Troter, 2000.). Rezultati meta-analize Dovden i Endruza (2004) potvrđuju da upotreba komponenti objedinjenih u CCP-u, uz primenu drugih principa RNR modela, generalno smanjuje stopu recidiva ali i da se procenat recidiva smanjuje srazmerno upotrebi većeg broja veština intervjuisanja.

Za merenje prisustva veština intervjuisanja implementirana je ček-lista dizajnirana tokom istraživačke studije na ostrvu Džerzi, Velika Britanija od strane istraživačkog tima Petera Rainora (2012). Lista

⁷Preporuke CM/Rec (2017)3 Komiteta ministara državama članicama o Evropskim pravilima o sankcijama i merama u zajednici, Pravilo br.31.

veštinabaziranaje na teorijskim opservacijama, iskustvu prakse i sličnim istraživanja u prethodnih tridesetak godina. Dizajnirana je u cilju doprinosa fondu znanja o ovom fenomenu i pomoći probacionim službenicima prilikom identifikovanja i razumevanjakomponenti osnovnih veština korektivne prakse (Raynor, Ugwudike, Vanstone, 2012).

Ističući značaj veština koje probacioni radnici koriste ili mogu koristiti tokom intervjuisanja i koje je istraživačka praksa legitimisala kao efektivne za prevenciju recidiva, sledi prikazveština kontrolneliste. U skladu sa organizacionim principima RNR modela, listu čine dve grupe veština: veštine interpersonalnih odnosa i veštine strukturiranja ponašanja.

6.1. GRUPA VEŠTINA ZA USPOSTAVLJANJE KVALITETNIH MEĐULJUDSKIH ODNOSA

Grupa veština za uspostavljanje kvalitetnih interpersonalnih odnosa čine: *aranžman intervjuja, kvalitet neverbalne komunikacije, kvalitet verbalne komunikacije i efektivna upotreba autoriteta.*

6.1.1. Aranžman intervjuja

Način na koji je intervju organizovan utiče na to da li će se ispitanik osećati dovoljno prijatno za angažovanje u uspostavljanju kvalitetnog odnosa, za otkrivanje bitnih ličnih informacija, izražavanje zabrinutosti, otvoriti razgovor o vlastitim problemima ili će se osećati ograničeno i sputano. Privatnost i svest o granicama koje okružuju poverljivost su osnova za dobru komunikaciju. Ukoliko nije moguće ostvariti ove elemente, velika je verovatnoća da će to značajno oštetiti kvalitet intervjuja. U tehničkom smislu, intervju bi trebalo realizovati u posebnoj prostoriji ili delu koji daje osećaj izolovanosti od spoljnih uticaja u smislu zvukova iz okruženja i ometajućih faktora kao što je zvono telefona ili prolazak drugih lica kroz prostoriju. Ukoliko nije moguće obezbediti ove preduslove trebalo bi koristiti izvinjenje za prekid ili kratko informisanje o okolnostima. Raspored sedenja službenika i prestupnika trebao bi da bude u istoj ravni što isključuje poruke o moći službenika i podčinjenom položaju prestupnika. Razmak između sagovornika ne bi trebalo da bude ni previše udaljen ni previše blizak. Trebalo bi izbegavati prisustvo fizičkih prepreka između sagovornika, kao na primer: monitor računara, papirni materijali i sl. (Vanstone, Raynor, 2012).

Službenici probacionih službi u svim jurisdikcijama i kontinentima ukazuju na problem sa manjkom vremena koje mogu posvetiti razgovoru sa prestupnicima prvenstveno iz razloga velikog broja predmeta i zahtevne administracije. Međutim istraživanja prakse pokazuju da je organizacija strukture intervjuja važna za potencijalnu efikasnost ovog procesa (Dowden, Andrews, 2004). Službenici se često fokusiraju na pravila sprovođenja nadzora, sankcija ili mera, kako bi osigurali njihovo poštovanje, što nije efektivno korišćenje dragocenog vremena intervjuja probacionog radnika sa prestupnikom. Kada su službenici proveli više od 15 minuta isključivo raspravljajući o pravilima sprovođenja, stopa recidiva prestupnika bila je 42,3%. Sa druge strane, kada su službenici 15 minuta i manje upotrebili za razgovor o pravilima sprovođenja nadzora, njihovi klijenti su pokazali stopu recidivizma od 18,9% (Bonta, 2008).

6.1.2. Neverbalna komunikacija

Ljudi neprestano 'govore' kroz neverbalno ponašanje. Efikasni službenici kontinuirano usavršavaju neverbalni 'jezik' i kako ga koristi u komunikaciji sa klijentima. Takođe, uče kako da 'pročitaju' relevantne poruke ugrađene u neverbalno ponašanje. Iz iskustva znamo, da čak i kada ljudi samo sede u tišini, atmosfera može biti ispunjena porukama jer su lice i telo izuzetni komunikacioni kanali. Elementi neverbalne komunikacije koji, kako kod službenika tako i kod klijenta, imaju važnu ulogu u terapijskom dijalogu su: "stav i položaj tela, pokreti očima, facijalne ekspresije (osmeh, mrštenje, podignute obrve, iskrivljene usne), ton glasa (visina, jačina, intenzitet, intonacija, naglašavanje, pauze i sl.), uočljive autonomne fiziološke reakcije (ubrzano disanje, crvenilo, bledilo), fizičke karakteristike (visina, težina,

kondicija, ten), prostorni raspored, odnosno koliko blizu ili daleko osoba bira da bude tokom razgovora, opšti izgled osobe kao što su urednost ili zapuštenost odeće” (Egan, 2014:75).

Pre nego što počne sa tumačenjem neverbalnih poruka sagovornika, efikasan službenik treba da postane svestan vlastitih neverbalnih poruka. U nekim situacijama, neverbalno ponašanje službenika može imati veći značaj i uticaj na sagovornikau odnosu na verbalnu prezentaciju informacija,kako u pozitivnom tako i u negativnom smislu. I klijeti neprestano tumače neverbalno ponašanje službenika i formulišu zaključke na osnovu vlastitog iskustva. Neophodno je stalnoodržavanje pažnje na sagovorniku štouvećava kvalitet odnosa i omogućava otvaranje i istraživanje značajnih dimenzija problematičnog ponašanja. Nedovoljna fokusiranost na sadržaj razgovora može stvoriti nepoverenje i otpor. Takođe, rastojanje između sagovornika, za neke osobe može biti previše neposredno i zadirati u privatnost dok za druge može predstavljatipreveliku distancu. Preduga pauza tokom razgovora, za službenika može biti davanje prilike klijentu da razmisli, dok kod klijenta to može izazvati nelagodnost (Egan, 2014).

6.1.3. Verbalna komunikacija

Verbalna komunikacija treba da podstakne prestupnika da uzme učešće u dvostranom, otvorenom i entuzijastičnom dijalogu.

U kontekstu profesionalnog razgovora efektivna komunikacija podrazumeva pružanje pomoći za prepoznavanje ključnih pitanja, zajednička procena ozbiljnosti problema, pomoć u ostvarivanju produktivnog razgovora o prošlosti koji daje smisao sadašnjosti, oslobađanje od nje i priprema za buduće delovanje. Pričanje vlastite priče dogodiće se ako se koriste otvorena pitanja i ako nema previše pitanja. Neiskusni službenici imaju tendenciju da postavljaju previše pitanja. Kada nisu sigurni šta da kažu ili urade postavljaju pitanja bez posebne svrhe, što usporava komunikaciju. Sa druge strane, pravilno korišćenje pitanja važan je deo pozitivne komunikacije. Opšte pravilo je korišćenje tzv'otvorenih pitanja' koja zahtevaju više od jednosložnog da ili ne odgovora. Profesionalci koji postavljaju zatvorena pitanja često završe u poziciji da postavljaju sve više pitanja jer jedno zatvoreno pitanje dovodi do drugog (Egan, 2014).

Veća je verovatnoća da će sagovornici biti ohrabreni da ispričaju svoju priču ako osećaju razumevanje i poštovanje od strane osobe koja je optimistična u kontekstu mogućnosti za promenu i napredak. Razumevanje uključuje empatično slušanje, razumevanje ličnog i socijalnog konteksta prestupnika, respozivnost na ispoljena osećanja i neverbalne poruke, razumevanje perspektive prestupnika i razloga za donošenje odluka, precizno sažimanje informacija i minimalno prekidanje. Službenik treba više da sluša nego da govori, bez dominiranja tokom razgovorom, čime se održava tok i uravnoteženost razgovora (Vanstone, Raynor, 2012).

6.1.4. Efektivna upotreba autoriteta

Istraživanja u psihologiji i psihijatriji ukazuju na to da je visokokvalitetan odnos terapeuta i klijenta najjači kontrolisani izvor varijacije kliničkih ishoda (Kennealy, Skeem, Manchak, Loudon, 2012). U odnosu na navedeno, Trotter (1999) iznosi stav da se ovi nalazi ne mogu direktno generalizovati na kontekst i ishode u radu sa počiniocima krivičnih dela, zbog dve bitne razlike. Prvo, u poređenju sa klijentima psihoterapije, prestupnici ne prisustvuju probacionom tretmanu po vlastitom izboru, zbog čega mogu biti manje motivisani za saradnju i mogu imati više teškoća u uspostavljanju odnosa sa službenikom. Drugo, da za razliku od psihoterapeuta, probacioni službenici imaju dualne uloge: ulogu kontrole (odgovornost prema društvu) i ulogu podrške i pomoći socijalnog radnika (odgovornost prema pojedincu koji ima problem). Od probacionih radnika se očekuje konstantno balansiranje između pozicija autoriteta i moći i pozicija pomoći, brige i poštovanja.

Relevantnost aspekta razjašnjenja uloga odnosi se na podršku prestupniku da prihvati okolnost da službenik može pomoći u rešavanju njegov problema čak i kada ima ulogu socijalne kontrole. Drugi aspekt razjašnjenja uloga uključuje istraživanje prestupnikovih očekivanja. Da li prestupnik razume o čemu se može pregovarati, koje su granice poverljivosti i prirodu službenih ovlašćenja. Ovakav pristup prepoznat je u praksi kao 'čvrst ali pravedan' (Trotter, Evans, 2012).

U prvoj etnografskoj studiji fokusiranoj na dualne uloge probacionih radnika (Klockars, 1972, prema Kennealy sa saradnicima, 2012), došlo se do zaključka da su probacioni službenici koji su podjednako naglašavali promenu ponašanja prestupnika i zaštitu javne sigurnosti, bili efikasniji od službenika koji su se pretežno fokusirali samo na jedan od ova dva cilja. Službenici koji su izbalansirali svoje dualne uloge, stekli su poverenje kod prestupnika da otkriju 'realne probleme', što je neophodan preduslov na putu promena.

U drugoj studiji (Paparozzi, Gendreau, 2005) kompleksnost uloga probacionih radnika klasifikovana je kroz tri segmenta: službenici orjentisani na poštovanje zakona, službenici orjentisani na socijalni rad i službenici koji su uspostavili balans između ove dve orijentacije. U odnosu na verovatnoću pojave novog prestupa kod nadziranih prestupnika, tokom jedne godine, u grupi probacionih radnika koji su koristili balansirani pristup stopa recidiva bila je 19%, kod službenika koji su naglašavali sprovođenje zakona 59%, kod službenika koji su se orjetisali na socijalni rad stopa recidiva bila je 38%.

Treća studija, koju je sproveo Kenili sa saradnicima (2012) produbljuje kompleksnost dualne uloge probacionog radnika i ishoda tretmana prestupnika sa niskim i visokim stepenom rizika. Nalazi studije potvrđuju zaključke prethodnih istraživanja da probacioni radnici koji primenjuju model dualne uloge, a koji karakteriše čvrst, pravedan i brižan pristup, pomaže u prevenciji recidiva u opštoj populaciji prestupnika. Ista situacija je i sa visoko rizičnim prestupnicima koji su 'otporniji' na tretman i u većoj meri skloni recidivu. 'Teški' i prestupnici sa 'bogatim' kriminalnom istorijom, u komunikaciji sa balansiranim službenicima mogu uspostaviti jake veze i smanjiti rizik od ponovnog hapšenja. Kada su pod nadzorom službenika sa balansiranim pristupom, prestupnici mogu shvatiti da ono što ne mogu postići samo poštovanjem pravila nadzora, može se postići 'otvaranjem' problema tokom razgovora i korišćenjem resursa službenika, za rešavanje tih problema. Zaključke Kenilijeve studije podržavaju i Dauden i Endruz (2004) kroz stav da su službenici ključna komponenta u nadzoru prestupnika, a način na koji plasiraju komponente korektivnog programa podjednako je važan kao i dizajn samog programa.

Naveden pristup otvara još jedno pitanje: "Da li su lične karakteristike službenika od značaja za uspešnost tretmana i uspostavljanje pozitivnih odnosa sa prestupnicima?" Zaključak bi bio, da se uz adekvatnu obuku službenika i usvajanje veština pozitivnog radnog odnosa, mogu povećati kapaciteti službenika za promenu ponašanja prestupnika i zaštite javne sigurnosti, kao prioritetni cilj njihovog profesionalnog angažovanja.

Razumevanje pravilne upotrebe autoriteta službenika bitna je zbog konteksta na koji način se moć primenjuje. Kao prvo, prestupnici treba da imaju priliku da ispričaju svoju stranu priče, da ih službenici saslušaju i razmotre njihove razloge, pre nego donesu odluku. Predstavnike vlasti treba da vide kao neutralne i principijelne donosioce odluka koji te odluke donose transparentno i konzistentno a ne pod nečijim uticajem ili pristrasno. Prestupnici bi trebalo da prihvate službenike kao ljude koji su iskreni, autentični, altruistični i koji će uraditi ono što je ispravo za sve uključene aktore (Porporino, 2018).

6.2. GRUPA VEŠTINA STRUKTURIRANJA PONAŠANJA PRESTUPNIKA

Grupu veština strukturiranja ponašanja čine: *motivaciono intervjuisanje, pro-socijalno modelovanje, model rešavanja problema, kognitivno restrukturiranje i opšta struktura intervjua.*

6.3.1. Motivaciono intervjuisanje

Motivaciono intervjuisanje je pristup koji potpomaže i poboljšava komunikaciju i izaziva prirodnu promenu. Značaj ovog pristupa poznat je još od Sokrata, 400 god. pre nove ere, koji ga figurativno opisuje kao 'babicu' koja pomaže umu u donošenju (porođaju) urođenog znanja i mudrosti (Fuller, Taylor, 2003). Prilikom motivacionog intervjuisanja koriste se metode podučavanja i dovođenja do promena kroz indukciju, crpljenje ideja od sagovornika, umesto nametanja rešenja.

Motivaciono intervjuisanje fokusira se na intrinzičnu motivaciju za promenu, čak i kod osoba kod kojih je dolazak na tretman direktna posledica ekstrinzičkog pritiska, kao što je nalog suda. Motivaciono intervjuisanje definiše se kao "klijentom orjentisana metoda za unapređenje intrinzične motivacije za promenu, istraživanjem i prevazilaženjem ambivalencije" (Miller, Rollnick, 2002:26).

Metaforički, motivacioni intervju se upoređuje sa plesom nasuprot rvanju. Tokom plesa, partneri obraćaju pažnju na muziku i jedan na drugog, uklapanje u isti ritam i pravac. Činjenica da jedan od njih predvodi, je suptilna i nije nužno očigledna posmatračima. U rvanju učesnici nastoje da iznenade jedan drugog i preuzmu dominaciju. Rvanje oba učesnika ostavlja umornim, a jedan od njih se oseća poraženim (Durnescu, 2020). U posmatranom kontekstu, motivaciono intervjuisanje treba da podseća na ples a ne na rvanje. Službenik u ulozi voditelja razgovora, pažljivo prati i usmerava sagovornika u željenom smeru, na otpor ne reaguje otporom već razumevanjem i prihvatanjem. Sagovornici su fokusirani na izlaganja i dopunjuju se.

Utemeljivači motivacionog intervjuisanja govore o spontanom refleksu za ispravljanje, jer ljudi imaju mišljenje o dobrim i lošim stvarima i teže da nametnu svoja gledišta. Zbog čega, najveći izazov profesionalaca je da se ne postavljaju kao stručnjaci za rešavanje ličnih problema klijenata. Iako je to plemenita osobina, ipak ljudi se razlikuju po tome kako doživljavaju pravi put (Miller, Rollnick, 2002).

Identifikovane su četiri bazične motivacione veštine: *izraziti empatiju, razviti neslaganje, izbegavati sukob, podržati samoodgovornosti i samopuzdanja.*

Empatija je moćno sredstvo u pomaganju drugima da se promene, neosuđujuća je i neusmerena, tako da se druga osoba oseća shvaćenom i prihvaćenom, a ne stigmatizovanom. Što je najvažnije, osoba ima osećaj kontrole nad onim što joj se dešava i nad donošenjem odluka.

Kroz razvijanje neslaganja, pruža se pomoć sagovorniku da uvidi neslaganje između trenutnog ponašanja, misli i osećanja i svojih dugoročnih ciljeva i težnji.

Izbegavanje sukoba ili odbrambeni stav, zasniva se na tezi da suprotstavljanje otporu rezultira još većim otporom. Ako neko pokuša da vas promeni, a vi se opirete, ta situacija teži da pojača vaše postojeće obrasce razmišljanja, osećanja i ponašanja.

Podržavanje samoodgovornosti zasniva se na uverenju da svako u sebi ima resurse i sposobnost da se promeni. Veština motivacionog intervjuisanja pomaže osobi da aktivira uverenje da može izabrati promenu i u tu svrhu koriste se otvorena, sokratovska, evokativna pitanja (Fuller, Taylor, 2003)

Motivacioni intervju podrazumeva iskustvo partnerstva, prihvatanje osobe kao ljudskog bića, uključujući izražavanje empatije, autonomije i afirmacije, saosećanja i refleksije. Umesto pritiska i ubeđivanja prestupnika da prihvati gledišta probacionog radnika naglasak je na slušanju i 'izvlačenju' motivacije koju klijent poseduje. Umesto fokusiranja na pitanje: Zašto osoba ne želi da načini promenu? ispituje se: Šta ta osoba zapravo želi? Što je uslov za promenu? S obzirom na to da su prestupnici najčešće u početnoj fazi spremnosti za promenu, motivaciono intervjuisanje je strategija probacionih službenika za smanje ambivalencije i podsticanje promene.

Još jedan važan koncept u motivacionom kontekstu je tzv. "ciklus promena" (Prochaska, DiClemente, 1982). Ovaj pristup pomaže u razumevanju trenutnog stanja prestupnika u odnosu na promenu i usklađuje njegovu motivaciju sa fazom u ciklusu promena. Različite osobe su različitog stepena motivisanosti i na različite načine reaguju na različite aspekte života u zavisnosti od vrste promene. Definirano je šest faza ciklusa promena: *pre-kontemplacija, kontemplacija (razmišljanje), donošenje odluke, preduzimanje akcija za promenu, održavanje promenei novog načina ponašanja i recidiv (neuspeh)*.

U fazi "pre-kontemplacije" osoba prihvata da ima problem u ponašanju, zbog čega i ne oseća potrebu za promenom. U ovoj fazi profesionalac koristi otvorena pitanja, reflektivno slušanje, isticanje prednosti promene kako bi stimulisao razmišljanje o problemu.

U fazi "kontemplacije" osoba je svesna da ima problem ali je i dalje ambivalentna u odnosu na moguću promenu. Uloga profesionalca je da pomogne u istraživanju ambivalentnosti, zabrinutosti zbog problema, podstiče procenu prednosti i mana promene.

U fazi "pripreme i odlučivanja" osoba donosi odluku da uradi nešto u vezi sa problemom. Uloga profesionalca je da pomogne u identifikovanju socijalne podrške, da ohrabri i podstakne 'male korake' ka promeni, da pomogne u izradi plana aktivnosti i rešavanja mogućih prepreka.

U fazi "akcije" osoba preduzima konkretne aktivnosti za sprovođenje promene. Profesionalac koristi otvorena pitanja, daje podršku za samo-efikasnost u suočavanju sa preprekama, prevenira recidiv.

U fazi "održavanja", usvojenu promenu treba konsolidovati u svakodnevnu rutinu. U tom smislu, profesionalac koristi empatiju, daje povratne informacije o planovima, održava nivo podrške za dalje aktivnosti, radi na jačanju ličnih resursa osobe, navodi pozitivne modele ponašanja.

U fazi "recidiva" osoba se vraćanja na staro ponašanje. U ovoj situaciji profesionalac treba da proceni okidače za recidiv, planira jačanje strategije suočavanja, ponovo podstakne motivaciju. Za neke osobe je vraćanje na staro ponašanje uzrok za uvećanja ambivalentnosti u odnosu na promenu, dok za druge osobe može značiti samo fazu za akumulaciju motivacije za ulazak unovi ciklusa, u svakom slučaju predstavlja fazu u procesu učenja.

6.2.2. Pro-socijalno modelovanje

Termin pro-socijalno modelovanje u izvornom smislu odnosi se na "način na koji službenici probacije, ili drugi koji rade sa nevoljnim klijentima, modeluju pro-socijalne vrednosti i ponašanja u interakcijama sa prestupnicima" (Trotter, 2009:142)

Pro-socijalno modelovanje nije nova ideja i model rada, Martinson, Lipton i Wilks (1975) u svojoj čuvenoj studiji "Šta funkcioniše" pozivaju se na rad objavljen 1964. godine od strane Švitcgebela, gde su mlade prestupnike, sa kriminalnom i institucionalnom istorijom, tokom tretmana nagrađivani slatkišima i novcem za redovno prisustvo na sastancima i otvoren razgovor o kriminalnim radnjama. U odnosu na eksperimentalnu grupu prestupnika, čiji članovi nisu nagrađivani, imala je značajno manju stopu recidiva.

Istraživanje realizovano u Novom Južnom Velsu, Australija, sa maloletnim prestupnicima (Trotter, Evans, 2004), skreće pažnju na važnost pro-socijalnog modelovanja. Probacioni radnici i prestupnici koji su učestvovali u istraživanju, složili su se da službenici koji imaju naviku da se javljaju na telefonske pozive, poštuju vreme zakazanih sastanaka, uvažavaju poziciju prestupnika, kroz verbalnu i neverbalnu komunikaciju podržavaju napredak prestupnika, postižu duplo kvalitetnije ishode tretmana, u odnosu na službenike koji ne poklanjaju pažnju ovim segmentima u profesionalnom radu.

Pro-socijalno modelovanje nije izolovana tehnika, trebalo bi je primeniti kroz empatičan dijalog uz praktikovanje modela rešavanja problema. U praksi, pro-socijalno modelovanje ima četiri komponente: *identifikacija pro-socijalnih ponašanja i stavova; jačanje pro-socijalnih ponašanja i stavova; suočavanje*

sa anti-socijalnim ponašanjem i stavovima; predstavljanje službenika kao pro-socijalnog uzora (Cherry, 2010; Trotter, 2009, 2015).

Pro-socijalno modelovanje nije tehnika koju neko može da koristi pa je odloži kao predmet na policu, to je način rada koji karakteriše razvijanje iskrenog i otvorenog odnosa sa klijentom zasnovanog na interesovanju i optimizmu. To jeistovremeno podsticanje pro-socijalno ponašanje i obeshrabrivanje anti-socijalnih stavova i ponašanja (Cherry, 2010).

Probacioni radnici bi trebalo da poseduju kapacitet za prepoznavanje razlike između prosocijalnog ponašanja i stavova i prokriminalnih aktivnosti i razmišljanja. Na primer, prosocijalne aktivnosti odnose se na redovne dolaske na tretman, izvršavanje drugih obaveza koje su naložene za prestupnika, prepoznavanje štete koje prestupničko ponašanje proizvodi, preuzimanje lične odgovornosti za učinjeni prestup, razumevanje i uvažavanje mišljenja drugih osoba, suočavanje i otvorenost u razgovoru o ličnim i porodičnim problemima i sl. Nagrade koje mogu biti dostupne probacionim službenicima za pojačavanje pro-socijalnog ponašanja su verbalne pohvale, neverbalne poruke odobravanja. Osim pohvala, u istu svrhu može se koristiti skraćanje vremena trajanja sastanka, održavanje sastanka u kući prestupnika ukoliko to pogoduje prestupniku, obilazak na poslu ili na drugoj vrsti tretmana, smanjenje učestalosti sastanka, zastupanje pred socijalnim i službama za zapošljavanje i sl. (Troter, 1993).

6.2.3. Model rešavanja problema

Model rešavanja problema nije nova ideja, Rid (Read, 1972, 1992, prema Troter, 1993.) je govorio o ovom modelu početkom sedamdesetih godina prošlog veka. Njegovo istraživanje u populaciji mladih prestupnika u penalnim ustanovama, ukazuju na odsustvo ili slabo korišćenje socijalnih veština u rešavanju problema. Ovi deficiti povezuju se sa neprijateljskim stavom i netolerancijom u socijalnom okruženju, upotreba agresije za rešavanje problema, manje moralnih dilema u vezi sa ispoljenim ponašanjem. Ispoljavanje agresivnog ponašanja u mlađem uzrastu, prediktor je agresivnih modela u kasnijim životnim fazama i sklonost drugim oblicima prestupničkog ponašanja (McMurrin, Fyffe, McCarthy, Duggan, Lathman, 2001).

Na značaj modela rešavanja problema, kao veštine socijalnog rada u radu sa mladim prestupnicima, ukazuje i Troter iznoseći svoja zapažanja nakon istraživanja realizovanog u Australiji (Troter, 1993). Po njemu osnovni koraci modela rešavanja problema uključuju: razjašnjenje uloga, istraživanje problema koji su važni klijentu, rangiranje problema, utvrđivanje ciljeva u vezi sa problemima koje treba rešavati, postavljanje strategija ili zadataka kako bi se ciljevi postigli, razvoj verbalnog ili pisanog ugovora koji opisuje ciljeve i strategije, kontinuirano praćenje napretka u vezi sa postignutim dogovorom.

Ono što je specifično za model rešavanja problema u populaciji prestupnika je to što se fokusira na probleme povezane sa krivičnim delom (nezaposlenost, materijalni problemi, konzumiranje psihoaktivnih supstanci, porodični problemi, negativni uticaj vršnjaka). Takođe se fokusira na konkretno i jasno definisanje uloge probacionog radnika, razjašnjenje uloga i ovlašćenja koje službenik ima i na koji način ta ovlašćenja mogu pomoći prestupniku.

Model rešavanja problema ima dve dimenzije: *orijentacija na problem i stil rešavanja problema*. Orijehtacija na problem je skup relativno stabilnih kognitivno-emocionalnih šema, uključujući uverenja, stavove, emocionalne reakcije, koje se odnose na sposobnost pojedinca da se nosi sa problemima. Orijehtacija na problem može biti negativna ("ne mogu da se nosim sa ovim problemom") ili pozitivna ("mogu da se nosim sa ovim"). Ako osoba problem doživljava kao priliku ili izazov koji se može rešiti, smatra se da ima pozitivnu orijentaciju u odnosu na problem. Naprotiv, ako osoba problem posmatra kao pretnju i počne da generiše negativne emocije i nedostatak poverenja u svoje sposobnosti da ga reši, smatra se da osoba ima negativnu orijentaciju za rešavanje problema (D'Zurilla, Nezu, 2007).

Model rešavanja problema prikladan za rad sa prestupnicima ima pet nivoa: *definisanje problema, generisanje alternativa, donošenje odluka, implementacija i pregled aktivnosti i evaluacija postignutog*.

U fazi *definisanja problema* bitno je da prestupnik nauči da prepozna problem, jer se kod ove populacije često dešava da nisu svesni ili ne prihvataju postojanje problema. Jedan o izvora informacija o postojanju problema može biti instrument za procenu rizika i potreba ili drugi prikladan instrument za detekciju socijalnih problema. Takođe je bitno da se prikupi što više informacija o problemu, nakon čega se on redefiniše u skladu sa SMART terminima (specifičan, merljiv, ostvarljiv, realističan, smešten u vremenski okvir). *Generisanje alternativnih ideja* za rešavanje problema može biti izazov za kriminološke povratnike. Zbog toga je važno podstaći prestupnika da prepozna veći broj alternativa ili načina za rešavanje problema. U fazi *donošenja odluka* detaljno se analizira svaka od alternativnih mogućnosti, u smislu prednosti/nedostaci, troškovi, vreme i dr. Pored navedenog, od pomoći je i sagledavanje perspektive drugih ljudi, na koji način rešavaju probleme. Faza *implementacije* podrazumeva preduzimanje konkretnih aktivnosti, što za prestupnike može biti problematično, jer su često nestrpljivi i nedosledni. Uloga profesionalca u ovoj fazi je da održi motivisanost prestupnika kako bi istrajao u realizaciji planiranih aktivnosti. Poslednja faza, *pregled i evaluacija*, čini pregled preduzetih aktivnosti, šta je dobro urađeno ili šta je pošlo po zlu i na kraju da li je cilj postignut a stečeno iskustvo korisno za buduće problemske situacije (Durnescu 2020).

6.2.4. Kognitivno restrukturiranje

Programi rehabilitacije prestupnika koji primenjuju intervencije zasnovane na kognitivno-bihejvioralnom modelu postižu efekat do 30% za smanjenje recidiva (Andrews, Bonta, Hoge, 1990).

Kognitivno-bihejvioralne intervencije zasnovane su na teorijama koje opserviraju složenu dinamiku između misli, osećanja i ponašanja. Najčešće, šema međuzavisnosti prikazana je u obliku jednakostraničnog trougla gde se na svakom uglu nalazi jedna od navedenih varijabli. Njihova međuzavisnost orjentisana je u oba pravca niz stranice, ono što mislimo utiče na to kako se ponašamo i šta osećamo, način na koji se ponašamo utiče na to šta mislimo i kako se osećamo, a naše emocije utiču na to kako se ponašamo i šta mislimo (McGuire, 2000).

Kognitivno-bihejvioralne intervencije bi trebalo da se primenjuju zajedno sa drugim tehnikama rada sa prestupnicima kao što su motivaciono intervjuisanje, prosocijalno modelovanje, model rešavanja problema kao i druge intervencije prepoznate kao efektivne.

U radu sa nevoljnim klijentima, kao što su prestupnici prema kojima se tretman preduzima po odluci suda, kognitivno-bihejvioralne intervencije vezuju se za rad Sajksa i Maca (Sykes, Matz, 1957, prema Durnescu, 2020) sa maloletnim prestupnicima. Oni su detektovali pet kognitivnih tehnika koje koriste prestupnici u cilju neutralisanja samokritičnosti i osude drugih: *poricanje odgovornosti (prestup je posledica spoljnih faktora), poricanje/minimiziranje štete, poricanje žrtve (žrtva je zaslužila represiju), osuda onih koji sude (prezir prema policiji, sudovima i sl.) i apel za veću lojalnost (lojalnost prema manjim grupama kao što su porodica ili prijatelji u odnosu na lojalnost široj zajednici)*. Autori navode da su ove racionalizacije inače prisutne u humanoj populaciji ali da su intenzivnije i rasprostranjenije u populaciji prestupnika.

Cilj kognitivno-bihejvioralnih intervencija je uvećanje kognitivnih i bihejvioralnih veština u cilju unapređenja socijalnog funkcionisanja. U skladu sa ciljevima kognitivno-bihejvioralne terapije, prvi korak u tretmanu prestupnika je razvijanje svesti o obrascima razmišljanja povezanim sa preteranim emocijama i problematičnim ponašanjem. Sledeći korak je osporavanje iskrivljenih i iracionalnih misli korišćenjem logičnog zaključivanja ili dokazanih primera. Cilj tretmana je da podstakne prestupnika da usvoji novi stil razmišljanja koji je adekvatniji i da ga primenjuje u svakodnevnom životu (Mitchell, Tafrate, Olver 2013).

Intervencione tehnike u kognitivno-bihevioralnom pristupu su osmišljene da pomognu pojedincu da modifikuje svoja uverenja, pogrešne obrasce mišljenja ili percepcije i destruktivne verbalizacije, što dovodi do promena u ponašanju. Bazična tehnika koja se koristi za postizanje ovih ciljeva je kognitivno restrukturiranje. Pretpostavka kognitivnog restrukturiranja/ reorganizacije je da osoba često manifestuju kognitivne distorzije koje utiču na njegovo ponašanje i osećanja. Distorzije su iracionalne misli proizašle iz negativnih šema koje dovode do nerealnih interpretacija ljudi, događaja ili okolnosti. Restrukturiranje je kognitivna proceduralna tehnika koja ima za cilj promenu klijentovih misli, osećanja i ponašanja koji uzrokuju i održavaju prestupničko ponašanje (Hepworth, Rooney, Rooney, Strom-Gottfried, 2013).

Postupak kognitivnog restrukturiranja sprovodi se u pet koraka:

- pomoć klijentu da prihvati da njegove samoprocene, pretpostavke i uverenja određuju njegove reakcije na životne događaje;
- pomoć klijentu da identifikuje disfunkcionalna uverenja i obrasce razmišljanja koji su u osnovi njegovog problema;
- pomoć klijentu da identifikuje situacije koje izazivaju disfunkcionalne kognicije;
- pomoć klijentu da zameni disfunkcionalne kognicije sa funkcionalnim samoprocenama;
- pomoć klijentu u identifikovanju nagrada i podsticaja za uspešne strategije suočavanja (Hepworth i saradnici, 2013:414)

6.2.5. *Opšta struktura intervjua*

U svakom procesu probacionog rada prisutni su ciljevi, zadaci i veze. Tokom prvog intervjua probacionog radnika sa prestupnikom usaglašavaju se ciljevi nadzora i učesnici se dogovaraju o načinima za ostvarivanje ciljeva. Odnos između probacionog radnika i prestupnika zasniva se na zakonskom okviru, jer eksterno telo (sud) postavlja osnove za ciljeve i zadatke koje treba postići tokom trajanja nadzora. Probacioni službenik i prestupnik bi trebalo da teže razvoju obostrane posvećenosti ciljevima i aktivno doprinose njihovom postizanju, zajedničkoj realizaciji zadataka (Blay, Boxstaens, 2019).

U uvodnom delu sesije, službenik treba da započne opuštajući razgovor kako bi humanizovao odnos, treba da proveri da li postoje hitna-krizna pitanja koja zahtevaju pažnju. Tokom razrade intervjua, treba razjasniti ciljeve nadzora, razjasniti ulogu službenika i prestupnika. Na kraju razgovora službenik treba da proveri da li je prestupnik razumeo o čemu se razgovaralo, da se razgovor sumira i podele zadaci do sledećeg susreta. Na kraju intervjua dogovara se termin za naredni razgovor. Prvi intervju sa prestupnikom jedan je od najvažnijih trenutaka za uspostavljanje dobrih interpersonalnih i radnih odnosa, jer “nema druge šanse da ostaviš povoljan prvi utisak” (Durnescu, 2020).

Dobro strukturiran intervju zapoćeće rekapitulacijom prethodno postignutih dogovora i otvorenim pitanjima sa prethodnog razgovora (osim ako ovo nije prvi intervju) i procesom dogovaranja o temi aktuelnog razgovora. Službenik bi trebalo da sažme šta je postignuto a šta nije, u odnosu na dogovorene zadatke, identifikovati i dati povratne informacije o pozitivnim postignućima, dogovoriti aktivnosti do sledećeg susreta i odrediti vreme i datum sledećeg sastanka (Vanstone, Raynor, 2012).

Možda najbitnija karakteristika uspešnog intervjuisanja je način na koji službenici komuniciraju sa prestupnicima. Jedan od načina organizovanja efikasnog sastanka sa prestupnicima je postupak opisan kao 'polustrukturirani intervju'. Ovaj tip intervjua pruža smernice za sprovođenje intervjua bez ograničavanja službenika na određeni set pitanja. Pruža mogućnost službeniku da prikuplja informacije koristeći svoj lični stil, dok istovremeno pokriva obavezne teme. Razumevanje toka polustrukturiranog intervjua je jednako važno kao i sposobnost da se proceni istinitost izjava, koje prestupnici daju tokom razgovora.

Postoje tri faze efikasnog polustrukturiranog intervjua: priprema (početak), prikupljanje informacija (sredina) i zatvaranje (kraj) (Taxman, Shepardson, Byrne, 2004).

Na početku službenik treba jasno i otvoreno da informiše prestupnika o svrsi i cilju sastanka i koliko će sastanak trajati, na ovaj način se smanjuje deo anksioznosti prestupnika koji su uglavnom nepoverljivi prema pravosudnim službama, što dovodi do sumnje u motive službenika. Sva uputstva treba da budu jasna, jednostavnim jezikom objašnjenja bez previše pravnih i stručnih termina. Na kraju razgovora, službenik treba da podstakne prestupnika da postavlja pitanja i razjasni informacije. Prestupnicima treba naznačiti da će tokom intervjua službenik voditi beleške. Intervju je zamišljen tako da se pomera od opštih, ne ličnih pitanja, prema specifičnim, ličnim problemima. Faza zatvaranja intervjua potencijalno sadrži još dva elementa. Jedan od njih je tzv. '*vruće kognicije*', saznanja do kojih se došlo tokom razgovora a koje zahtevaju hitno preduzimanje aktivnosti i donošenje odluka (na pr. suicidalnost prestupnika, rizik od nasilja u porodici, zdravstveni problem i sl.). Drugi element su tzv. '*magična pitanja*'. Opisuju se kao 'krupna' otvorena pitanja usmerena na pomoć prestupniku da promeni svoje refleksije i koja osvetljavaju sagovornika mnogo više nego što bi on možda želeo (mogu biti u obliku pitanja: kako će izgledati vaš život ili gde ćete biti ili šta želite da postignete za pet godina isl.). Dobro strukturiran intervjua, pomaže službenicima da brzo prikupljaju i obrađuju informacije (Taxman, Shepardson, Byrne, 2004).

Navedene veštine su standardizovane i integrisane u oblast sprovođenja sankcija i mera u zajednicina osnovu zaključaka istraživačkih studija u cilju definisanja efektivne prakse. U skladu sa principima prakse zasnovane na dokazima sledi prikaz istraživačkih studija koje u kontekstu nacionalne prakse opserviraju primenu RNR modela i koncepta Osnovnih veština korektivne prakse.

7. DOSADAŠNJA ISTRAŽIVANJA U OBLASTI EFEKTIVNOG POSTUPANJA U SPROVOĐENJU SANKCIJA I MERA U ZAJEDNICI

Sledi pregled akademskih istraživačkih projekata internacionalnog ranga, koji opserviraju postupanja probacionih službenika u procesu promene ponašanja prestupnika. Sve studije u prikazu za predmet opservacije imaju primenu spektra veština efektivnog nadzora prilikom intervjuisanja prestupnika i efektivnost primene veština uspostavljanja dobrih međuljudskih odnosa i strukturiranja ponašanja prestupnika u odnosu na stopu recidiva kriminogenog ponašanja.

Prikaz započinje pregled pionirskog istraživačkog projekta realizovanog početkom devedestih godina prošlog veka u Australiji, zatim istraživanje koje su realizovani rodonačelnici RNR modela u probacionoj službi u Kanadi, značajno istraživanje sprovedeno u Velikoj Britaniji, ostrvo Džerzi, kojom prilikom je definisana kontrolna lista veština korišćena u istraživačkom projektu doktorskog rada. Zatim sledi prikaz istraživačkih projekata u kojima je korišćena ček-lista veština intervjuisanja iz studije u Džerziju, u zemalja u kojima je probaciona delatnost u razvoju. Prilikom prikaza metodologije i rezultata dosadašnjih istraživanja, pored primene veština intervjuisanja, biće prikazani i rezultati za varijable koje se odnose na profesionalni profil probacionih službenika i druge socio-demokratske karakteristike, problemi i ograničenja tokom procesa istraživanja.

7.2. ISTRAŽIVANJA U AUSTRALIJI

Istraživanje koje je realizovao Troter (1993) u državi Viktorija, na uzorku službenika koji nadziru odrasle prestupnike, zahvata vremenski period prve polovine devedesetih godina prošlog veka. Pitanja koja su inicirala ovo istraživanje su: Iako je jasno da neki modeli prakse funkcionišu bolje od drugih, zašto onda neki službenici i dalje koriste neefektivne prakse? Ako je nešto dobro, zašto se nebi primenjivalo?

Probacioni radnici koji su učestvovali u istraživanju, u pripremnoj fazi su edukovani za primenu veština efektivnog nadzora u zajednici, nakon čega su stečene veštine primenili u profesionalnom radu. Dizajn istraživanja je eksperimentalni, poređenje dve grupe službenika: eksperimentalna grupa koja u radu primenjuje naučene veštine i kontrolna grupa koja nije edukovana za posmatrane veštine. Za potrebe istraživanja opservirano je po deset slučajeva svakog službenika iz obe posmatrane grupe. Veštine efektivnog nadzora u ovom istraživanju čine veštine pro-socijalnog modelovanja i rešavanja problema. Za prikupljanje podataka korišćenje metoda posmatranja, upitnik i analiza dokumenata. Za ishod uspešnosti postupanja merena je stopa recidiva prestupnika.

Analiza prikupljenih podataka upućuje na zaključak da prestupnici, koje su nadzirali službenici koji su primenjivali stečene veštine efektivnog nadzora, imali nižu stopu recidiva u odnosu na kontrolnu grupu. Nakon jedne godine, 21% prestupnika iz kontrolne grupe je recidivirao, u poređenju sa 16% prestupnika eksperimentalne grupe. Razlika u stopi recidiva prestupnika između eksperimentalne i kontrolne grupe, održala se i nakon četiri godine.

Pored primene veština pro-socijalnog modelovanja i rešavanje problema, upitnikom su prikupljeni sledeći sociodemografski podaci službenika iz obe posmatrane grupe: dužina radnog iskustva, vrsta obrazovanja, prethodne obuke, lične karakteristike službenika. Analiza prikupljenih podataka sugerise da nije bilo razlika između grupa službenika u pogledu radnog iskustva i prethodne obuke. Međutim, bilo je razlika u pogledu profila akademskog obrazovanja i karakteristika ličnosti kao što je pro-socijalna orijentacija službenika. Autor istraživanja konstatuje da su socijalni radnici u većoj meri skloni upotrebi praktičnih veština pro-socijalnog modelovanja od drugih profesija kao što su psiholozi, pravnici, kriminolozi (Troter, 1993).

Tokom 2007/8 godine Troter i Evans (2012) realizovali su istraživanje na uzorku probacionih radnika koji rade sa maloletnim prestupnicima u Australijskoj državi Novi Južni Vels, sa ciljem identifikovanja prirode i sadržaja intervjuja i stepena primene veština efektivne prakse. Kako autori navode, to je studija o korišćenju veština efektivne prakse, a ne o uticaju tih veština na ishode /recidiv maloletnika. Opservirano je ukupno 119 maloletnih prestupnika, intervjui su realizovani u prva tri meseca od početka nadzora. U prvoj fazi istraživanja podaci su prikupljeni metodom posmatranja a kasnije audio-snimanjem intervjuja probacionih radnika sa prestupnikom.

Priručnik za kodiranje u ovom istraživanju razvijen je u konsultaciji sa istraživačima sličnih projekata, Peter Rainor i kolege sa projekta u Džerziju (UK) i Bonta sa saradnicima u Kanadi. Protokol za analizu veština čini petnaest sekcija: aranžman intervjuja; struktura intervjuja; razjašnjenje uloga; analiza kriminogenih potreba; rešavanje problema; razvoj strategija; kognitivno restrukturiranje; pro-socijalno modelovanje; spontanost u međusobnim odnosima; empatija; konfrontacija; zatvaranje intervjuja; korišćenje resursa zajednice; neverbalna komunikacija. Indikatori navedenih sekcija vrednovani su na skali od jedan do pet. Na primer, oblast rešavanje problema čine idikatori: sagledavanje problema; rangiranje problema; istraživanje problema; određivanje ciljeva; vremenski okvir; pregled; razvijanje ugovora; razvoj strategija; kontinuirani monitoring; vreme provedeno u rešavanju problema.

Rezultati istraživanja su sledeći: najzastupljenije su veštine uspostavljanja međuljudskih odnosa (službenici su prijateljski orjentisani, otvoreni, iskreni, angažovani i entuzijastični). Takođe, probacioni radnici su 'jaki' u veštinama pro-socijalnog modelovanja. Sa druge strane, službenici ređe primenjuju veštine razjašnjenja uloga, refleksije emocija, parafraziranja i korišćenje humora. Izuzetno retko su koristili osuđujući pristup. Generalno, službenici su veoma retko koristili kognitivno-bihejvioralne veštine. Iako su službenici tokom intervjuisanja analizirali kriminogene potrebe prestupnika nisu bili fokusirani na rešavanje problema i kognitivno restrukturiranje. Zapažena je značajna varijabilnost u korišćenju veština službenika, na primer: 20-24% službenika nije koristilo nijednu veštinu tokom intervjuisanje, dok je sa druge strane, isti postotak službenika učestalo koristio većinu posmatranih veština. Ova studija oslikava izuzetno kvalitetan rad službenika na razvijanju odnosa sa prestupnicima i

jačaju njihove pro-socijalne aktivnosti ali ne preduzimaju naredni korak u rešavanju kriminogenih potreba, kroz strategije rešavanja problema i kognitivno-bihevioralne strategije.

U zaključku, Troter i Evans ističu da se malo zna šta se dešava tokom intervjua između probacionog radnika i prestupnika, uprkos činjenici da značajan broj prestupnika bude uključen u tretman kroz nadzor u zajednici.

7.3. ISTRAŽIVANJE "CRNE KUTIJE" U KANADI

Bonta sa saradnicima (2004, 2008) je u periodu do 2002 do 2004. godine istraživao efikasnost 'crne kutije' nadzora u zajednici, u Kanadskoj službi za nadzor maloletnih i odraslih prestupnika u pokrajini Manitoba. Cilj istraživanja je razumevanje na koji način službenici koriste procenu rizika i kriminogenih potreba prilikom utvrđivanja tretmana i na koji način sprovode tretman. Specifični ciljevi projekta su: ispitivanje u kojoj meri se u svakodnevnoj praksi koristi instrument za procenu rizika, adekvatnost i intenzitet odabranih intervencija tretmana kao i metode postupanja službenika u izazivanju promena u ponašanju prestupnika. Dizajn istraživanja je kvazi eksperimentalni kao i u Troterovoj studiji u Australiji (Troter, 1993), poređene su dve grupe službenika: grupa službenika obučeni za primenu principa efektivnog nadzora i druga grupa službenika koja nije edukovana. Službenici koji su učestvovali u istraživanju izabrali su po četiri predmeta za analizu a posmatranje probacionih aktivnosti trajalo je sve vreme nadzora. Indikatori efektivnosti postupanja prema prestupnicima su: recidiv (nova presuda dve godine nakon isteka nadzora) i nepoštovanje pravila nadzora.

Podaci u istraživanju prikupljeni su iz sledećih izvora: instrument za procenu rizika, audio-snimci razgovora probacionog radnika sa prestupnikom (u tri navrata) i elektronski dosije prestupnika. Audio-snimci intervjua kodirani su za tri oblasti. Prva oblast: prisustvo/odsustvo sadržaja u vezi sa utvrđenim kriminogenim potrebama prestupnika. Druga oblast: kvalitet međuljudskih odnosa između probacionog radnika i prestupnika. Treća oblast: veštine strukturiranja ponašanja prestupnika.

Rezultati istraživanja su sledeći: prestupnici nadzirani od strane službenika edukovanih za primenu principa RNR modela, imali su nižu stopu recidiva (25%) u odnosu na kontrolnu grupu gde je stopa recidiva u visini od 40%.

Analiza audio-snimaka intervjua pokazala je da službenici identifikuju kriminogene potrebe prestupnika, ali ne postoji usklađenost između procene i plana tretmana. U donosu na indikatore veština međuljudskih odnosa tokom intervjuisanja, posmatrani su: empatija, otvorenost, toplina, strogost ('tvrd' stav), podsticanje i ohrabrenje, entuzijazam i humor. Najčešće korišćeni indikatori interpersonalnih odnosa su podsticanje i ohrabrenje, otvorenost i toplina i oni se javljaju u polovini snimljenih intervjua. Veštine interpersonalnih odnosa nisu prepoznate kao isključivi prediktori recidivizma već je neophodna primena i veština strukturiranja. Međutim, veštine strukturiranja ponašanja javljaju se sporadično, različitog intenziteta a najzastupljenija je veština pro-socijalnog modelovanja (Bonta i sar., 2008).

7.4. STUDIJA JS3 U DŽERZIJU

Peter Rainor sa saradnicima realizovao je istraživanje o veštinama koje probaciono osoblje koristi u individualnom radu sa prestupnicima i o uticaju tih veština na promene ponašanja prestupnika. Značajna je njegova napomena o malom broju istraživačkih studija koje se bave komunikacijom 'jedan na jedan' između prestupnika i probacionog radnika, iako je to glavni metod uticaja na prestupnike od samih početaka probacionog rada (Raynor, Ugwuđike, Vanstone, 2013).

Rainor svoje istraživanje zasniva na konceptu osnovnih veština korektivne prakse i zapaža da su prilikom implementacije CCP u Engleskoj, iskusni probacioni radnici prepoznali neke od komponenti kao veštine socijalnog rada koje su primenjivane i vrednovane u vreme kada je probacioni rad prihvatatan kao oblast socijalnog rada (Vanstone, Reynor, 2012).

Studija pod nazivom JS3 zasniva se na video-zapisima intervjua između probacionih radnika i prestupnika zabeleženih u probacionoj službi na ostrvu Džerzi, Velika Britanija. Ciljevi studije su: da se dokumentuju i analiziraju veštine koje probaciono osoblje koristi tokom intervjuisanja prestupnika i da li razlike u zastupljenosti veština utiču na razlike u ponašanju prestupnika, u smislu nepridržavanja pravila tokom nadzora i pojave recidiva tokom i nakon nadzora. Podređeni cilj studije je razvijanje kontrolne liste za posmatranje veština koja bi mogla biti funkcionalna i kao istraživački instrument i kao resurs za obuku praktičara. Kako autor navodi “izbor veština intervjuisanja bio je pod uticajem Koncepta Osnovnih veština korektivne prakse Endruza i Daudena⁸, mnogih diskusija u CREDOS-u⁹ kao i iskustva u podučavanju studenata socijalnog rada veštinama intervjuisanja” (Raynor, Ugwudike, Vanstone, 2013:238)

Tokom realizacije JS3 studije opservirane su dve grupe veština intervjuisanja. Prvu grupu čine veštine izgradnje interpersonalnih odnosa: postavljanje (aranžman) intervjua, kvalitet neverbalne komunikacije, kvalitet verbalne komunikacije, efektivna upotreba autoriteta. Drugu grupu čine veštine strukturiranja: motivaciono intervjuisanje, prosocijalno modelovanje, veštine rešavanja problema, kognitivno restrukturiranje i ukupna struktura intervjua.

Analiza rezultata istraživanja sprovedena je u dva navrata. U prvoj fazi analizirano je prisustvo posmatranih veština tokom intervjuisanja i da li postoji kontinuitet u njihovoj primeni. Uzorak čini 88 intervjua deset probacionih radnika koji su zabeležili četiri ili više intervjua tehnikom video-zapisa.

Rezultati istraživanja: za veštinu *aranžman intervjua* utvrđena je srednja vrednost 3,9 od potencijalnog maksimalnog skora koji iznosi 4; za veštinu *neverbalne komunikacije* utvrđena je srednja vrednost 4,7 od potencijalnog maksimuma koji iznosi 5; za veštinu *verbalne komunikacije* utvrđena je srednja vrednost 7,8 od potencijalnog maksimuma koji iznosi 10; za veštinu *efektivna upotreba autoriteta* utvrđena je srednja vrednost 4,5 od potencijalnog maksimuma koji iznosi 5; za veštinu *motivaciono intervjuisanje* utvrđena je srednja vrednost 6,2 od potencijalnog maksimuma koji iznosi 9; za veštinu *pro-socijalno modelovanje* utvrđena je srednja vrednost 3,8 od potencijalnog maksimuma koji iznosi 5; za veštinu *rešavanje problema* utvrđena je srednja vrednost 5,7 od potencijalnog maksimuma koji iznosi 10; za veštinu *kognitivno restrukturiranje* utvrđena je srednja vrednost 3,2 od potencijalnog maksimuma koji iznosi 7; za veštinu *opšta struktura intervjua* utvrđena je srednja vrednost 6,2 od potencijalnog maksimuma koji iznosi 8. Potencijalni maksimum za sve veštine zbirno iznosi 63 a ostvareni rezultat je 45,9 (Raynor, Ugwudike, Vanstone, 2013).

Druga faza analize podataka sprovedena je dve godine nakon realizacije intervjua, upoređivano je prisustvo recidiva prestupnika u odnosu na primenjene veštine službenika koji su ih nadzirali tokom trajanja sankcije.

Na osnovu rezultata istraživanja, utvrđena je statistički značajna korelacija između zastupljenosti veština tokom intervjuisanja i pojave recidiva, što znači da postoji jaka indikacija da je stručno intervjuisanje važan faktor u prevenciji recidiva u izvršenju novog krivičnog dela prestupnika pod probacionom nadzorom. Dalje, zaključeno je da su svih devet kategorija veština koje su ocenjivane u analizi intervjua imale pozitivnu korelaciju sa prevencijom recidiva. Takođe, istraživači su zaključili i da između probacionih službenika postoje razlike u odnosu na spektar veština koje koriste kao i u odnosu na intenzitet primene veština tokom intervjua. Službenici koji češće koriste ove veštine to čine konstantno, bez obzira na povod intervjuisanja. Konstatovano je da skoro svi službenici koriste veštine 'odnosa' dok u odnosu na veštine 'strukturiranja' postoje značajne razlike. Analiza materijala prikupljenog tokom studije u Džerziju pokazala je da postoji oscilacija u odnosu na zastupljenost pojedinih veština i da službenici koji koriste širi spektar veština to obično čine u svim intervjuiima. Svi službenici su koristili veštine izgradnje

⁸ Dowden, C., Andrews, DA(2004) The importance of staff practice in delivering effective correctional treatment: A meta-analysis. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* 48(2): 203–214.

⁹Mreža istraživača iz Evrope, Australije, Amerike pod nazivom Collaboration of Researchers for the Effective Development of Offender Supervision

odnosa, dok su veštine strukturiranja prisutne u značajno manjem broju intervjua (Raynor, Ugwudike, Vanstone, 2012; Raynor, Vanstone, 2018).

Nakon završetka istraživačkog projekta JS3, ček lista definisana tokom ovog procesa, objavljena je u formi javnog pristupa. Autori instrumenta ispoštovali su zakonsku odredbu autonomne teritorije Kanalskih ostrva, čiji deo je i ostrvo Džerzi, koja propisuje da rezultate istraživanja koja su finansirana od strane javnih fondova treba javno publikovati (Raynor, Vanstone, 2018). Efekat ovakvog stava je dostupnost ček-liste istraživačima širom sveta, pa je ovaj instrument korišćen prilikom sličnih istraživanja u više evropskih zemalja.

7.5. ISTRAŽIVANJA PRISUSTVA VEŠTINA PROBACIONOG RADA U RUMUNIJ I ŠPANIJI

Istraživanje konteksta probacione prakse u Rumuniji realizovano je u periodu od 2012 do 2014. godine (Durnescu, 2014, 2018), na uzorku 20 službenika iz šest probacionih kancelarija. U vreme istraživanja, probaciona služba u Rumuniji imala je tek desetak godina profesionalne prakse jer je uspostavljena 2001. godine. Službu su činila 292 službenika od kojih je 107 pravnik, 85 socijalnih radnika, 51 psiholog, 14 sociologa i 35 službenika drugih profila. Istraživački uzorak probacionih radnika čini 10 socijalnih radnika, 6 pravnik i 4 psihologa. Istraživanje je fokusirano na prioritete profesionalne grupe, socijalne radnike i psihologe. Istraživačko pitanje je: „Koje veštine koriste probacioni radnici tokom sesija jedan-na-jedan sa prestupnicima?“ Podaci su prikupljeni metodom posmatranja video-datoteke prvog intervjua probacionih radnika sa prestupnicima. Kako autor navodi, prvi intervju je izabran iz razloga što je to prilika za probacione radnike da razjasne uloge, da definišu nadležnosti, da procene kriminogene potrebe prestupnika i da razviju odnos sa prestupnikom.

Priručnik za kodiranje veština intervjuisanja definisan je na osnovu prethodnih istraživanja (Raynor, 2010; Trotter, 2009; Dowden, Andrews, 2004) i sadrži sledeće oblasti: organizacija intervjua, struktura intervjua, veštine uspostavljanja odnosa (razjašnjenje uloga, korišćenje autoriteta, empatija), pro-socijalno modelovanje, procena kriminogenih potreba, motivaciono intervjuisanje, korišćenje resursa prestupnika ili zajednice i uključivanje prestupnika u donošenje odluka. Skala procene prisustva veština ima pet nivoa, jedinica znači da veština nije prisutna a petica visok stepen zastupljenosti posmatrane veštine.

Rezultati istraživanja: za organizaciju intervjua probacioni radnici su ostvarili najvišu srednju ocenu, u odnosu na druge oblasti, a to je 4,3 što znači da su obezbedili poverljivost intervjua bez obzira na druge objektivne okolnosti stvarajući 'mikro-klimu' poverljivosti i intimnosti. Za oblast strukturisanje intervjua prosečna ocena bila je 3,5 a posebno se ističe organizacija intervjua u smislu vidljivog uvodnog dela, sredine i završetka intervjua. Za veštine uspostavljanja odnosa sa prestupnikom srednja ocena je takođe 3,5 i u ovoj oblasti probacioni radnici su najveštiji u korišćenju autoriteta ali ne i u veštini razjašnjenja uloga. Srednja ocena u oblasti prosocijalnog modelovanja je 3,6 a najzastupljenije veštine su predstavljanje sebe kao prosocijalnog modela i poštovanje ličnosti prestupnika. Oblast motivacionog intervjuisanja i procena kriminogenih potreba prestupnika imaju najnižu srednju vrednost 3,1. U kontekstu procene potreba prestupnika posebno nizak nivo zastupljenosti registrovan je u oblasti identifikovanja kapaciteta prestupnika i resursa zajednice kao i uključivanje prestupnika u donošenje odluka. U kontekstu veštine motivacionog intervjuisanja u najmanjoj meri zastupljenisu indikatori: konfrontacija i 'razvoj neslaganja'. Generalno, autor zaključuje da je u probacionoj službi u Rumuniji zastupljen relativno visok stepen profesionalizma, s obzirom na činjenicu da je opšti srednji ishod za posmatrane veštine $M=3,5$, što je između 'veština prisutna povremeno' i 'veština prisutna često' (Durnescu, 2014).

Analiza zastupljenosti posmatranih veština u odnosu na profesionalni profil službenika, ukazuje na podatak da nije identifikovan značajna razlika. Pretpostavka je istraživača da socijalni radnici i psiholozi imaju 'prednost' u odnosu na pravnike, jer su posmatrane veštine izučavali tokom univerzitetskog obrazovanja, ali rezultati istraživanja govore da su njihove veštine ujednačene. Ovakav ishod inicirao je

dotatno angažovanje istraživača u cilju produblivanja saznanja o uočenoj pojavi. Naknadno su realizovani intervjui sa 16 probacionih službenika, sa pitanjem na koji način su sticali znanja iz probacione prakse. Detektovani izvori učenja probacionih službenika, u skladu sa frekvencijom pojavljivanja su: interakcija sa klijentima, interakcija sa kolegama i univerzitetsko obrazovanje, obuke koje organizuje Ministarstvo pravde, predhodno profesionalno iskustvo. Zaključak istraživača je da profesionalna socijalizacija ima primarnu ulogu u sticanju specifičnih znanja i veština (Durnescu, 2014).

Istraživanje realizovano u Kataloniji, Španija (Nagdev, 2018) odnosi se na primenu veština Osnovne korektivne prakse (veština međuljudskih odnosa i veština struktuiranja ponašanja) od strane probacionih radnika. Istraživač je identifikovao tri hipoteze:

- probacioni službenici koriste veštine CCP tokom intervjuisanja prestupnika;
- tokom intervjua probacioni radnici u većoj meri primenjuju veštine odnosa u odnosu na veštine struktuiranja;
- tokom intervjuisanja prestupnika probacioni radnici ispituju kriminogene potrebe prestupnika.

Uzorak u istraživanju čini sedam probacionih radnika. Za prikupljanje podataka korišćena je metoda posmatranja (istraživač je prisutan u prostoriji tokom intervjua). Istraživanje 'pokriva' prvi, poslednji i jedan od intervjua tokom praćenja. Kontrolna lista je konstruisana po uzoru na instrument koji je definisan tokom JS3 Studije (Raynor, Vanstone, 2012), prilagođena dizajnu i potrebama istraživanja.

Protokol istraživanja čini deset stavki: sociodemografski podaci o probacionim radnicima, postavka intervjua, kvalitet neverbalne komunikacije, kvalitet verbalne komunikacije, efektivno korišćenje autoriteta, motivaciono intervjuisanje, pro-socijalno modelovanje, rešavanje problema, kognitivno restruktuiranje i opšta struktura intervjua.

Prva hipoteza, koja se odnosi na zastupljenost veština međuljudskih odnosa i veština struktuiranja ponašanja od strane probacionih službenika tokom intervjuisanja prestupnika, delimično je potvrđena, jer nisu sve veštine zastupljene u svim intervjuima. Upotreba različitih veština je varirala, najzastupljenija je veština rešavanja problema. U odnosu na drugu hipotezu zaključeno je da su svi službenici u većoj meri koristili veštine uspostavljanja odnosa u odnosu na veštine struktuiranja. Razlike su uočene samo u odnosu na vrstu intervjua (prvi, praćenje i poslednji). Treća hipoteza je takođe potvrđena jer su svih sedam službenika imali jasan cilj intervjuisanja: rešavanje kriminogenih potreba i rehabilitacija prestupnika (Nagdev, 2018).

U uzorku službenika koji su učestvovali u istraživanju zastupljene su profesije: psiholog, socijalni radnik i kulturni antropolog. Nisu uočene značajne razlike između navedenih profesija u odnosu na zastupljenost veština efektivne prakse tokom intervjuisanja (Nagdev, 2018).

7.6. KOMPARATIVNA ANALIZA BELGIJSKE I ŠPANSKE PROBACIONE PRAKSE

Komparativno istraživanje na uzorku službama za nadzor prestupnika u zajednici, realizovano je u Španskoj oblasti Katalonija i u Belgijskoj regiji Flandrija (Blay, Boxstaens, 2018). Istraživački projekat fokusira se na početnu fazu nadzora i razvoj radnih odnosa između službenika i prestupnika. Predmet istraživanja su probacione prakse u kulturološki i institucionalno različitim sistemima i profesionalne veštine koje službenici koriste tokom prvog intervjua. Sa druge strane, opservirana je percepcija prestupnika o korisnosti probacije, u kojoj meri su zadovoljni odnosom sa službenikom (saradnja, poštovanje, razumevanje, podrška, slušanje, poverenje, optimizam) i u kojoj meri je taj odnos pomažuci.

U teorijskom delu naučnog rada, autori se posebno fokusiraju na koncept terapijskog odnosa, zauzimajući stav da se odnos između probacionog službenika i prestupnika ne može smatrati terapijskim. Odnos službenik-prestupnik određen je sudskim nalogom, za razliku od terapijskog koji započinje na inicijativu

klijenta za pomoć i koji je uobličen dogovorom dveju strana. Međutim, to ne znači da tokom nadzora prestupnika nije bitno graditi jak i podržavajući odnos u cilju podrške ka promeni. U skladu sa navedenim argumentima autori se opredeljuju da odnos između službenika i prestupnika nazovu radnim savezom. Stvaranje jakog radnog saveza u praksi nadzora u zajednici može rezultirati značajnim pozitivnim ishodom. U polju nadzora prestupnika u zajednici, radni savez čine tri dimenzije: veze koje odražavaju prirodu odnosa između službenika i prestupnika; dogovor o ciljevima nadzora i dogovor o zadacima koje treba izvršiti da bi se ti ciljevi postigli. Praksa nadzora u zajednici je proces koji čine veze, ciljevi i zadaci. Tokom prvog intervjua postavljaju se ciljevi nadzora i obe strane se usaglašavaju na koji način će ti ciljevi biti postignuti (Blay, Boxstaens, 2018).

Što se tiče formalnog konteksta sprovođenja sankcija i mera u zajednici, u Kataloniji ne postoji probaciona služba već usluge prestupnicima pružaju socijalni radnici i psiholozi koji su angažovani u neprofitnim organizacijama. U Flandriji, nadzor prestupnika u zajednici deluje kroz model tzv. Kuće pravde (Houses of Justice/ HoJ) koje od 2015. godine funkcionišu u okviru departmana za socijalnu zaštitu, javno zdravlje i porodicu.

Koncept komparativnog istraživanja bazira se na posmatranju 30 prvih intervjua i to 14 u Kataloniji i 16 u Flandriji. U cilju obezbeđenja prikupljanja uporedivih podataka, istraživači su zajednički konstruisali instrument za posmatranje, kako bi se 'uhvatili' sadržaj, prakse i veštine primenjene u intervjuiima. Cilj istraživanja je spoznaja koje prakse i veštine koriste službenici u svakoj od jurisdikcija za izgradnju efikasnog radnog saveza i diskusija o tome na koji način službenici prevazilaze napetost/tenzije nastale usled njihove dualne uloga, kontrolne i podržavajuće. Tokom prvog intervjua ova tenzija je najprisutnija, jer su službenici pod pritiskom da odmah nakon prvog intervjua započnu sa realizacijom kazne. Prakse i veštine koje primenjuju obe službe mogu se okarakterisati kao dobre prakse za smanjenje recidiva, zapaženo je veće prisustvo veština iz okvira kontrolne uloge službenika (85%) u odnosu na ulogu podrške (76%). Flandrijski službenici imaju više uspeha u uspostavljanju ravnoteže između ovih dveju uloga. U početnoj fazi nadzora izraženija je kontrolna uloga a sa razvojem odnosa bliže je polu koji se odnosi na podršku. Sa druge strane katalonski službenici izrazitije koriste veštine vezane za kontrolnu ulogu. Probacioni službenici iz obe službe ispoljavaju pozitivne interpersonalne veštine, smatraju ih važnim i koriste ih u nastojanju da od početka nadzora ostvare dobre odnose. Generalno, zabeležen je visok nivo primene veština efektivnog nadzora u obe službe. Autori projekta smatraju da sličnosti u radu službi u Španiji i Belgiji veovatno imaju veze sa sličnom metodologijom rada i zakonskim modelom, kao i obrazovnim profilom službenika. Probacioni službenici koji su učestvovali u istraživanju u Flandriji bili su socijalni radnici a u Kataloniji psiholozi (Blay, Boxstaens, 2018).

8. POVEZANOST PROBACIONOG I SOCIJALNOG RADA

Kako praksa sprovođenja sankcija i mera u zajednici u Republici Srbiji i u neposrednom okruženju nema drugu istoriju, tek od početka dvadesetog veka, međupovezanosti probacije i socijalnog rada prikazaćemo kroz primer skandinavskih zemalja gde je ova delatnost utemeljena u drugoj polovini devetnaestog veka.

Na evropskom kontinentu probacioni rad se vezuje za misionarska udruženja građana čiji članovi su pomagali 'posrnulim' pojedincima da se vrata na pravi put i prihvate socijalne vrednosti. Do početka dvadesetog veka, za izbor osoba koje su se bavile probacionim radom prioritet je na ličnim karakteristikama i moralnim vrednostima. U fazi profesionalizacije službe, osim navedenih ličnih karakteristika, očekivala su se i određena znanja i veštine. Iz sačuvanih spisa, krajem dvadesetih godina prošlog veka, formalni uslovi za zapošljavanje probacionih službenika bili su: obrazovanje iz oblasti socijalnog rada, najmanje godinu dana iskustva na poslovima supervizije i pozitivne lične

karakteristike. Pored toga što su profesionalni zadaci u probacionom radu bili zajednički sa socijalnim radom, tehnike rada koje je probacija preuzela od socijalnog rada unapredile su profesionalni status probacije. Pristup naučnom znanju koje dolazi iz socijalnog rada omogućio je i pomogao probacionim službenicima da izgrade svoju legitimnost i javni status. Za formiranje profesije probacionog rada očigledno primarnu ulogu imaju socijalni radnici koji su u rehabilitacionom radu koristili profesionalna znanja stečena u školama socijalnog rada (Durnescu, 2012).

U Engleskoj i Velsu, do sredine 1999. godine, obuka probacionih radnika bila je na departmanu za socijalni rad. Nakon toga prisutne su rasprave o prelasku na 'oštriji' tretman prestupnika u zajednici i prekida sa akreditivom obukom probacionih radnika i opcije da u ovu službu karakterišu znanja iz oblasti pravno/kriminološkog/istraživačkog okvira. Ovakve odluke su u kontekstu prelaska sa rehabilitacionog pristupa za promenu ponašanja u kontekst probacione službe kao korektivne i menadžerske službe. Međutim, znanja i veštine za obavljanje ovog složenog i emocionalno angažovanog posla koji od probacionih službenika zahteva rad sa depriviranim, ponekad opasnim pojedincima, zahteva 'ljudski orijentisane' službenike za postizanje efektivnog ishoda (Annison, Eadie, Knight, 2008).

Annison sa saradnicima (et.al.2008) zaključuje da 'novoobučeni' službenici probacionog rada u Engleskoj nastavljaju da daju prioritet radu sa ljudima i pomoći prestupnicima i to im donosi najveće zadovoljstvo u poslu. Sa druge strane naglasak na kontroli i izvršavanje administrativnih poslova, dovodi do zabrinutosti i frustracija da ne mogu efektivno obavljati svoj posao, posebno u smislu direktnog rada sa ljudima i izgradnje interpersonalnih odnosa. Očigledno je da će baza probacionog rada uvek uključivati veštine rada sa ljudima i da će službenici nastaviti da ih ističu u prvi plan i izvesno je da će nastaviti to da rade čak i ako druge okolnosti njihove prakse to ne podstiču. Za razliku od Engleske i Velsa, u Škotskoj socijalni rad u pravosuđu zadržava organizacione, profesionalne i obrazovne veze sa oblastima socijalnog rada (Burnett, McNeill, 2005).

Dejvid Smit, jedan od urednika Britanskog časopisa za socijalni rad, u svom osvrtu na odnos između probacione prakse i socijalnog rada u Velikoj Britaniji nakon devedestih godina, tvrdi da novi istraživački dokazi podržavaju stav da će efikasna probaciona služba biti oblikovana vrednostima i veštinama koje su prepoznatljive u oblasti socijalnog rada. Uprkos pritiscima za napuštanje socijalnog rada kao baze probacije, nije vidljivo koja bi to alternativa mogla biti. On takođe ističe da, uprkos retorici o prioritetima nove probacione službe na javnoj zaštiti i upravljanje rizikom, u situaciji kada službenici odlučuju šta će zapravo raditi da bi angažovali i motivisali prestupnike, koristiće veštine koje su proizašle iz teorija socijalnog rada, bez obzira da li su svesni toga ili ne (Smith, 2005).

Slično kao i u Engleskoj, u Švedskoj se začetak probacije beleži od 1820. godine kroz filantropsku pomoć i zainteresovanost vladajuće klase za nastanak onoga što danas zovemo socijalnim radom. Filantropski model pomaganja kroz podršku zasnivao se na humanosti i ljudskoj podršci uz manje praktične aktivnosti. Trend povećanja ovakvih udruženja socijalnog rada, nastavio se i u prvoj polovini dvadesetog veka. Probacioni rad je formalizovan zakonom iz 1906 a zatim i 1918. godine. Tokom 1930. godine krivična politika je postala deo državne socijalne politike a probacija je postala alternativa zatvoru gde socijalni radnici, kroz podršku i savetovanje, pomažu prestupnicima da postanu bolji građani. Od 1942 godine probaciona služba je institucionalizovana i u njoj se upošljavaju obrazovani socijalni radnici. Sedamdesetih godina, ova služba je formalno utemeljena u probacionu službu u kojoj je i dalje najzastupljenija profesija socijalnog rada (Svensson, 2003).

Tokom istorije nadzora u zajednici, smenjivale su se dve dominantne uloge probacionih službenika: uloga socijalnog radnika i uloga kontrolora. Uloga socijalnog radnika dominirala je do kraja 70-tih godina prošlog veka kada je uloga nadzora i kontrole preuzela primat. Uloga socijalnog radnika naglašava posrednički model službenika koji podržavaju prestupnike u korišćenju usluga lokalne zajednice (lečenje

zavisnosti, zapošljavanje, mentalno zdravlje i dr.). Uloga nadzora i kontrole pojavila se u kontekstu paradigme “ništa ne funkcionise” naglašavajući ulogu službenika koji su zaduženi za praćenje poštovanja uslova koje je sud izrekao (Whetzel, Lowenkamp, 2011).

Nakon talasa nezadovoljstva ishodima probacionog rada, koji je zahvatio i Švedsku, punitivni model je doneo ozakonjenje novih sankcija u zajednici i nove modele rada sa prestupnicima. Međutim, u probacionoj službi i dalje su najzastupljeniji socijalni radnici koji su svoje veštine prilagodili novim očekivanjima. Usvojena je primena modela procene rizika i klasifikacije prestupnika, uz ciljano usmerene intervencije za promenu ponašanja. Kroz različite faze sprovođenja sankcija i mera u zajednici, od filantopske pomoći do institucionalne moći koja se dozira kroz pomoć i podršku, kontrolu i sankcionisanje, formiran je diskurs socijalnog rada sa prestupnicima. Interakcija između probacionih radnika i prestupnika održava strukturu 'brižne/empatične moći' (eng. caring power) radi ostvarivanja ovih ciljeva. Ova brižna moć nosi i pomoć i kontrolu u istim postupcima i predstavlja glavnu karakteristiku socijalnog rada u svim vremenima i na svim mestima (Svensson, 2003).

U Severnoj Irskoj se već decenijama održava stav da je najprikladnija edukacija probacionih službenika univerzitetsko obrazovanje socijalnog rada. Na ovaj način se postiže usvajanje znanja i veština potrebnih za profesionalnu procenu osoba sa složenim problemima u ponašanju i u složenim situacijama, planiranje prikladnih intervencija u svrhu promovisanja pozitivne promene, vrednovanja efektivnosti intervencije i postizanje ravnoteže između potreba pojedinca i potreba zajednice (Doran i Cooper, 2008, prema Maloić, Ricijaš, 2014).

Novoformirane službe za nadzor izvršenja sankcija i mera u zajednici, na teritoriji istočne Evrope, takođe se suočavaju sa oprečnim tendencijama u penalnoj politici. Sa jedne strane to je isticanje kontrolne funkcije u postupanju prema prestupnicima, dok sa druge strane, kaznene politike zastupaju rehabilitacioni pristup. Sa ovim i izazovima implementacije novog modela penalne prakse, suočava se Poverenička služba za izvršenje vanzavodskih sankcija i mera u Srbiji.

9. SISTEM IZVRŠENJA VANZAVODSKIH SANKCIJA I MERA U REPUBLICI SRBIJI

Sistem izvršenja sankcija i mera u zajednici u Republici Srbiji funkcionise od novembra 2008. godine u okviru Uprave za izvršenje krivičnih sankcija, Ministarstva pravde Republike Srbije, kada je započeto sa izvršenjem predhodno donetih presuda za kaznu rada u javnom interesu i kaznu uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom. U fazi implementacije sankcija alternativnih zatvorskoj kazni, normativni okvir izvršenja regulisan je Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija¹⁰ i Krivičnim zakonikom¹¹ kao i Pravilnikom o izvršenju kazne rada u javnom interesu¹² i Pravilnikom o izvršenju uslovne osude sa zaštitnim nadzorom¹³.

Polovinom 2014. godine, usvojen je Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera¹⁴ u kome se navodi da poslove izvršenja sprovodi organizaciona jedinica nadležna za alternativne sankcije (Poverenička služba) u okviru Uprave za izvršenje krivičnih sankcija, Odeljenje za tretman i alternativne sankcije. Nakon usvajanja zakona, početkom 2015 godine, usvojen je i Pravilnik o načinu izvršenja vanzavodskih sankcija i mera i organizaciji i radu poverenika¹⁵.

¹⁰ Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, Službeni glasnik RS, br. 58/2005.

¹¹ Krivični zakonik, Službeni glasnik RS, br. 85/2005.

¹² Pravilnik o izvršenju kazne rada u javnom interesu, Službeni glasnik RS, br. 20/2008.

¹³ Pravilnik o izvršenju uslovne osude sa zaštitnim nadzorom, Službeni glasnik RS, br. 20/2008.

¹⁴ Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera, Službeni glasnik RS br. 55/2014.

¹⁵ Pravilnik o načinu izvršenja vanzavodskih sankcija i mera i organizaciji i radu poverenika, Službeni glasnik RS br. 30/2015.

U periodu od 2008 godine, kada su zaposleni prvi službenici i otvorena prva poverenička kancelarija u Beogradu, do kraja 2013. godine otvoreno je ukupno 25 kancelarija nadležnih za izvršenje vanzavodskih sankcija i mera. Svaka od kancelarija formirana je za područje teritorijalne nadležnosti jednog ili više viših sudova u Republici Srbiji. Kancelarije za izvršenje vanzavodskih sankcija i mera u Republici Srbiji, odnosno Povereničke kancelarije, funkcionišu u sledećim gradovima: Beograd, Novi Sad, Niš, Kragujevac, Subotica, Sombor, Pančevo, Sremska Mitrovica, Zrenjani, Požarevac, Valjevo, Šabac, Smederevo, Užice, Čačak, Jagodina, Kraljevo, Kruševac, Pirot, Leskovac, Vranje, Novi Pazar, Prokuplje, Zaječar, Negotin.

Principi sprovođenja vanzavodskih sankcija i mera u Republici Srbijizasnivaju se na internacionalno prihvaćenim Standardnim minimalnim pravilima UN za mere alternativne institucionalnom tretmanu (Tokijska pravila) koja sadrže skup osnovnih principa o primeni mera alternativnih institucionalnom tretmanu, zalažući se za što veće učešće lokalne zajednice u krivičnom zakonodavstvu. Socijalna uključenost učinilaca krivičnih dela podrazumeva povezivanje agencija za probaciju sa relevantnim državnim i nevladinim organizacijama a posebno iz oblasti socijalnog staranja, zdravstvene zaštite, stambene politike, obrazovanja, rada (Ristić, 2019). Prilikom otvaranja povereničkih kancelarija u srpskim gradovima, potpisani su i memorandumi o saradnju u izvršenju alternativnih sankcija između Uprave za izvršenje krivičnih sankcija i organa lokalne uprave. Saradnja se primarno odnosi na podršku lokalne uprave za izvršenje kazne rada u javnom interesu u javnim preduzećima, institucijama i organizacijama na teritoriji gradske uprave i saradnja sa ustanovama iz oblasti socijalne zaštite, zdravstvene zaštite, zapošljavanja, obrazovanja u vezi izvršenja kazne uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom.

Usvajanjem Zakona o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera proširuje se idelatnostPovereničke službe pa se pored nadzora nad izvršenjem uslovne osude sa zaštitnim nadzorom i rada u javnom interesu,uvodi nadzor nad izvršenjem kazne zatvora u prostorijama u kojima osuđeni stanuje ili kućni zatvor,sa ili bez elektronskog nadzora. U odnosu na izvršenje vanzavodskih mera, Poverenička služba je nadležna za izvršenja obaveza prema odluci javnog tužioca, izvršenje mere zabrane napuštanja stana (kućnog pritvora) i mere zabrane prilaženja, sastajanja ili komuniciranja sa određenim licem, nadzor nad uslovno otpuštenim licem i pružanje podrške i pomoći licu posle izvršene kazne zatvora (postpenalni prihvat). U skladu sa Zakona o posebnim merama za sprečavanje vršenja krivičnih dela protiv polne slobode prema maloletnim licima¹⁶, Poverenička služba je nadležna za izvršenje posebne mere prema učiniocima krivičnih dela protiv polne slobode izvršenih prema maloletnim licima.

Tabela br.1. Statistički podaci o broju lica pod nazorom probacione agencijeu Republici Srbiji za periodu 2010-2021. godine(izvor Council of EuropeAnnual Penal Statistics – SPACE II)

godina	ukupan broj lica pod nadzorom	kućni pritvor	odluka tužioca	zabrana komunikiranja	rad u javnom interesu	kućni zatvor sa elektr. nadzorom	kućni zatvor bez elektr. nadzora	uslovni otpust sa nadzorom	uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom	post-penalni prihvat	merapolne slobode
2010	30	0	0	0	23	0	2	0	5	0	0
2011	428	6	0	0	125	228	52	0	17	0	0
2012	1390	27	0	0	458	746	136	0	23	0	0
2013	1736	112	568	0	292	643	104	1	16	0	0
2014	3420	370	1626	0	351	862	207	4	0	0	0
2015	3023	357	170	21	502	1276	668	4	21	4	0
2016	3168	436	313	39	298	1106	956	19	40	2	0

¹⁶ Zakon o posebnim merama za sprečavanje vršenja krivičnih dela protiv polne slobode prema maloletnim licima, Službeni glasnik RS br. 31/2013

2017	nema podataka										
2018	7297	404	2774	52	693	1677	1093	23	33	4	34
2019	4651	671	313	100	561	1260	1592	30	55	9	60
2020	5497	362	159	362	304	1437	3136	32	0	13	59
2021	5806	102	163	384	250	1533	3365	41	0	9	61
Σ	36446	2847	6086	958	3857	10768	11311	154	210	41	214
%	100%	7,81%	16,70%	2,63%	10,58%	29,55%	31,03%	0,42%	0,58%	0,11%	0,59%

U Tabeli br.1. prikazani su statistički podaci o broju lica koja su započela izvršenje vanzavodskih sankcija i mera u Republici Srbiji, u određenoj godini, za vremenski period od 2010 do 2021. godine. Poseban akcenat stavljen je na kaznu kućnog zatvora na koju je fokusiran istraživački projekat doktorskog rada. Ova sankcija je formalizovana 2010. godine i to je godina od kada se prate statistički podaci u tabeli. Vremenski opseg statističkog pregleda u tabeli završava se izveštajem iz 2021. godine, iz razloga što se istraživanje recidiva u doktorskome radu zasniva na podacima iz ove godine.

Na osnovu prezentovanih statističkih podataka, dolazimo do zaključka da kazna kućnog zatvora (sa i bez elektronskog nadzora) čini 60% od ukupnog broja lica na izvršenju u odnosu na sve ostale vanzavodskemere i sankcije u Republici Srbiji.

U skladu sa ZIVSM¹⁷ "Izvršenje vanzavodskih sankcija i mera sprovodi se radi zaštite društva od kriminaliteta izvršenjem vanzavodskih sankcija i mera u zajednici sa ciljem resocijalizacije i reintegracije osuđenih lica". Navedeno upućuje na humanistički i rehabilitacioni pristup u radu sa prestupnicima u zajednici pa se u sistematizaciji za radno mesto službenika za izvršenje-poverenika zahteva obrazovanje iz oblasti socijalnog rada, psihologije, pedagogije, prevencije poremećaja ponašanja, sociologije i pravnih nauka.

9.1. KOMPETENCIJE I PROFESIONALNE AKTIVNOSTI POVERENIKA

Prilikom uspostavljanja sistema izvršenja vanzavodskih ili alternativnih sankcija u Republici Srbiji i formiranja Povereničke službe, vođeni iskustvom zemalja sa dugom tradicijom izvršenja sankcija i mera u zajednici i profesionalnih standarda, organizovana je edukacija budućih službenika. Program obuke čine oblasti specifičnih znanja i veština neophodnih za efektivno postupanje prema prestupnicima i saradnju sa drugim sistemima u lokalnoj zajednici. U prvi ciklus edukacije, realizovane 2007. godine, uključeni su službenici tretmana iz penalnih ustanova i zaposleni u centarima za socijalni rad iz sledećih gradova: Novi Sad, Niš, Subotica, Valjevo i Kragujevac. Ideja je bila da za poslove izvršenja alternativnih sankcija i mera u Srbiji, angažuju i zaposleni iz centara za socijalni rad, pre svih psiholozi i socijalni radnici. Međutim, s obzirom na kadrovske teškoće od ove ideje se odustalo. Prvi službenici sprovedenja alternativnih sankcija angažovani su iz Službe tretmana zatvorskih ustanova jer su već posedovali profesionalno iskustvo u radu sa prestupnicima.

Nakon otvaranja svih 25 povereničkih kancelarija u Republici Srbiji i prijema većeg broja novih službenika, tokom 2014. godine, organizovana je višemesečna obuka svih zaposlenih. Obuka čini pet modula koji obuhvataju sledeće tematske celine:

- uvod u poslove sprovođenja sankcija i mera u zajednici sa akcentom na normativni okvir nacionalnog zakonodavstva i važećih preporuka sa Evropskog i svetskog nivoa;
- primena instrumenta za procenu kriminogenih rizika i potreba;
- motivaciono intervjuisanje;

¹⁷ Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera, član 2, Službeni glasnik RS br. 55/2014.

- primena specifikovanih intervencija za rad sa prestupnicima i partnerstva sa subjektima iz lokalne zajednice;
- upravljanje rizikom od nanošenja povreda sebi i drugima i revizija programa postupanja.

Prilikom narednog prijema novih službenika, u periodu posle 2014. godine, organizovane su grupne ili pojedinačne edukacije sa istim tematskim sadržajima specifičnim za rad sa prestupnicima u zajednici.

Tokom 2021. godine sprovedena je nova sveobuhvatna edukacija svih angažovanih poverenika za sledeće oblasti:

- razjašnjenje uloga i empatija;
- prosocijalno modelovanje;
- model rešavanja problema;
- motivaciono intervjuisanje;
- kognitivno-bihejvioralne intervencije.

Tematske oblasti iz navedenih edukativnih programa, obuhvataju specifična znanja i veštine prepoznate kao efektivne kroz praksu zasnovanu na dokazima. Praksa izvršenja vanzavodskih sankcija i mera u Republici Srbiji zasniva se na principima RNR modela i poverenici su edukovani za njegovu primenu u profesionalnom radu. U srpskom penalnom sistemu u upotrebi je instrument za procenu rizika četvrte generacije osmišljen po uzoru na engleski instrument OASyS (eng. Offender Assessment System) prilagođen nacionalnom kontekstu. U srpskom sistemu izvršenja krivičnih sankcija u upotrebi su dva instrumenta za procenu rizika, jedan u zatvorskim ustanovama i drugi u sistemu izvršenju vanzavodskih sankcija. Oba instrumenta obuhvataju 'velikih osam' kriminogenih potreba tako da se utvrđena procena rizika i kriminogenih potreba iz jednog sistema može primeniti u drugom sistemu, u slučajevima tranzicije osuđenih lica.

U skladu sa rehabilitacionim principima za svako lice na izvršenju vanzavodskih sankcija izrađuje se individualizovani program postupanja. Zakonom¹⁸ je regulisana obaveza izrade pojedinačnog programa postupanja za svako lice prema kojem se sprovodi izvršenje: "Pojedinačni program postupanja izrađuje se na osnovu procene ličnosti, ličnih prilika, zdravstvenog stanja, stručnih kvalifikacija, procene rizika i potreba lica prema kojem se sprovodi izvršenje. Program se izrađuje u saradnji sa osuđenim licem. Pojedinačni program postupanja sadrži metode, postupke i rokove za njegovo sprovođenje, nosioce pojedinih aktivnosti i ostale podatke od značaja za ispunjavanje svrhe izvršenja".

Postupak procene rizika, identifikovanje kriminogenih potreba i responzivnosti prestupnika kao i utvrđivanje adekvatnih intervencija, u sistemu izvršenja vanzavodskih sankcija i mera, izrađuje se samo za lica koja izvršavaju sankciju zaštitnog nadzora kod uslovne osude. Za sankciju rad u javnom interesu i kaznu zatvora u prostorijama u kojima osuđeni stanuje, pojedinačni program postupanja ne sadrži podatke o proceni kriminogenog rizika i potreba. Aktivnosti koje se preduzimaju prema prestupnicima osuđenim na ove dve kazne i koje su integralni deo programa postupanja, utvrđene su odlukom suda (broj radnih sati za izvršenje kazne rada u javnom interesu) a za kaznu kućnog zatvora to su podaci o načinu izvršenja sankcije, sa ili bez elektronskog nadzora i vremenski okvir kada osuđeno lice može napustati prostorije u kojima stanuje.

U skladu sa navedenim podacima možemo zaključiti da su poverenici edukovani za primenu veština osnovne korektivne prakse u individualnom radu sa prestupnicima u zajednici. A kako specifične intervencije kroz grupni rad još uvek ne karakterišu profesionalnu delatnost poverenika, očigledno je da se poverenička praksa zasniva na profesionalnom modelu 'jedan-na-jedan' a najčešće primenjivana intervencija je intervju poverenika sa prestupnikom.

¹⁸ Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera, član 10, Službeni glasnik RS br. 55/2014.

9.2. ISTRAŽIVANJE RECIDIVA U OBLASTI VANZAVODSKIH SANKCIJA

Prema raspoloživim podacima, efektivnost prakse izvršenju vanzavodskih sankcija i recidiva, u Republici Srbiji nije značajnije opserviran kroz istraživački rad. Pretragom objavljenih naučno-istraživačkih radova prepoznato je istraživanje Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja (Stevanović, Međedović, Petrović, Vujičić, 2018) o povratu lica na izvršenju vanzavodskih sankcija. Cilj istraživanja je da se utvrdi stepen povrata na uzorku lica osuđenih na kaznu rada u javnom interesu i uslovnu osudu sa zaštitnim nadzorom. Uzorkovana su osuđena lica na izvršenju sankcija tokom 2013. godine. Za potrebe istraživanja, penološki povrat je definisan u smislu ponovnog pojavljivanja lica u sistemu izvršenja krivičnih sankcija.

Podaci o licima na izvršenju vanzavodskih sankcija prikupljeni su iz dokumentacije (matičnih knjiga) Odeljenja za vanzavodske sankcije i mere a podaci o povratu ispitanika prikupljeni su u evidencijama Uprave za izvršenje krivičnih sankcija – Ministarstva pravde RS, sa presekom na dan 20.11.2017. godine. Rezultati istraživanja govore da je recidiv registrovan kod 12% ispitanika, u odnosu na ukupan broj. U odnosu na vrstu sankcije, od ukupnog broja lica na izvršenju kazne uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom recidiviralo je 25,5% ispitanika, dok je za kaznu rada u javnom interesu procentpenalnog povrata značajno manji i iznosi 11%. Rezultati istraživanja ukazuju na činjenice da su najznačajniji prediktori povrata dužina i ishod sankcije. Lica koja su osuđena na duže trajanje sankcije i oni sa negativnim ishodom izvršenja sankcije, imaće veću šansu da recidiviraju (Stevanović, Međedović, Petrović, Vujičić, 2018).

DEO II
HIPOTETIČKO METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA

1. PROBLEM ISTRAŽIVANJA

Poverenička služba u Republici Srbiji je još uvek malobrojna, prema podacima Uprave za izvršenje krivičnih sankcija početkom 2022. godine, povereničke poslove obavljalo je 45 službenika. Iz iskustva neposrednog rada na izvršenju vanzavodskih sankcija i komunikacije sa poverenicima, uočava se problem fluktuacije zaposlenih, kako onih sa dužim profesionalnim iskustvom tako i 'novih' poverenika. Ova pojava nije optimalna za koheziju službe nadležne za obavljanje značajne društvene delatnosti i kontinuiteta profesionalnog rada sa pojedinačnim prestupnicima. Kako većina povereničkih kancelarija tek desetak godina funkcioniše u lokalnoj zajednici, delatnost poverenika još uvek jenedovoljno prepoznata od strane drugih društvenih sistema, usled čega izostaje podrška resursa lokalne zajednice u razvijanju specijalizovanih programa namenjenih raznovrsnim potrebama prestupnika. Aktuelne okolnosti su takve da su prestupnici i poverenici primarno upućeni jedni na druge i da individualni razgovori predstavljaju primarnu intervenciju tokom nadzora.

Na osnovu iznetih statističkih podataka u tabeli br.1., uočava se značajan trend povećanja broja lica pod nadzorom zbog čegase uočava i neproporcionalno uvećanje broja prestupnika u odnosu na broj službenika koji nadziru izvršenje. Tokom istraživanja realizovanog 2016. godine, poverenici su izneli stavove da su administrativni poslovi najzastupljeniji u odnosu na poslove pomoći, podrške i kontrole koji čine suštinu nadzora (Ristić, 2016.). Takođe, na osnovu prezentovanih statističkih podataka o zastupljenosti pojedinačnih sankcija i mera dolazimo do zaključka da je kazna kućnog zatvora daleko najzastupljenija u profesionalnom radu. S obzirom na to da program izvršenja kazne kućnog zatvora ne podrazumeva utvrđivanje kriminogenih rizika i potreba i adekvatnih intervencija, znači da izostaju strukturirane intervencije u cilju prevencije recidiva i promene ponašanja prestupnika. Poverenici su u situaciji da prikupljaju neophodne podatke u vezi ispunjenosti tehničkih uslova za izvršenje kazne i da administrirajupodneske osuđenih lica u vezi zakonskih mogućnosti za napuštanje prostorija u kojima stanuje osuđeno lice u skladu sa ZIVSM¹⁹ (odlazak na posao, školovanje, zdravstveni problemi i sl.). Poverenici su posebno edukovani za obavljanje tehničkih poslova postavljanja i upravljanja uređajem kojim se daljinski prati kretanje osuđenog lica.

Zakonom o izvršenju²⁰ regulisana je obaveza poverenika da prikuplja podatke o licima prema kojima se sprovodi izvršenje, da uspostavi kontakt sa porodicom, da izvrši uvid u službenu dokumentaciju nadležnih organa i pravnih lica i da od njih zatraži da mu se dostave potrebni podaci. Zakonom²¹ je regulisana i obaveza poverenika da na prvi razgovor pozove lice prema kojem se sprovodi izvršenje kućnog zatvora. Prilikom prvog razgovora određuje se datum započinjanja izvršenja krivične sankcije.

U skladu sa Zakonom, poverenik izrađuje pojedinačni program postupanja za svako lice prema kome se sprovodi izvršenje. Ukoliko prestupnik ne poštuje pravila izvršenja u skladu sa programom postupanja ili čini nova krivična dela, poverenik je u obavezi da o tome obavesti sud koji je doneo odluku o sankciji ili meri sa mogućnošću da se ista zameni strožijom. U tu svrhu definisana je forma dokumenta 'vanredni izveštaj' koji sačinjava poverenik i u kom se navode konkretne okolnosti recidiva ili kršenja pravila izvršenja kazne. Vanredni izveštaj poverenik bez odlaganja dostavlja pravosudnom organu, policiji i Povereničkoj službi. Na osnovu navedenih podataka, pretpostavka je da u razgovorima poverenika i prestupnikapreovladavaju sadržaji u vezi formalnih pravila izvršenja i da je kontrolna uloga službenika dominantnija u odnosu na podržavajuću ulogu.

¹⁹ Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera, član 24, Službeni glasnik RS br. 55/2014.

²⁰ Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera, član 6, Službeni glasnik RS br. 55/2014.

²¹ Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera, član 6a, Službeni glasnik RS br. 55/2014.

Iskustva prakse izvršenja sankcija u zajednici potvrđuju stav da, koliko god su službenici profesionalno vešti, ukoliko imaju birokratski pristup, verovatno neće biti efektivni u podsticanju prestupnika u procesu promene (Raynor, 2018). Ukoliko ovakva praksa postane profesionalno obeležje Povereničke službe u Republici Srbiji, upitno je da li se može govoriti o efektivnom nadzoru prestupnika.

Zakon o izvršenju²² definiše da “Izvršenja vanzavodskih sankcija i mera spovode se radi zaštite društva od kriminaliteta” što znači da je primarna funkcija nadzora preveniranje recidiva u izvršenju krivičnih dela i socijalna inkluzija prestupnika. Istraživanja iz oblasti nadzora u izvršenju sankcija i mera u zajednici, upućuju na poželjnost primena veština intervjuisanja prestupnika u skladu sa RNR modelom, jer se na taj način smanjuje verovatnoća pojave recidiva. Praksa nadzora u Republici Srbiji zasniva se na principima RNR modela, najveći broj poverenika obučeni su za njenu primenu ali se osnovni principine primenjuju u kontinuitetu i u skladu sa preporukama autora ovog modela. Najčešće korišćenja intervencija tokom nadzora je intervju poverenika sa prestupnikom.

Iz navedenih razloga istraživački fokus usmeren je na profesionalne veštine koje poverenici primenjuju, zastupljenost tih veština i uticaj njihove primene na recidiv prestupnika i poštovanje pravila nadzora. U skladu sa RNR modelom veštine intervjuisanja svrstane su u dve grupe: uspostavljanje kvalitetnih međuljudskih odnosa i veštine strukturiranja ponašanja prestupnika.

Praksa agencija za nadzor sankcija i mera u zajednici, zasniva se na idejama socijalne rehabilitacije prestupnika, zbog čega svoje profesionalno uporište nalazi i već duže vreme održava u oblasti socijalnog rada (Vanstane, 2004; McIvor, Raynor, 2007). Kako se socijalni radnici tokom univerzitetskog obrazovanja edukuju za primenu veština motivacionog intervjuisanja, prosocijalnog modelovanja i rešavanja problema, koje su prepoznate kao značajni prediktori promena u ponašanju i stavovima prestupnika, očekivanja su da socijalni radnici češće primenjuju ove veštine u odnosu na službenike drugih profesija.

Posebno ističemo preporuke međunarodnih dokumenata iz oblasti sprovođenja sankcija i mera u zajednici, Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za mere alternativne institucionalnom tretmanu (Tokijska pravila) i Evropska pravila o sankcijama i merama u zajednici, koja upućuju na poželjnost sprovođenja istraživanja o sankcijama i merama u zajednici kako bi programi i intervencije bili strukturirani u skladu sa znanjem stečenim iz relevantnih istraživanja.

2. PREDMET ISTRAŽIVANJA

Predmet istraživanja je primena veština intervjuisanja koje poverenici demonstriraju prilikom kontakta sa prestupnicima i uticaja tih veština na ishode nadzora. Veštine intervjuisanja čine dve grupe veština: veštine uspostavljanja kvalitetnih međuljudskih odnosa i veštine strukturiranja ponašanja prestupnika. U odnosu na prisustvo, odnosno odsustvo svih posmatranih veština kao i pojedinačnih grupa veština, ispitaće se njihov uticaj na ishode nadzora odnosno pojavu recidiva u izvršenju novog krivičnog dela tokom nadzora i poštovanja pravila nadzora od strane prestupnika. Na osnovu iskustava predhodnih istraživačkih projekata, predmet istraživanja biće i povezanosti između primene veština intervjuisanja i profesionalnog usmerenja službenika nadzora i povezanost između pohađanja specijalizovane obuke za rad sa prestupnicima u zajednici i primene posmatranih veština i ishoda nadzora.

²² Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera, član 2, Službeni glasnik RS br. 55/2014.

3. CILJEVI ISTRAŽIVANJA

Opšti cilj istraživanja: Ispitivanje primene veština uspostavljanja međuljudskih odnosa i veština strukturiranja ponašanja koje poverenici demonstriraju tokom intervjuisanja prestupnika i uticaj primenjenih veština na konačne ishode nadzora.

Specifični ciljevi:

- Utvrditi koje veštine efektivnog nadzora primenjuju poverenici tokom intervjuisanja prestupnika.
- Ispitati povezanost između primene posmatranih grupa veština intervjuisanja od strane poverenika i pojave recidiva u izvršenju novog krivičnog dela od strane prestupnika.
- Ispitati povezanost između primene posmatranih grupa veština intervjuisanja od strane poverenika i kršenja pravila nadzora od strane prestupnika.
- Ispitati povezanost između profesionalnog usmerenja poverenika i primene pojedinačnih grupa veština tokom intervjuisanja prestupnika i ishoda nadzora.
- Ispitati povezanost između primene pojedinačnih grupa veština i pohađanja specijalizovane obuke poverenika i ishoda nadzora.

4. HIPOTETIČKI OKVIR

Osnovna hipoteza: Delimična primena veština efektivnog nadzora, tokom intervjuisanja poverenika sa prestupnicima na izvršenju vanzavodskih sankcija i mera, dovodi do pojave recidiva i nepridržavanja pravila nadzora od strane prestupnika.

Pojedinačne hipoteze:

H1. Prestupnici nadzirani od strane poverenika koji primenjuju i veštine uspostavljanja međuljudskih odnosa i veštine strukturiranja ponašanja u manjoj meri krše pravila izvršenja i čine nova krivična dela u odnosu na prestupnike koje nadziru poverenici koji tokom intervjuisanja primenjuju samo veštine odnosa.

H2. Postoji razlika u zastupljenosti i vrsti primenjenih veština efektivnog tretmana tokom intervjuisanja prestupnika od strane poverenika u odnosu na njihovo profesionalno usmerenje a socijalni radnici češće koriste veštine strukturiranja ponašanja prestupnika u odnosu na druge profesije iz kog razloga prestupnici koje nadziru u manjoj meri čine prestupe u odnosu na prestupnike koje nadziru poverenici drugih profesija.

H.3. Poverenici koji nisu pohađali specijalizovanu obuku, prilikom intervjuisanja prestupnika, ne primenjuju veštine strukturiranja ponašanja zbog čega prestupnici koje nadziru učestalije čine prestupe i nova krivična dela u odnosu na prestupnike koje nadziru poverenici koji su pohađali specijalizovanu obuku.

5. ZNAČAJ ISTRAŽIVANJA

Naučni značaj istraživanja: dopunjavanje postojećeg fonda naučnih i istraživačkih znanja o delatnosti izvršenja vanzavodskih sankcija i mera u Republici Srbiji i verifikacija novih podataka u vezi primene veština intervjuisanja, odnosno efektivnosti nadzora prestupnika u zajednici. Naučni značaj istraživanja ogleda se i u deskripciji i razumevanju RNR modela u radu sa prestupnicima u zajednici.

Praktični značaj istraživanja: Kako do sada nije bilo empirijskih istraživanja koje se koncentrišu na neposrednu praksu izvršenja sankcija i mera u zajednici i ishoda profesionalnog rada poverenika u Republici Srbiji, ovo može biti prilika za sagledavanje u kom pravcu se razvija delatnost izvršenja, kakvi

su efekti profesionalnog rada službenika i na koji način podržati i unaprediti njihovu profesionalizaciju. Rezultati istraživanja mogu biti smernice za koncipiranje budućih edukacija poverenika kao i dopunjavanje postojećeg kurikuluma specijalizovane obuke u izvršenju vanzavodskih sankcija i mera. Rezultati istraživanja imaju širi društveni značaj zbog mogućnosti komparacije sa rezultatima istraživanja u drugim regionima i državama gde su realizovana istraživanja po istoj ili sličnoj metodologiji, posebno zasnovani na kontrolnoj listi iz Džersija.

6. METODE PRIKUPLJANJA PODATAKA

Za prikupljanje empirijskog materijala korišćene su metode intervju, anketni metod i analiza sadržaja dokumenta. Primarni izvor podataka su intervjui poverenika sa licima na izvršenju kazne kućnog zatvora. Nacrtom istraživanja planirano je da sadržaj intervjua bude zabeležen pomoću audio-opreme, ali Uprava za izvršenje krivičnih sankcija nije odobrila snimanje intervjua na planirani način. Dobijena je saglasnost za neposredno prisustvo istraživača tokom intervjuisanju osuđenih lica od strane poverenika kojom prilikom su beleženi potrebni podaci.

Za prikupljanje ličnih i podataka o kompetencijama poverenika korišćena je pisana anketa koja sadrži podatke o polu službenika, profesionalnom profilu, profesionalnom iskustvu, podatke o pohađanju specijalizovane obuke, broju arhiviranih dosija prestupnika u 2021. godini. Zatim, ukupan broj 'vanrednih izveštaja' tokom 2021. godine kao i ponaosob broj vanrednih izveštaja po osnovurecidiva u izvršenju novog krivičnog dela i broj vanrednih izveštaja po osnovu nepoštovanja programa izvršenja od strane osuđenog (kašnjenje sa odobrenog izlaska, udaljenje iz prostorija u kojima osuđeni izvršava kaznu, neblagovremeno dostavljanje dokumentacije u vezi napuštanja prostorija i sl.).

Za kodiranje sadržaja intervjua u odnosu na veštine uspostavljanja međuljudskih odnosa i strukturiranja ponašanja prestupnika, korišćenaje kontrolna lista i priručnik koncipirani tokom istraživačkog rada u projektu JS3 u Velikoj Britaniji. Kako autori navode, kontrolna lista treba da pomogne u procesu posmatranja i identifikovanja onoga što je opisano kao Osnovne veštine korektivne prakse. Cilj kontrolne lista je da se evidentiraju prakse, metode i veštine koje su prisutne tokom intervjuisanja (Vanstone, Raynor, 2012).

Kontrolna lista sadrži devet grupa veština, sa ukupno 63 indikatora. Kvantifikacija svakog skupa veština vrši se sabiranjem obeleženih (čekiranih) indikatora. Kontrolnu listu čine sledeće veštine i indikator:

- Veština aranžman intervjua sa indikatorima: obezbeđivanje privatnosti razgovora, sigurnost podataka, pozicije sedenja, neometajuća sredina
- Veština kvalitet neverbalne komunikacije sa indikatorima: stav 'licem u lice', 'otvoren' položaj tela, kontakt očima, pažnja na prestupnika, opuštenu atmosferu.
- Veština kvalitet verbalne komunikacije sa indikatorima: dominiraju 'otvorena' pitanja, nema glavnih/sporednih pitanja, pokazivanje razumevanja, topline, poštovanja, prisutan entuzijazam, smisao za humor, fleksibilnost.
- Veština efektivna upotreba autoriteta sa indikatorima: 'čvrst ali fer' stav, nekonfrontirajući stav, podsticanje saradnje prilikom donošenja odluka, razjašnjenje uloga/odgovornosti.
- Veština motivaciono intervjuisanje sa indikatorima: parafraziranje, empatični komentari, upotreba refleksije/razvoj neusaglašenosti, promovisanje samo-efikasnosti, prilagođavanje pristupa u odnosu na fazu 'ciklusa promena', prevazilaženje otpora.
- Veština pro-socijalnog modelovanja sa indikatorima: navođenje primera pro-socijalnog ponašanja, direktne pohvale za pro-socijalno ponašanje i stavove (podrška samopouzdanju prestupnika), isticanje

negativnih posledica pro-kriminalnog ponašanja, isticanje razloga za nepodržavanje pro-kriminalnog ponašanja.

- Veština rešavanje problema sa indikatorima: fokusiranje na utvrđene kriminogene potrebe, planovi za prevazilaženje problema, specifični ciljevi, vremenski okviri za ispunjenje ciljeva, podela zaduženja za ostvarivanje ciljeva, optimistični stav u vezi rešavanja problema, zastupanje prestupnika kada je potrebno.

- Veština kognitivno restrukturiranje sa indikatorima: identifikacija anti-socijalnih stavova, pružanje alternativa uočenim anti-socijalnim stavovima, prezentacija modela pro-socijalnih stavova i podsticaj za njihovo usvajanje, diskusija o 'troškovima' pro-kriminalnih stavova i 'nagrada' za pro-socijalne stavove.

- Veština struktura intervjua sa indikatorima: sažetak predhodnog intervjua, intervjua ima: početak, sredinu i kraj, prestupnik je upoznat sa sadržajem intervjua, sumiranje aktuelnog intervjua i plan za sledeći intervjua, raspodela zadataka do sledećeg intervjua, uključivanje prestupnika u protokol, kvalitetna interpersonalna komunikacija (Vanstone, Rainor, 2012).

Nacrtom istraživanja planirano je da za utvrđivanje zastupljenosti recidiva i kršenja pravila nadzora od strane osuđenih lica, bude analiziran sadržaj dokumenta 'vanredni izveštaj'. Procedura prikupljanja podataka podrazumeva da: u odnosu na svakog pojedinačnog poverenika, čiji intervjui su zabeležni audio-zapisom, iz 30 elektronskih foldera osuđenih lica koji su izvršili kaznu kućnog zatvora tokom 2021. godine, ukoliko sadrže, izvrši preuzimanje dokumenta 'vanredni izveštaj'. U dokumentu bi analiziran sadržaj kolone 'zapažanje poverenika o izvršenju kazne' gde su navedeni razlozi pisanja vanrednog izveštaja. Posmatrane varijable su: izvršenje novog krivičnog dela i kršenje pravila izvršenja sankcije. Međutim, ova zamisao je korigovana iz objektivnih razloga.

Tokom konsultacija sa poverenicima o proceduri istraživanja, mišljenja su da je navedeni postupak zahtevan jer bi oduzimao previše njihovog radnog vremena i neizvesno je u kojoj meri istraživač može očekivati omogućavanje pretraživanja elektronskih foldera osuđenih lica u evidencijama poverenika. U cilju dolaženja do validnih podataka, pokazatelj stope recidiva prestupnika uvršten je u anketni upitnik i dogovoreno je da poverenici samostalno dostave tražene podatke.

7. UZORAK

Uzorak u istraživanju čine intervjui službenika Povereničke službe na poziciji nadzora izvršenja vanzavodskih sankcija i mera u Republici Srbiji. Prema podacima iz Uprave za izvršenje krivičnih sankcija, početkom 2022. godine, povereničke poslove obavljalo je 45 službenika.

Tokom perioda pripreme za istraživanje i konsultacija sa poverenicima, dobijen je podatak o prisustvu fluktuacije službenika tokom prethodnih godina i radnog angažovanja na period manji od jedne godine. Ovaj podatak, u kontekstu nacrta istraživanja, nije koherentan sa istraživačkim planom prikupljanja statističkih podataka za celu kalendarsku godinu. Iz navedenih razloga, ukazala se potreba za utvrđivanjem dodatnog kriterijuma za izbor poverenika. Kako bi se postiglo validno upoređivanje podataka u skladu sa hipotetičkim okvirom, u uzorak su uvršteni intervjui službenika koji su obavljali povereničke poslove tokom cele 2021. godine.

S obzirom na promene u načinu prikupljanja podataka i neposrednog prisustva istraživača tokom sprovođenja intervjua, u pripremljenoj fazi je potrebno sa svakim poverenikom ugovoriti termin za realizaciju intervjua kojima bi prisustvovao istraživač. Na osnovu dosadašnjeg iskustva u radu, poverenici su naveli česte situacije da osuđena lica koja već izvršavaju kaznu, ne ispoštuju dogovor za intervjuisanje u službenim prostorijama i da službenici nisu u mogućnosti da preveniraju ovu pojavu. Kao najoptimalnije rešenje dogovoreno je da istraživač prisustvuje prvom razgovoru poverenika sa licem osuđenim na kaznu kućnog zatvora. Ovi intervjui se planiraju na 7 do 10 dana unapred, jer se osuđenim licima upućuje

formalno pozivno pismo za razgovor²³. Ovaj koncept posmatranja intervjuja je pored praktičnosti u konkretnom slučaju usklađen i sa zaključcima prethodnih istraživanja, a to je da postoji kontinuitet u primeni veština od strane službenika, bez obzira na vrstu intervjuja (Raynor, Ugwuđike, Vanstone, 2012.). Nakon izvršene selekcije poverenika u odnosu na definisani kriterijum, da suobavljali poslove nadzora tokom 2021. godine, postignut je dogovor sa ukupno 18 poverenika iz 12 povereničkih kancelarija.

Prvi uzorak za analizu sadržaja čine prikupljeni podaci iz 35 intervjuja.

Drugi uzorak za analizu čine podaci iz anketnog upitnika koji su popunjavali poverenici čiji intervjui su opservirani.

Za analizu i interpretaciju prikupljenih kvantitativnih podataka iz navedenih izvora primenjene su metode deskriptivne statističke analize kroz grupisanje i sređivanje i prikazivanje statističkih podataka i određivanje osnovnih pokazatelja statističkih serija, u cilju utvrđivanja međuzavisnih odnosa između posmatranih varijabli, uticaj primenjenih veština i kompetencija poverenika na ishode nadzora odnosno pojavu recidiva i nepridržavanje pravila nadzora. Iz razloga malog broja jedinica u posmatranom uzorku nije bilo moguće primeniti statistiku zaključivanja, generalizaciju podataka dobijenih na uzorku entiteta na populaciju.

8. ETIČKE DIMENZIJE ISTRAŽIVANJA

Etička pitanja u kvantitativnim i kvalitativnim kriminološkim istraživanjima mogu se javiti u različitim fazama procesa istraživanja, u vezi sa izborom teme, uključenih subjekata istraživanja, na koji način se sprovodi istraživanje kao i na koji način se vrši obrada i prezentovanje podataka. Etička pitanja su višeslojna i zahvataju pojedince, institucije i zajednicu odnosno državno-politički kontekst, zbog čega se od istraživačka očekuje objektivnost (Noaks, 2004).

Etičke okolnosti koje treba uzeti u obzir su složene i odražavaju se kroz ceo istraživački proces. Pre započinjanja istraživanja potrebno je dobiti saglasnost formalnog menadžmenta za pristup prostorijama i učesnicima u istraživanju. To uključuje upućivanje pisanog sadržaja sa preciziranjem očekivanog trajanja istraživanja, potencijalni uticaj i ishode istraživanja. Istraživač treba da ispoljava respekt prema lokaciji istraživanja i da u najmanjoj mogućoj meri naruši tok aktivnosti učesnika, posebno u situacijama prisustva istraživača radi posmatranja ili intervjuisanja. Istraživač treba da bude svestan svog uticaja na okruženje i da minimizira njegovo remećenje. Jedan od načina je i planiranje poseta u koordinaciji sa učesnicima što doprinosi i njihovom osećaju aktivnog učešća u procesu istraživačke studije. Treba izbegavati iskorišćavanje, eksploataciju učesnika, potrebno je obezbediti recipročitet zbog njihove uključenosti kroz deljenje konačnog izveštaja o istraživanju ili njihovo uključivanje kao saradnika. Istraživači treba da anticipiraju mogućnost otkrivanja društveno rizičnih ili intimnih informacija tokom procesa istraživanja, u ovim situacijama etički kodeks upućuje na zaštitu privatnosti učesnika (Creswell, Creswell, 2018).

Potrebno je da učesnici u istraživanju potpišu informisanu saglasnost koja treba da sadrži standardni skup elemenata u cilju zaštite ljudskih prava: identifikacija istraživača, identifikacija institucije za koju se realizuje istraživanje, identifikacija svrhe studije, identifikacija benefita za učesnike, identifikacija nivoa i tipa uključenosti učesnika, napomena o rizicima za učesnike, garancija poverljivosti podataka za učesnika, garancija da učesnik može da odustane od učešća u istraživanju u bilo kom trenutku, transparentnost podataka osobe za kontakt ako se pojave pitanja učesnika. Bitan element za etičnost tokom istraživanja je razumevanje svrhe studije za učesnike. Kreatori studije treba da na razumljiv način objasne učesnicima svrhu studije, jer problemi se dešavaju kada učesnici razumeju svrhu na drugačiji način od one koju je zamislio istraživač (Sarantakos, 2005, prema Creswell, Creswell, 2018).

²³ Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera, član 6, Službeni glasnik RS br. 55/2014.

Neetički je i neproduktivno vršenje pritiska na učesnike istraživanja da potpišu informisanu saglasnost za učešće. Pristanak treba da bude dobrovoljan sa opcijom da učesnik može po svojoj odluci da odustane od učešća (ČorkaloBiruški, 2014).

Istraživački postupak u kontekstu aktuelnog rada usklađen je sa navedenim kriterijumima. Kako je već navedeno, pre početka istraživanja pisanim putem je zatražena saglasnost Direktora Uprave za izvršenje krivičnih sankcija za prikupljanje podataka u službenim prostorijama. Nakon dobijanja saglasnosti menadžmenta, ostvaren je neposredan kontakt sa poverenicima kojom prilikom su informisani o ciljevima istraživanja, planiranoj proceduri i načinu prezentovanja podataka. Takođe, svim poverenicima koji su učestvovali u istraživanju, uručen je pisani dokument u vezi sadržaja istraživanja i poverljivosti podataka kao i saglasnost za učestvovanje u istraživanju sa potrebnim podacima za kontakt sa istraživačem. Sva osuđena lica su usmeno upoznata sa sadržajem i planom istraživanja pre intervjuisanja kao i informacija da u svakom trenutku mogu odustati od učešća u istraživanju. Svako osuđeno lice u pisanoj formi dalo je pristanak za učestvovanje u istraživanju. Plan aktivnosti istraživača na terenu formiran je u saradnji sa poverenicima i prilagođen je njihovim dnevnim profesionalnim aktivnostima. Neposredno prisustvo istraživača u službenim prostorijama uređeno je da u najmanjoj meri remeti tok razgovora sa osuđenim licem. Tokom trajanja intervjua evidentirani su indikatori veština koje poverenici primenjuju, nisu evidentirani lični podaci osuđenih lica i informacije u vezi počinjenog krivičnog dela i sankcije.

9. PROCEDURA ISTRAŽIVANJA

Pre početka istraživanja pismeno je zatražena saglasnost Uprave za izvršenje krivičnih sankcija u Ministarstvu pravde RS, za realizaciju istraživanja i prikupljanje podataka. U pisanom odgovoru Direktora Uprave za izvršenje krivičnih sankcija nije dobijena saglasnost za audio snimanje intervjua. Ovakva odluka zahtevala je značajne izmene u proceduri i organizaciji istraživanja.

U pripremnoj fazi istraživanja, realizovane su konsultacije sa profesionalno iskusnim poverenicima u cilju prikupljanja validnih podataka u skladu sa ciljevima istraživanja. Nakon toga obavljani su razgovori sa poverenicima u vezi motivisanosti za učešće u istraživanju iprikupljeni podaci u vezi ispunjenosti kriterijuma da su tokom 2021. godine obavljali povereničke poslove. Sa svakim od izabranih poverenika usaglašen je termin za dolazak istraživača u povereničku kancelariju u terminu kada su zakazani prvi razgovori sa osuđenim licima. Pre sastanka sa osuđenim licem, svaki poverenik je u pisanoj formi dao saglasnost za učešće u istraživanju i uručen im je anketni upitnik u pisanoj formi.

Prilikom prijema osuđenog u povereničkoj kancelariji i obavljanja procedure utvrđivanja njegovog identitea, a pre započinjanja prvog razgovora, poverenici su upoznali osuđeno lice sa prisustvom i ulogom istraživača, obavestili ga o sadržaju istraživanja i omogućili osuđenom licu da pročita informacije koje sadrži obrazac informisanog pristanka kao i da svojevolsno odluči da li pristaje da istraživač prisustvuje razgovoru. Kadaprestupnik izrazi saglasnost pozvan je da potpiše obrazac informisane saglasnosti. Nije bilo situacije da osuđeno lice odbije učešće u istraživanju, čini se da je ključan faktor ovakvog ishoda pozitivan, saradnički stav poverenika u odnosu na istraživanje. Učešće poverenika i prestupnika u istraživanju je dobrovoljno uz garanciju anonimnosti.

Istraživanje je realizovano u periodu od jula 2022. godine do marta 2023. godine, kroz jednokratne odlaske istraživača u povereničku kancelariju, u jednoj povereničkoj kancelariji je ponovljen postupak jer se osuđena lica nisu odazvala na zakazane razgovore. U istom vremenskom periodu svi poverenicidostavili su popunjen anketni upitnik.

Tokom trajanja intervjua poverenika sa osuđenim licem, istraživač je beležio veštine koje poverenici koriste i objektivne okolnosti u kojima se razgovor realizuje i nakon obavljenih razgovora podaci su unošeni u ček-listu. Za analizu materijala prikupljenog tokom intervjua primenjena je strukturalna analiza sadržaja i kodiranje u odnosu na prisustvo/odsustvo veština iz kontrolne liste.

Primenjena je metoda analize sadržaja anketnih upitnika i kodiranje varijabli kompetencija poverenika, pohađanje stručne obuke i broj i sadržaj vanrednog izveštaja.

Pored podataka koje sadrži ček-lista, tokom posmatranja intervjua, belež je i podatak o trajanju intervjua.

10. OGRANIČENJA ISTRAŽIVANJA

Ograničenja u istraživanju značajno su uticala na proces pripreme i neposredne realizacije istraživanja. Procedura istraživanja koncipirana u nacrtu projekta zasnovana je na iskustvima istraživača iz drugih zemalja i neposrednog iskustva istraživača na izvršenju vanzavodskih sankcija i mera u Republici Srbiji. Ipak usled objektivnih prepreka i poteškoća, početna ideja morala je biti korigovana i usklađena sa realnim mogućnostima.

Prva aktivnost u realizaciji istraživanja opredelila je i dalji tok, usled izostanka saglasnosti za audio-snimanje intervjua bez prisustva istraživača. Planirani koncept zamenjen je direktnim prisustvom istraživača u službenim prostorijama povereničkih kancelarija. Ideja audio-zapisa intervjua davala je mogućnost da se za analizu sadržaja intervjua angažuju i nepristrasni eksperti iz date oblasti, što bi omogućilo uvećanje objektivnosti i validnosti rezultata. U dozvoljenim okolnostima jedini subjekt koji je procenjivao prisustvo posmatranih veština tokom intervjua je istraživač. Pored navedenih razloga, audio-snimanjem intervjua koje neposredno realizuje poverenik, izbegava se fizičko prisustvo istraživača tokom razgovora. Prisustvo trećeg lica u prostoriji za razgovor utiče na opuštenost i usredsređenost na sadržaj razgovora kako službenika tako i prestupnika, koji su u situaciji prvog kontakta u vezi realizacije sankcije. Ovakva situacija produžava uvodnu fazu razgovora i uvećava napetost prilikom razgovora o ličnim i 'osetljivim' temama.

Pored činjenice prisustva treće osobe prilikom prvog razgovora sa prestupnikom, izazov za poverenike je i činjenica da je istraživač 'kolega iz prakse' sa dugogodišnjim iskustvom rada sa prestupnicima. Takođe, istraživač je bio u poziciji edukatora tokom specijalizovane obuke za obavljanje povereničkih poslova. Navedene okolnosti su uticale na odluku manjeg broja poverenika da ne učestvuju u istraživanju. Sa druge strane, navedene činjenice su za veći broj poverenika bile motivišući faktor za prihvatanje učestvovanja u istraživanju i aktivnu saradnju u prikupljanju podataka. Ograničenja tokom istraživačkog procesa ogleda se i u nepostojanju objedinjene evidencije na nivou službe u vezi recidiva osuđenih lica tokom izvršenja kazne, iz kog razloga su podaci prikupljeni neposredno od poverenika kroz anketni upitnik.

Prilikom definisanja hipoteza u prijavi doktorskog rada, uzeta su u obzir iskustva prethodnih istraživačkih studija u odnosu na poređenje efektivnosti profesionalnog rada službenika koji su edukovani i službenika koji nisu obučeni za primenu veština Osnovne korektivne prakse. U obzir je uzeta i činjenica, da je sveobuhvatna specijalizovana obuka poverenika organizovana 2014. godine, a nakon toga kroz manje grupne ili pojedinačne edukacije. Pretpostavka je bila da su u međuvremenu upošljavani novi službenici koji nisu metodično edukovani. Međutim, iz razloga protoka vremena od izrade i usvajanja prijave doktorskog rada (kraj 2020. godine), pribavljanja saglasnosti iz Uprave za izvršenje krivičnih sankcija, navedenih ograničenja i izmena u planiranim aktivnostima i realizacije istraživanja tek tokom 2022/2023 godine, nova sveobuhvatna specijalizovana obuka poverenikarealizovana je 2021. godine, zbog značajne fluktuacije zaposlenih u Povereničkoj službi. Navedene okolnosti uticale su na ishode istraživanja i verifikaciju hipoteze.

DEO III
REZULTATI ISTRAŽIVANJA I ANALIZA PODATAKA

Analizu podataka iz istraživanja započinjemo prikazom sociodemografskih karakteristika poverenika, profesionalnom profilu i specijalizovanoj obuci. Poseban segment analize čini pregled podataka o prisustvu recidiva prestupnika koje poverenici nadziru. Navedene podgrupe podataka prikupljene su tehnikom anketnog upitnika. Centralni deo analize rezultata istraživanja čini prikaz veština Osnovne korektivne prakse koje poverenici primenjuju tokom intervjuisanja prestupnika. Podaci su prikupljeni metodom neposrednog posmatranja prvih intervjua poverenika sa prestupnicima, za kodiranje sadržaja intervjua korišćena je kontrolna lista intervjua JS3 (Vanstone, Raynor, 2012).

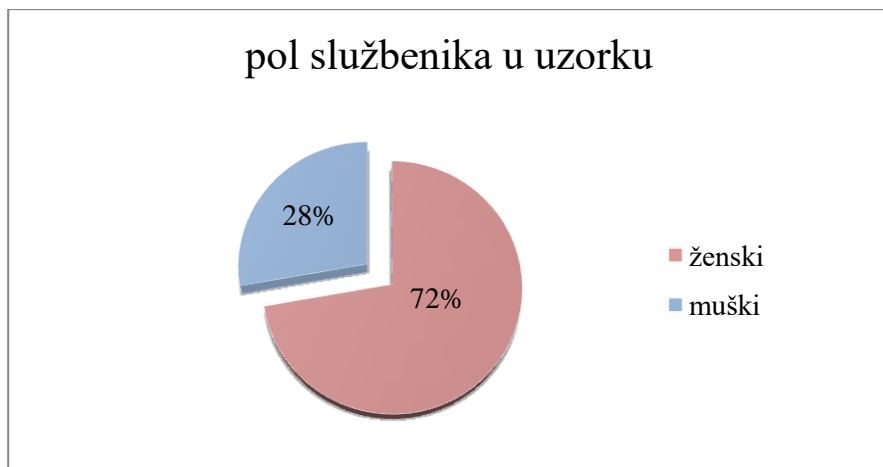
1. SOCIODEMOGRAFSKE KARAKTERISTIKE POVERENIKA

1.1. KARAKTERISTIKE POLNE PRIPADNOSTI POVERENIKA

Nakon dobijanja saglasnosti Uprave za izvršenje krivičnih sankcija za realizaciju istraživanja, početkom 2022. godine, dostavljen je i spisak poverenika sa brojevima službenih telefona radi ostvarivanja kontakta. Iznavedenog spisa konstatovano je da je na poslovima izvršenja vanzavodskih sankcija i mera u Republici Srbiji upošljeno 45 poverenika.

Pregledom dostavljenog spiska, u odnosu na obeležje polne pripadnosti službenika, u ukupnoj populaciji službenika veća je zastupljenost poverenika ženskog pola, 36 žena ili 80% u odnosu na 9 ili 20% službenika muškog pola. U uzorku službenika koji su učestvovali u istraživanju takođe je veća zastupljenost službenika ženskog pola ali sa nešto manjim procentom.

Dijagram br.1. Karakteristike uzorka poverenika u odnosu na pol službenika

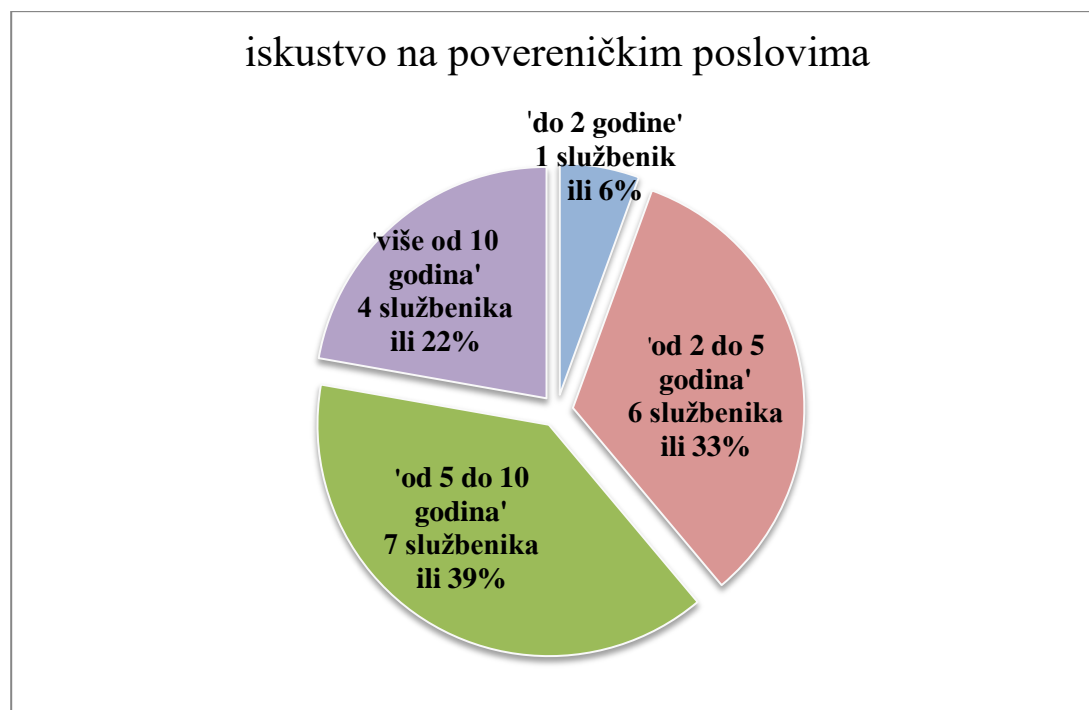

Od ukupnog broja zaposlenih u Povereničkoj službi u istraživanju je učestvovalo 18 poverenika, odnosno 40%. U odnosu na obeležje polne pripadnosti u uzorku službenika, kao što se moglo i očekivatižene su zastupljenije ali je srazmera u odnosu na ukupnu populaciju drugačija u korist službenika muškog pola. U istraživanju je učestvovalo 5 službenika muškog pola što u statistiku iznosi 27,8% i 13 službenika ženskog pola, što predstavlja 72,2% ukupnog uzorka.

1.2.PROFESIONALNO ISKUSTVO NA POVERENIČKIM POSLOVIMA

Naredna istraživana karakteristika službenika je dužina radnog iskustva na povereničkim poslovima. U skladu sa tokovima razvoja Povereničke službe, definisano je četiri vremenska opsega: profesionalno iskustvo službenika do dve godine, zatim u rasponu od dve do pet godina, u rasponu od pet do deset godina i preko deset godina.

Dijagram br.2. Karakteristike zaposlenih iz uzorka u odnosu na dužinu radnog iskustva na povereničkim poslovima

U uzorku poverenika koji su učestvovali u istraživanju najbrojnija je grupa sa iskustvom od 5 do 10 godina, koja broji sedam službenika i zastupljena je sa 39%. U ovoj grupi nalaze se službenici koji su zaposleni u periodu od 2012 do 2017. godine, kada se dešavajuznačajne kadrovske, zakonodavne i profesionalne promene u sistemu izvršenja sankcija u zajednici. Tokom 2012. godine realizovan je prijem većeg broja novih službenika početkom 2013. godine zvanično je formirana Poverenička služba. Nakon toga sprovedena je prva specijalizovana obuka za obavljanje povereničkih poslova. U maju 2014. godine stupio je na snagu Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera²⁴, prvi poseban zakon za ovu oblast, što je dovelo i do uvećanja spektra profesionalnih aktivnosti Povereničke službe.

Druga grupa službenika po brojnosti je sa profesionalnim iskustvom u rasponu od 2 do 5 godina. Čini je šest poverenika odnosno 33% od ukupnog broja.

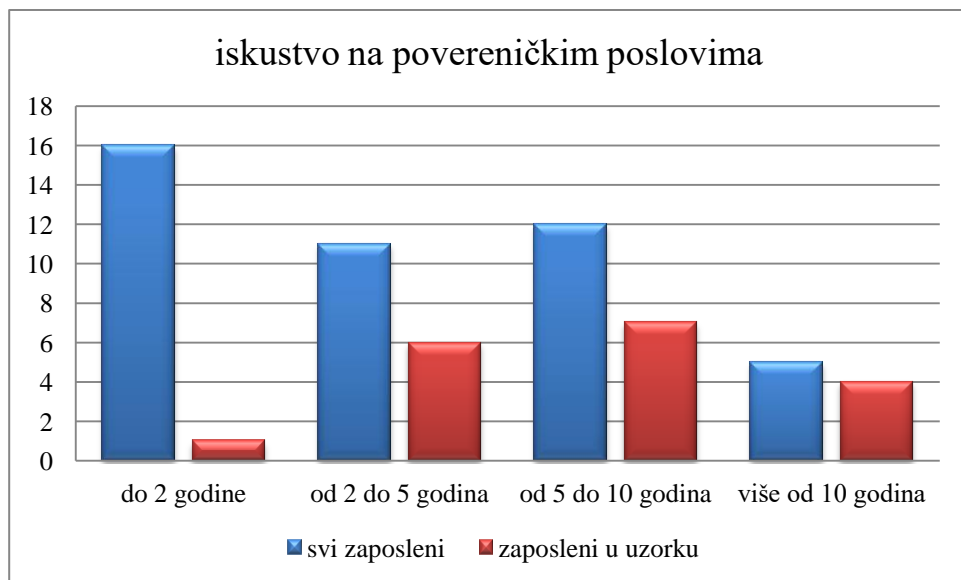
Posebno značajna je grupa poverenika sa iskustvom na povereničkim poslovima dužim od deset godina. U ovoj grupi nalaze se službenici koji su zaposleni u periodu od 2008 do 2012. godine, što znači da su

²⁴ Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera, Službeni glasnik RS br. 55/2014.

aktivni učesnici svih 'razvojnih faza' sistema sprovođenja vanzavodskih sankcija i mera u Republici Srbiji. U našem uzorku ovu grupu čini četiri poverenika ili 22% od ukupnog broja. Značajno je konstatovati da najveći broj službenika u uzorku čine oni sa dužim profesionalnim iskustvom na povereničkim poslovima, i to u rasponu od pet do preko deset godina. Ovu grupu čini ukupno 11 službenika ili 61% od ukupnog broja službenika koji su učestvovali u istraživanju.

Na osnovu podataka prikupljenih tokom neposredne komunikacije sa službenicima, sledi uporedni prikaz profesionalnog povereničkog iskustva za sve zaposlene i zaposlene koji su učestvovali u istraživanju.

Dijagram br.3. Uporedni prikaz svih zaposlenih poverenika u uzorku u odnosu na dužinu radnog iskustva

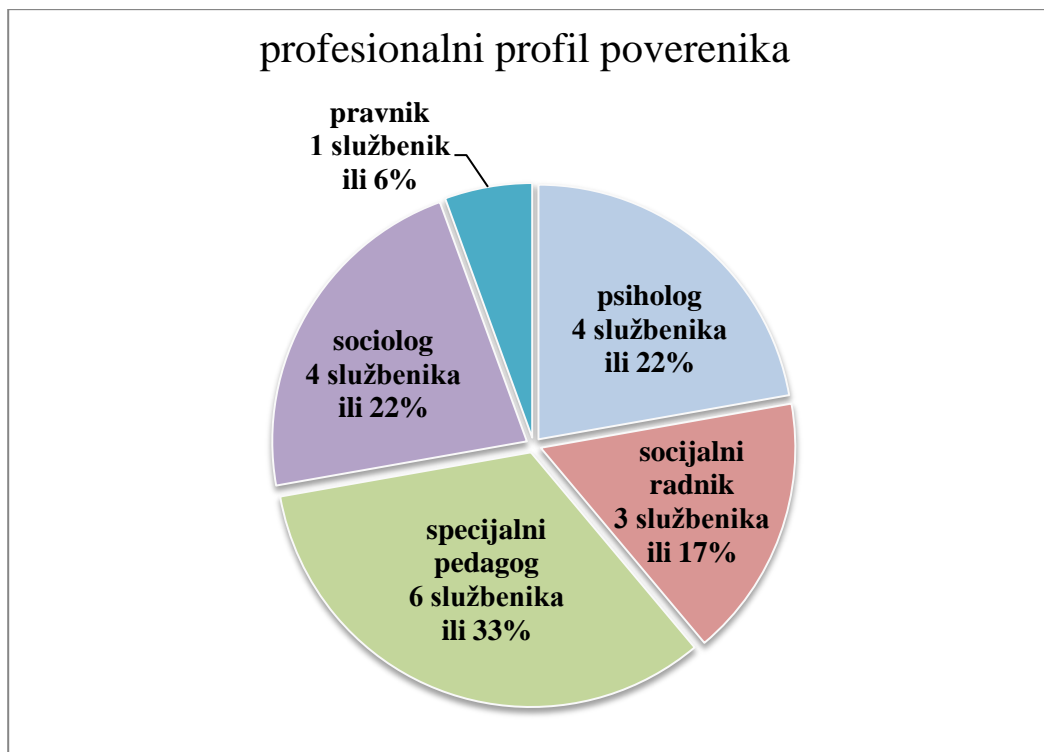
Upoređivanjem uzorka poverenika koji su učestvovali u istraživanju sa podacima za sve zaposlenima u Službi, u odnosu na dužinu profesionalnog iskustva, najveća razlika je uočljiva u grupi službenika sa povereničkim iskustvom do dve godine. Kriterijum za učešće poverenika u aktuelnom istraživanju je da su tokom cele 2021. godine radili na povereničkim poslovima i u istraživačkom uzorku je samo jedan službenik sa povereničkim iskustvom do dve godine, od ukupno 16 službenika. Grupa zaposlenih sa iskustvom do dve godine je najbrojnija u Povereničkoj službi, zahvata više od trećine zaposlenih (36%), što potvrđuje navode službenika o fluktuaciji zaposlenih u prethodnim godinama. Ovaj podatak može uticati i na promene u samoj praksi službe. U odnosu na grupu službenika sa iskustvom od 2 do 5 godina istraživački uzorak zahvata više od polovine zaposlenih ili 54,5%. U grupi poverenika sa profesionalnim iskustvom od 5 do 10 godina, istraživački uzorak zahvata sedam od ukupno dvanaest zaposlenih ili 58%. Profesionalno najiskusnija grupa službenika, više od deset godina rada na povereničkim poslovima, ukupno broji pet službenika od kojih su četiri ili 80% učestvovali u istraživanju. Na osnovu iznetih podataka možemo zaključiti da su u istraživačkom uzorku zastupljeni profesionalno iskusni službenici što upućuje na sadržinsku vrednost i korisnost prikupljenih podataka.

1.3.KARAKTERISTIKE POVERENIKA U ODNOSU NA PROFESIONALNI PROFIL

Za obavljanje poslova nadzora usprovođenju sankcija i mera u zajednici, u najvećem broju zemalja Evropskog, Američkog, Australijskog, Azijskog kontinenta, tradicionalno se upošljavaju službenici sa akademskim sertifikatom iz oblasti društvenih, humanističkih nauka. Najzastupljeniji su stručnjaci iz

oblasti socijalnog rada, psihologije, pedagogije, kriminologije i drugih srodnih naučnih oblasti a koji tokom obrazovanja stiču zahtevane veštine.

Dijagram br.4. Karakteristike uzorka poverenika u odnosu na profesionalni profil

U dijagramu su prikazani podaci uzorka 18 službenika i vidljiva je zastupljenost svih profesionalnih profila prepoznatih u aktu o sistematizaciji radnih mesta za obavljanje poslova nadzora tokom izvršenja vanzavodskih sankcija i mera u RS. Najzastupljenija je profesija specijalni pedagog sa šest službenika što čini idealnu trećinu čitavog uzorka ili 33,33%, zatim, po stepenu zastupljenosti prisutni su profili psihologa i sociologa, u oblasti ovih profesija zastupljena su po četiri službenika a njihov pojedinačan zastupljenost u uzorku po 22,22%. Profesionalni profil socijalnog radnika čini grupa od tri službenika sa udelom od 16,66%. U istraživačkom uzorku je registrovan i jedan pravnik.

Tokom istraživanja realizovanog 2016. godine, na sličnom uzorku službenika Povereničke službe (Ristić, Brkić, 2017) zastupljenost različitih profesionalnih profila je sledeći: specijalni pedagog sa učešćem od 36,4%, psiholog sa učešćem od 31,8%, socijalni radnik sa učešćem od 22,7% i sociologa sa zastupljenošću od 9,1%. Posmatrajući navedene podatke može se zaključiti da u periodu između dva istraživanja, vremenski okvir od šest godina (od 2016 do 2022. godine) nije došlo do značajne oscilacije u zastupljenosti posmatranih profesionalnih profila u Povereničkoj službi. Iako su naša očekivanja da će se broj socijalnih radnika u Povereničkoj službi uvećavati, očigledno je da sistem izvršenja sankcija u Republici Srbiji nije oblast interesovanja socijalnih radnika. Posebna novina u kadrovskoj politici poslodavca, za proteklih šest godina, jeste mogućnost da na povereničkim poslovima mogu biti radno angažovani i pravници. Model upošljavanja pravника na probacionim poslovima, pomenut je i u izveštaju (Durnescu, 2014) tokom istraživanja realizovanog u Rumuniji.

Slična situacija zabeležena je i u Republici Hrvatskoj gde probacione poslove mogu obavljati službenici koji imaju završen odgovarajući stepen obrazovanja u oblasti socijalne pedagogije, socijalnog rada, psihologije, pravnih nauka, kao i drugih društvenih i humanističkih nauka (Zakon o probaciji²⁵).

Programi akademskog obrazovanja u oblasti socijalne pedagogije, socijalnog rada i psihologije, razvijaju zajedničke kompetencije za tzv. psihosocijalni rad, a odnosi se na pomaganje ljudima za suočavanje sa različitim ličnim i socijalnim problemima. U skladu sa navedenim, ove struke možemo nazvati pomažućim profesijama. Akademsko obrazovanje pravnika razlikuje se od navedenih profesija po svojoj primarnoj usmerenosti na zakonodavstvo, što je takođe važna komponenta rada u sistemu pravosuđa, ali ne predstavlja pomažuću profesiju u psihosocijalnom kontekstu (Huić, Ricijaš, Branica, 2010, prema Maloić, Ricijaš, 2014).

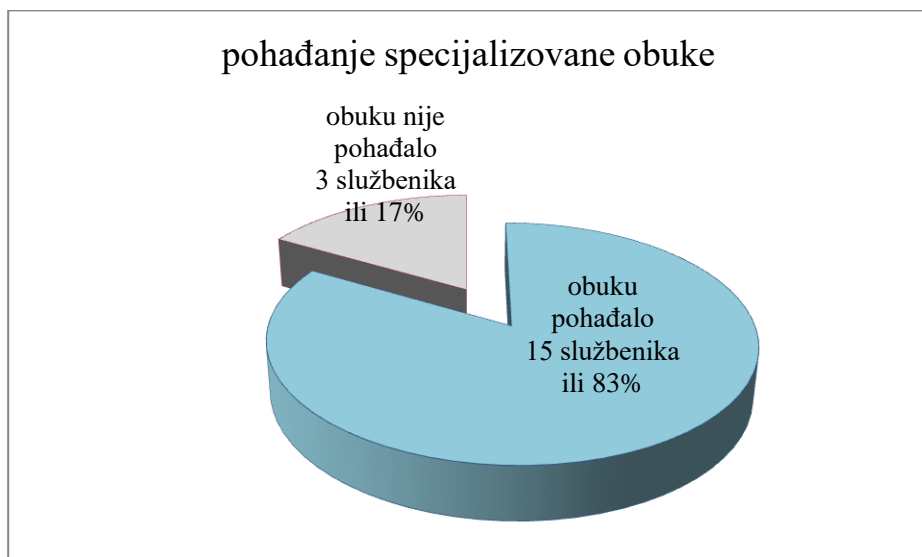
2. PODACI O SPECIJALIZOVANOJ OBUCI POVERENIKA

Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za mere alternativne institucionalnom tretmanu (Tokijska pravila) posebnu pažnju poklanja obuci osoblja²⁶. Naglašava se značaj edukacije osoblja iz razloga njihove odgovornosti za prevaspitavanje prestupnika, za poštovanje njihovih prava i zaštitu društva. Pre stupanja na posao, osoblje se podrgava obuci koja uključuje upoznavanje sa prirodnomera alternativnih institucionalnom tretmanu, svrhom nadzora i različitim modalitetima primene mera. A nakon stupanja na posao, osoblje se obavezuje da održava svoje znanje i stručnost i da ih usavršava učestvovanjem u programima za obrazovanje uz rad i pohađanjem kurseva za osvežavanje znanja.

Usaglašeno sa prihvaćenim međunarodnim pravilima, službenici zaduženi za sprovođenje vanzavodskih sankcija i mera, obavezni su da pohađaju specijalizovanu obuku za obavljanje povereničkih poslova, dok je poslodavac u obavezi da omogući profesionalnu edukaciju i razvoj službenika.

U dijagramu br.5. prikazani su odgovori poverenika na pitanje: 'da li su pohađali specijalizovanu obuku za obavljanje povereničkih poslova'.

Dijagram br.5. Pohađanje specijalizovane obuke za obavljanje povereničkih poslova

²⁵ Zakon o probaciji RH, član 4, Narodne novine br.99/18.

²⁶Šesti set pravila koji se odnosi na primenu mera alternativnih institucionalnom tretmanu u odeljku o osoblju zaduženom za primenu mera alternativnih institucionalnom tretmanu (Rezolucija 45/110 od 14 decembra 1990. godine)

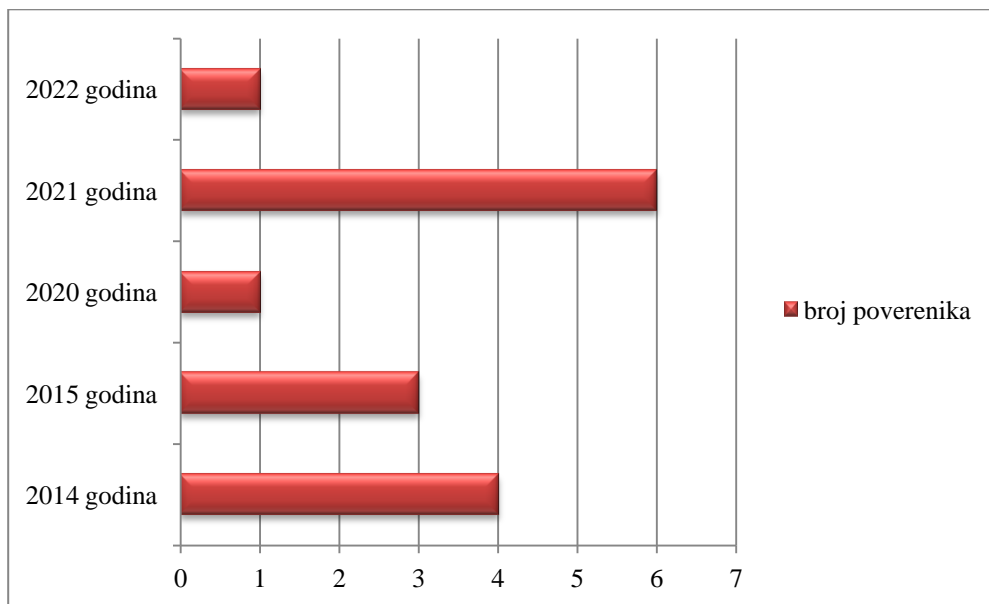
Dobijeni podaci ukazuju da troje, od ukupno 18 poverenika, nije pohađalo specijalizovanu obuku za obavljanje povereničkih poslova. Detaljnijom analizom prikupljenih podataka došlo se do zaključka da su dva od tri službenika koji su se izjasnili da nisu pohađali specijalizovanu obuku, dali podatke o dužini profesionalnog iskustva na povereničkim poslovima u rasponu od dve do pet godina dok je treći službenik označio da je njegovo profesionalno iskustvo na povereničkim poslovima u rasponu od 5 do 10 godina.

S obzirom na činjenicu da su službenici iz uzorka dali podatke o realizaciji specijalizovane obuke tokom 2014 i 2021. godine, malo je verovatno da su pojedini službenici izostavljeni sa obuke. Mogući razlozi za negativan odgovor ispitanika mogu biti nerazumevanje sadržaja pitanja u upitniku ili nezainteresovanost službenika za davanje validnih podataka. Kako je već navedeno, pored obaveze službenika da pohađa obuku, menadžmen Službeje u obavezi da pre započinjanja samostalnog rada sa prestupnicima, novozaposlenog službenika edukuje, individualno ili grupno, o specifičnim znanjima i procedurama za rad na povereničkim poslovima²⁷²⁸.

2.1. PERIOD REALIZACIJE SPECIJALIZOVANIH OBUKA POVERENIKA

Odgovori ispitanika u odnosu na vremenski period pohađanja specijalizovane obuke za obavljanje povereničkih poslova zahvata vremenske jedinice u periodu od 2014. godine do 2022. godine. U dijagramu br.6. prikazana je agenda sprovođenja specijalizovanih obuka i brojnost službenika koji su pohađali svaku od navedenih edukacija.

Dijagram br.6. Period realizacije specijalizovanih obuka za obavljanje povereničkih poslova

Najveći procenat ispitanika (40%) navodi da je obuku pohađao tokom 2021. godine. Prilikom realizacije edukacije proučavane su teme iz oblasti veština uspostavljanja odnosa, tehnika rešavanja problema, pro-socijalno modelovanje, motivaciono intervjuisanje, kognitivno-bihevioralne intervencije.

²⁷Preporuka CM/Rec (2017)3 Komiteta ministara državama članicama o Evropskim pravilima o sankcijama i merama u zajednici, pravilo br.83.

²⁸Preporuka CM/Rec (2010)1 Saveta ministara državama članicama o Probacionim pravilima Saveta Evrope, pravila od 23-28.

Navedene teme su zastupljene u ček-listi korišćenjotokom istraživanja za evidentiranje primenjenih veština intervjuisanja.

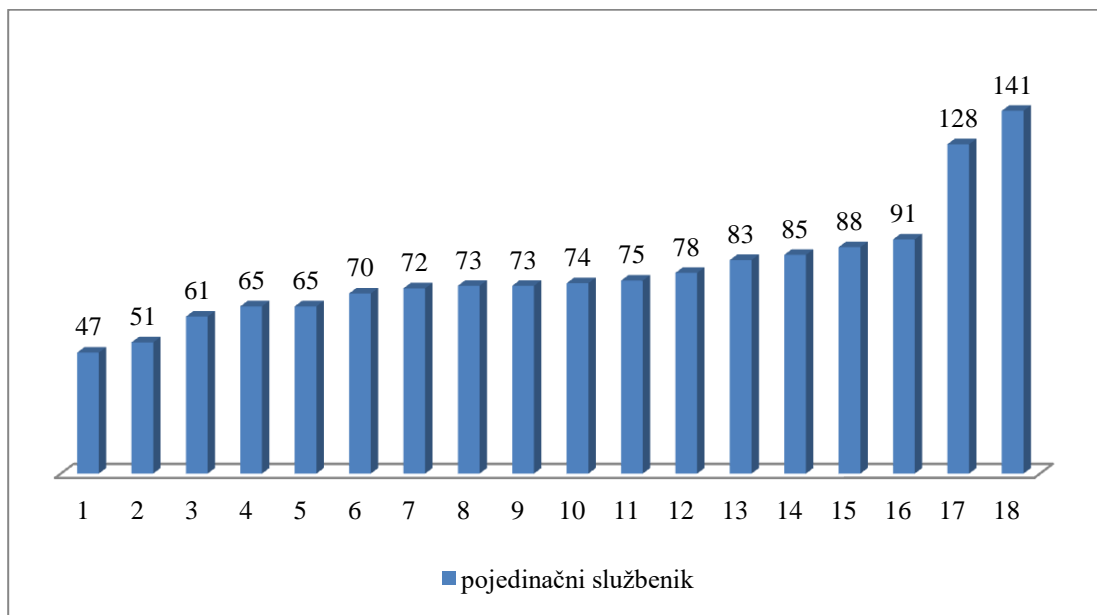
Drugu grupu čine odgovori 4 ili 26% ispitanika i upućuju na 2014. godinu kada je realizovana prva svobuhvatna edukacija nakon formiranja svih 25 povereničkih kancelarija i većeg prijema novih službenika. Ovu edukaciju čini pet oblasti: uvod u posao sprovođenja sankcija i mera u zajednici, primena instrumenta za procenu kriminogenih rizika i potreba, motivaciono intervjuisanje, kognitivno-bihejvioralne intervencije i partnerstva sa subjektima iz lokalne zajednice, upravljanje rizikom od nanošenja povreda sebi i drugima i revizija programa postupanja. Sadržaj edukacije usklađen je sa principima RNR modela i konceptom Osnovnih veština korektivne prakse.

Treća grupa odgovora poverenika upućuje na 2015 godinu kada je realizovana obuka sa istim sadržajem kao i 2014. godine, ovu obuku pohađalo je četiri poverenika ili 20%. Svi poverenici koji su dali podatak da su pohađali specijalizovanu obuku edukovani su za primenu veština efektivne prakse, grupe veština uspostavljanja odnosa i grupe veština strukturiranja ponašanja prestupnika.

3. BROJ PRESTUPNIKA NA IZVRŠENJU KAZNE KUĆNOG ZATVORA I PRISUSTVO RECIDIVA PRESTUPNIKA

Uvidom u podatke dostavljene od strane 18 poverenika koji su učestvovali u istraživanju, dobijen je podatak da je ukupan broj izvršenih predmeta kazne kućnog zatvora sa i bez elektronskog nadzora tokom 2021 godine iznosio 1 420.

Dijagram br.7. Broj izvršenih predmeta kazne kućnog zatvora za svakog pojedinačnog službenika tokom 2021. godine

U uzorku poverenika zapaža se širi raspon broja izvršenih presuda kazne kućnog zatvora i kreće se od 47 do 141 izvršenih predmeta. To znači da je jedan poverenik tokom istog perioda nadzirao izvršenje 47 kazni kućnog zatvora, a drugi 141. Razlika je jednaka trostruko uvećanom broju najmanjeg broja predmeta u

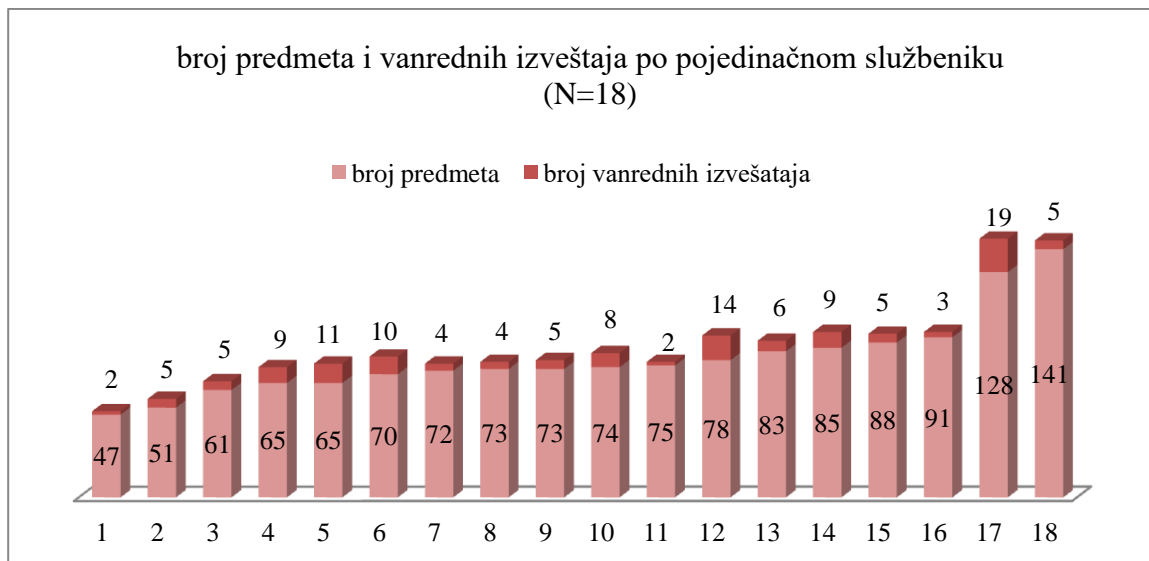
odnosu na najveći broj prijavljenih predmeta izvršenih tokom godine. Uočena razlika može biti posledica subjektivnih okolnosti, u smislu sposobnosti službenika da u istom periodu nadzire izvršenje kazni većeg broja prestupnika. Sa druge strane, uočena razlika može biti posledica i objektivnih okolnosti da se na teritoriji koju zahvata poverenička kancelarija u manjoj meri izriče kazna kućnog zatvora, te je manji broj presuda na izvršenju. Takođe dužina izrečnih kazni može uticati na brojnost izvršenih predmeta. Kazna kućnog zatvora može biti izrečena u vremenskom trajanju od jednog meseca do jedne godine, ukoliko je više presuda sa nižim kaznama veći je broj izvršenih predmeta.

Aritmetička sredina za analizirani skup podataka je 78.89 što znači da jedan poverenik u toku kalendarske godine prosečno nadzire izvršenje 79 kazni kućnog zatvora (sa i bez elektronskog nadzora). Najveća gustina podataka u ovom skupu je u rasponu od 61 do 78 predmeta gde je pozicionirano ukupno 10 poverenika ili 55%.

4. VANREDNI IZVEŠTAJ

U skladu sa ciljevima istraživanja prikupljeni su podaci o broju vanrednih izveštaja koje su poverenici uputili nadležnom sudu u izvršenim predmetima kazne kućnog zatvora (sa i bez elektronskog nadzora) tokom 2021. godine. Vanredni izveštaj je dokument koji poverenik, preko Povereničke službe, dostavlja sudu koji je doneo prvostepenu presudu na okolnosti nepridržavanja pravila izvršenja kazne od strane osuđenog. Zakonom o izvršenju vanzavodskih sankcija i meraregulisana su dva razloga za izveštavanje suda i to: poverenik obaveštava sud o kršenju obaveza osuđenog u vezi izvršenja kazne²⁹ i u situaciji kada osuđeno lice samovoljno napusti prostorije u kojima stanuje, jednom u trajanju preko šest časova ili dva puta u trajanju do šest časova³⁰. Poverenička služba, bez odlaganja o tome obaveštava sud. U ovakvim okolnostima, vanredni izveštaj najčešće podrazumeva preispitivanje okolnosti za preinačenje kazne kućnog zatvora i nastavak izvršenja kazne zatvora u penalnoj ustanovi.

Dijagram br.8. Broj predmeta i vanrednih izveštaja prosleđenih nadležnom sudu u izvršenim predmetima kazne kućnog zatvora (sa i bez elektronskog nadzora) tokom 2021 godine za pojedinačnog poverenika

²⁹ Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera, član 28, Službeni glasnik RS br. 55/2014.

³⁰ Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera, član 29, Službeni glasnik RS br. 55/2014.

Osamanaest poverenika koji su učestvovali u istraživanju, iz trinaest povereničkih kancelarija, tokom 2021. godine, uputili su nadležnim sudovima ukupno 126 vanrednih izveštaja. Upoređujući ukupan broj predmeta na izvršenju kazne kućnog zatvora tokom 2021. godine, kojih je 1420, sa podacima o vanrednim izveštajima, dolazi se do podatka da je u oko 9% predmeta upućen vanredni izveštaj. Srednja vrednost za posmatrane podatke je 7 što znači da je u proseku jedan poverenik tokom kalendarske godine uputio sedam vanrednih izveštaja.

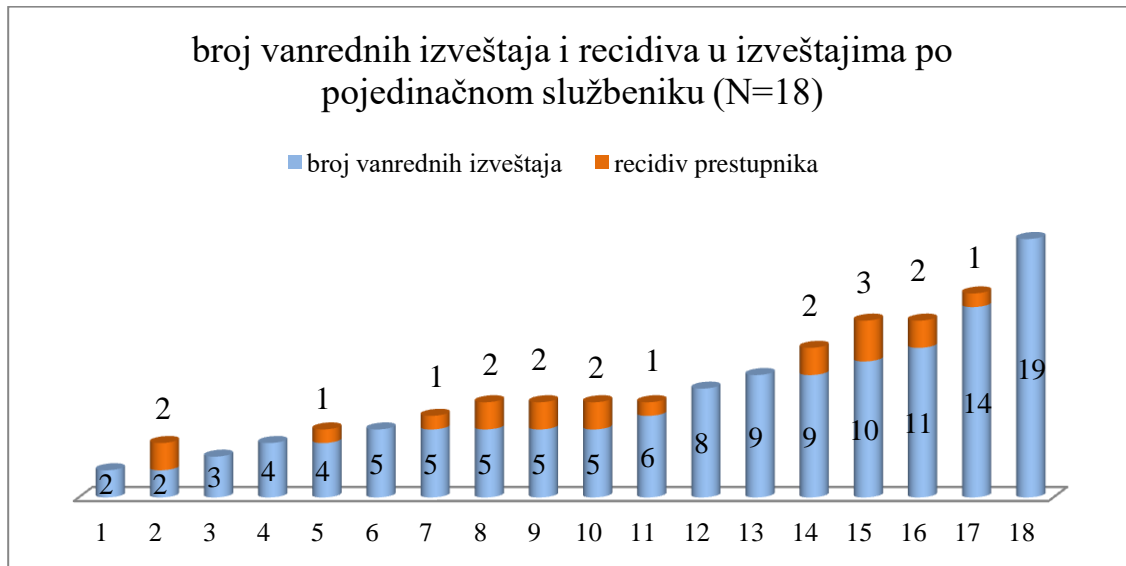
Raspon broja vanrednih izveštaja po povereniku kreće se od dva do 19 vanrednih izveštaja. Najzastupljeniji je opseg od pet do šest vanrednih izveštaja. Najveći broj vanrednih izveštaja (19 izveštaja) prosledio je poverenik koji je tokom 2021. godine nadzirao izvršenje 128 predmeta kazne kućnog zatvora, dok su najmanji broj vanrednih izveštaja, po dva tokom 2021. godine, uputili poverenici koji su prijavili 47 i 75 izvršenih predmeta u posmatranoj godini. Poverenik sa najvećim brojem predmeta (141) u posmatranom periodu uputio je pet vanrednih izveštaja. Očigledno je postojanje diskontinuiteta između broja nadziranih predmeta i broja vanrednih izveštaja. Prateći logiku da se sa povećanjem broja predmeta uvećava i verovatnoća pojave neprilagođenog ponašanja prestupnika, očekivalo se da sa uvećanjem broja predmeta raste i broj vanrednih izveštaja. Mogući uzroci uočenih okolnosti biće razmatrani u narednim opservacijama.

4.1.RECIDIV U IZVRŠENJU NOVOG KRIVIČNOG DELA

Efektivnost prakse izvršenja krivičnih sankcija posmatra se u odnosu na stopu recidiva u izvršenju novog krivičnog dela prestupnika. Stopa recidiva ili kriminalni povrat predstavlja procenat prestupnika koji se u određenom vremenskom periodu evidentiraju kao učinioci novog krivičnog dela. U istraživačkoj literaturi recidiv se operacionalizuje kao nova osuđujuća presuda ili pokretanje novog krivičnog postupka. U kontekstu institucionalnog izvršenja kazne, recidiv se najčešće posmatra u vremenskim intervalima nakon izvršenja kazne, s pretpostavkom da je u penalnim ustanovama rizik za recidiv znatno manji u odnosu na izvršenje sankcija u vaninstitucionalnom kontekstu. Izvršenje sankcija i mera u zajednici podrazumeva nastavak funkcionisanja prestupnika u zajednici sa određenim ograničenjima slobode kretanja ili ispunjenja obaveza. Za razliku od penalnog izvršenja sankcije, u okolnostima vanzavodskog izvršenja ne postoji fizička preprekaza kriminalne aktivnosti.

Zastupljenost recidiva u izvršenju novog krivičnog dela u kontekstu prakse izvršenja vanzavodskih sankcija i mera u Srbiji, meren je u vremenskom periodu od jedne kalendarske godine. Podaci o recidivu prikupljeni su iz evidencija poverenika o sadržaju vanrednih izveštaja. Posebno su evidentirani podaci o recidivu prestupnika u odnosu na druge razloge nepoštovanja programa izvršenja kazne.

Dijagram br.9. Broj recidiva u izvršenju novog krivičnog dela od strane prestupnika u vanrednim izveštajima poverenika

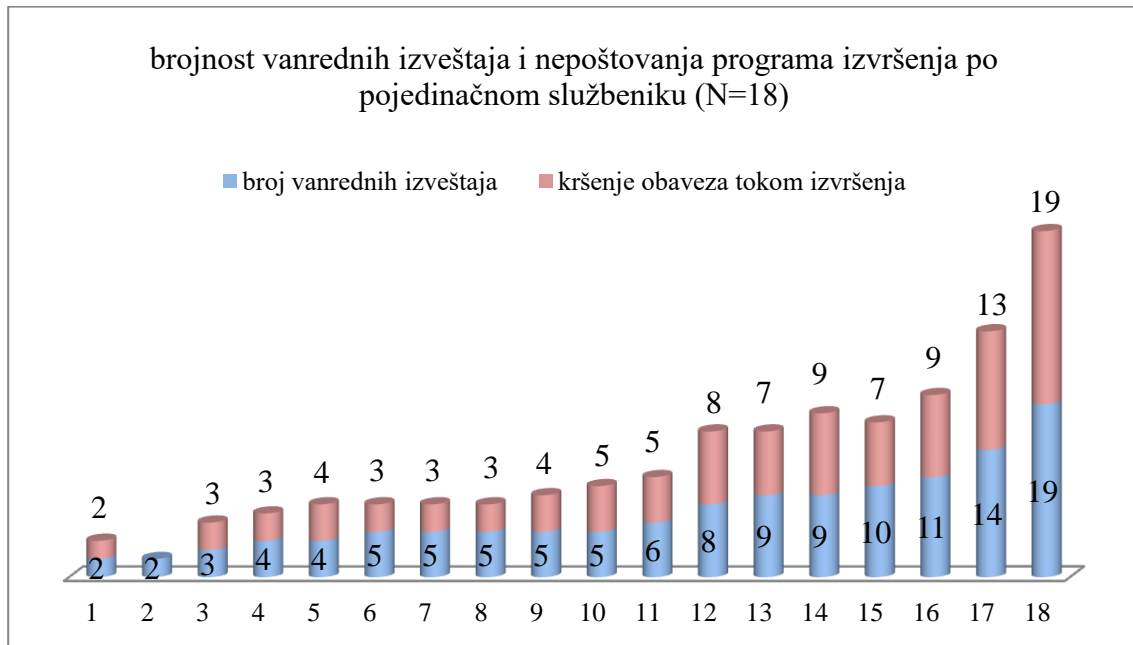

Od ukupno 126 vanrednih izveštaja koje su poverenici prosledili sudovima u 19 slučajeva razlog za dostavljanje izveštaja, bio je recidiv prestupnika u izvršenju novog krivičnog dela, što čini oko 20% ukupnog broja vanrednih izveštaja. Sedam poverenika nije evidentiralo recidiv u izvršenju novog krivičnog dela od strane prestupnika koje su nadzirali. Službenik koji je nadzirao izvršenje u 47 predmeta dostavio je dva vanredna izveštaja, oba iz razloga recidiva osuđenih lica. U odnosu na ukupan broj predmeta (1420) nadziranih od strane 18 poverenika tokom kalendarske 2021. godine, recidiv u izvršenju novog krivičnog dela je 1,34%.

4.2. NEPOŠTOVANJE PROGRAMA IZVRŠENJA KAZNE

U vanrednim izveštajima poverenika u značajnoj meri prevladavaju razlozi koji se odnose na nepoštovanje programa izvršenja kazne, kao što su učestalo kašnjenje sa odobrenog izlaska, napuštanje prostorija u kojima osuđeni stanuje, neblagovremeno dostavljanje dokumentacije u vezi napuštanja prostorija.

Dijagram br.10. Brojnost nepoštovanja programa izvršenja kazne kućnog zatvora od strane prestupnika u vanrednim izveštajima poverenika

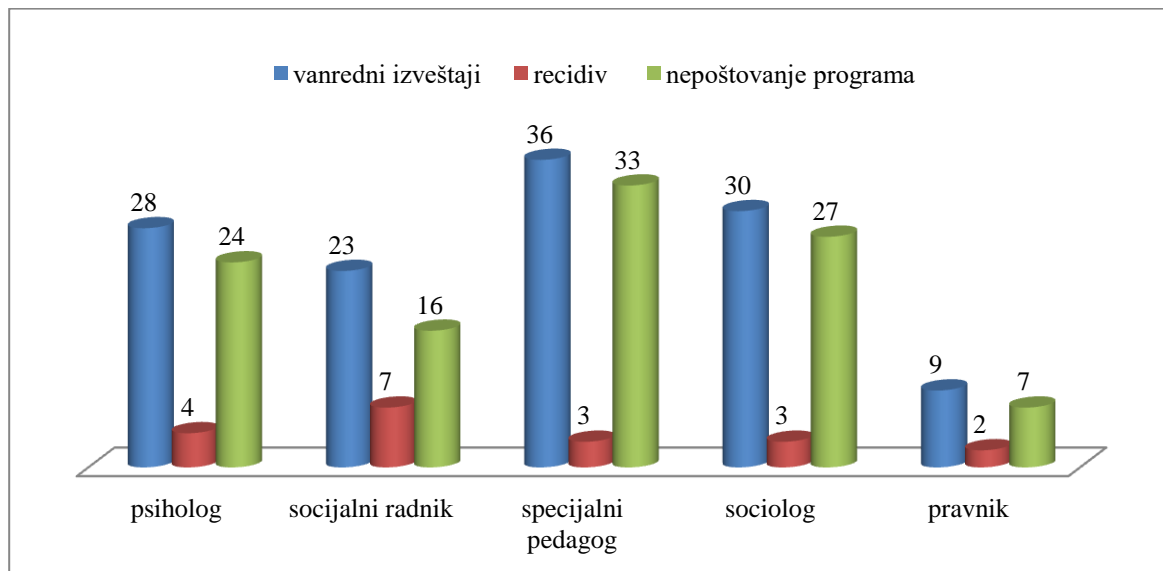

Od ukupno 126 vanrednih izveštaja koje su poverenici prosledili sudovima u 107 slučajeva razlog za dostavljanje izveštaja sa predlogom za izmenu načina izvršenja kazne, bilo je nepoštovanje programa izvršenja kazne od strane osuđenog lica, što čini oko 80% od ukupnog broja vanrednih izveštaja. Srednja vrednost je šest vanrednih izveštaja po povereniku, raspon se kreće od dva do 19 vanrednih izveštaja tokom 2021. godine. Prikazani podaci ukazuju da je 17 od 18 službenika iz uzorka, dostavilo najmanje dva ili više vanrednih izveštaj na okolnosti nepoštovanja programa izvršenja kazne odnosno formalnih pravila. U odnosu na ukupan broj predmeta (1420) nadziranih od strane 18 poverenika tokom kalendarske 2021. godine, nepoštovanja programa izvršenja registrovano je u 7,5% slučajeva.

4.3. PRISUSTVO RECIDIVA I NEPOŠTOVANJA PROGRAMA IZVRŠENJA U ODNOSU NA PROFESIONALNI PROFIL POVERENIKA

U skladu sa hipotetičkim okvirom istraživanja opserviramo prisustvo recidiva i nepoštovanja programa izvršenja kazne prestupnika, u vanrednim izveštajima poverenika, u korelacijisa primarnom profesijom službenika.

Dijagram br.11. Prisustvo recidiva i nepoštovanja programa izvršenja kazne kućnog zatvora u vanrednim izveštajima u odnosu na profesionalni profil poverenika

Upoređujući podatke o razlozima za pisanje vanrednog izveštaja i profesije službenika, identifikujemo da su socijalni radnici u većem procentu dostavljali vanredne izveštaje iz razloga recidiva prestupnika, u odnosu na službenike drugih profesija i to u 7 izveštaja ili 5,5%, što je najviši zabeleženi udeo recidiva prestupnika u ukupnoj sumi za posmatrani uzorak službenika. Ovaj podatak ne mora nužno biti uzrokovan profesijom poverenika, ali može biti posledica profesionalnog uticaja službenika na ponašanja i stavove prestupnika.

Sa druge strane, socijalni radnici su u manjoj meri, u odnosu na druge profesije, upućivali vanredne izveštaje iz razloga nepoštovanja programa izvršenja kazne. Ovakav rezultat može biti posledica pozitivne saradnje između prestupnika i službenika u smislu da službenik tokom nadzora aktivno prati funkcionisanje prestupnika i pomaže mu da prevlada problematične situacije, zbog kojih bi na nedozvoljen način napustio prostorije u kojima stanuje. Iz neposredne prakse i razgovora sa poverenicima, mogu se targetirati najčešći razlozi za samovoljno napuštanje prostorija u kojima osuđeni stanuje a to su: emocionalna nestabilnost, konflikti u partnerskim i porodičnim odnosima, nerazrešeni problemi u kriminalnom miljeu, problemi sa psihoaktivnim supstancama, nova zatvorska kazna. Svi navedeni razlozi u teoriji su prepoznati kao najčešći uzroci kriminalnog ponašanja, koje su autori RNR modela svrstali u 'velikih osam' kriminogenih potreba (Bonta i Andrews, 2010). Ukoliko bi službenici bili u prilici da svoja profesionalna znanja i veštine usmere na korekciju uočenih kriminogenih potreba prestupnika, pretpostavka je da bi prestupnici u većoj meri poštovali program izvršenja kazne.

Procenjujući recidiv prestupnika u odnosu na karakteristike poverenika treba obratiti pažnju i na činjenicu da je u uzorku prisutna nejednakost broja službenika u odnosu na njihov profesionalni profil. U tabeli br.3. prikazan je uporedni pregled prikupljenih podataka u odnosu na broj vanrednih izveštaja po pojedinačnom službeniku u odnosu na njihovu primarnu profesiju.

Tabela br.2. Odnos broja službenika po profesiji i broja vanrednih izveštaja sa razlozima podnošenja

profesionalni profil	broj službenika		broj vanrednih izveštaja		recidiv prestupnika		nepoštovanje programa	
psiholog	4	22%	28	22,2%	4	3,2%	24	19%
socijalni radnik	3	17%	23	18,3%	7	5,5%	16	12,7%
specijalni pedagog	6	33%	36	28,6%	3	2,4%	33	26,2%
sociolog	4	22%	30	23,8%	3	2,4%	27	21,4%
pravnik	1	6%	9	7,1%	2	1,6%	7	5,5%
	$\Sigma=18$	100%	$\Sigma=126$	100%	$\Sigma=19$	100%	$\Sigma=107$	100%

Upoređivanjem podataka identifikujemo da je zastupljenost pojedinačnih profesija u uzorku službenika, približno jednaka zastupljenosti vanrednih izveštaja koje su službenika prosledili, što znači da postoji srazmera između ova dva skupa odnosno udela jedinica u ukupnoj sumi. Na primer: socijalni radnici u uzorku službenika čine 17%, a vanredni izveštaji koje su prosledili u ukupnom uzorku izveštaja čini 18,3%. U odnosu na profesiju psihologa ova srazmera je identična. Veće odstupanje identifikuje se kod specijalnih pedagoga, udeo ove profesije u ukupnom uzorku je 33% do je postotak vanrednih izveštaja 28,6% u odnosu na ukupan broj izveštaja. Ovi podaci mogu ukazivati na ujednačenost kriterijuma službenika različitih profesija za upućivanje vanrednih izveštaja. Vanredni izveštaji se upućuju u skladu sa zakonskim odredbama i zasnivaju se na činjenicama a ne na proceni službenika.

Kako je i broj predmeta koje su pojedinačni poverenici nadzirali u posmatranom vremenskom periodu u rasponu od 47 do 141, ispitivao se odnos broja predmeta i upućenih vanrednih izveštaja u odnosu na grupe poverenika po kriterijumu profesionalnog profila.

Tabela br.3. Prisutnost vanrednih izveštaja u ukupnom broju predmeta u odnosu na profesionalni profil službenika

profesionalni profil	broj službenika	ukupan broj predmeta	prosek predmeta po službeniku	ukupan broj vanred. izveštaja	prosek vanrednih izveštaja po službeniku	prosek vanrednih izveštaja u odnosu na broj predmeta
psiholog	4	340	85	28	7	8,2%
socijalni radnik	3	182	60	23	8	12,6%
specijalni pedagog	6	496	82	36	6	7,2%
sociolog	4	337	84	30	7	8,9%
pravnik	1	65	65	9	9	13,8%

Prikazani podaci upućuju na zaključak da je pravnik prosledio najveći broj vanrednih izveštaja nadležnim sudovima, u 14% slučajeva u odnosu na ukupan broj predmeta. Socijalni radnici su takođe u većoj meri, u odnosu na druge profesije, upućivali vanredne izveštaje i to u oko 13% predmeta od ukupnog broja. Iako su specijalni pedagogi nadzirali najveći broj predmeta, prisustvo vanrednih izveštaja u odnosu na ukupan

broj predmeta je najmanji i to u 7% predmeta. Navedeni podaci mogu ukazivati na niži stepen tolerancije na kršenje pravila osuđenih lica ili izraženiju kontrolnu ulogu službenika, u odnosu na druge profesije.

Iako se zakonima ne može urediti svaka situacija u socijalnom funkcionisanju pojedinca tako i Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera prilično 'široko' definiše postupanje poverenika u postupku izvršenja kazne kućnog zatvora. U skladu sa Zakonom "Poverenik može bez prethodne najave da proverava da li se osuđeni nalazi u prostorijama u kojima stanuje ili drugom mestu koje je predviđeno programom postupanja"³¹. 'Druga mesta' na kojima se osuđeni može nalaziti, osim prostorija u kojima stanuje, su: radno mesto osuđenog, obrazovne ustanove ako pohađa redovno školovanje, zdravstvene ustanove radi lečenja, poljoprivredno imanje ukoliko se bavi poljoprivrednom delatnošću, mesta zbog obaveza staranja prema članovima uže porodice, venčanja ili smrti bliskog srodnika³². Pravilnik o načinu izvršenja vanzavodskih sankcija i mera i organizaciji i radu poverenika reguliše obavezu osuđenogda u svim zakonom predviđenim slučajevima,uz molbu za dozvolu napuštanja prostorija u kojima stanuje, dostavi i adekvatnu dokumentaciju³³.

U ovakvim okolnostima službenik'može' proveravati poštovanje dozvole za napuštanje prostorija u kojima osuđeni stanuje, odnosno programa izvršenja kazne, ili prihvatiti pisanu dokumentaciju kao potvrdu prisustva osuđenog na mestu koje je površeno programom. Poverenik može da obiđe osuđenog na radnom mestu ili na poljoprivrednom imanju kako bi utvrdio da li se zaista tamo nalazi u vreme kada je programom postupanja predviđeno da bude na radnom mestu. Poverenik koji nenajavljeno proverava da li se osuđeni nalazi na određenom mestu, to može činiti jedanputa sedmično ili jedanputa mesečno ili ređe. Pretpostavka je da, ukoliko su obilasci osuđenih lica od strane poverenika, na radnim ili drugim mestima češći, veća je verovatnoća registrovanja nepoštovanja pravila izvršenja kazne. Sa druge strane, nameće se i pitanje, da li učestaliji kontakti poverenika sa osuđenim i članovima njegove porodice, poslodavcem i sl., prilikom obilazaka, daje priliku službeniku da uoči i prevenira moguće rizike za nepridržavanje programa izvršenja kazne.

Kao što je u uvodu ovog rada navedeno, istraživanja pokazuju da povećanje broja kontakta automatski ne doprinosi smanjenju recidiva prestupnika (Taxman, 2002), dok u kvalitativnom smislu, sadržaj kontakta između prestupnika i službenika može uticati na redukciju recidiva (Bonta i sar., 2008; Raynor, Ugwudike, Vanstone, Machon, 2012).

Da li su poverenici različitih profesija u profesionalnom radu orjentisani na kontrolnu ili pomažuću ulogu i od kakvog je to uticaja na recidiv prestupnika, ispitivaće se kroz prisustvo efektivnih profesionalnih veština iz domena Osnovne korektivne prakse.

³¹ Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera, član 30, Službeni glasnik RS br. 55/2014.

³² Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera, član 24, Službeni glasnik RS br. 55/2014.

³³Pravilnik o načinu izvršenja vanzavodskih sankcija i mera i organizaciji i radu poverenika, član 9, Službeni glasnik RS br. 30/2015.

5. PRISUSTVO VEŠTINA EFEKTIVNOG NADZORA U INTERVJUIMA POVERENIKA

U skladu sa ciljevima istraživanja i hipotetičkim okvirom, opservirano je prisustvo specifičnih profesionalnih veština efektivnog nadzora koje poverenici primenjuju tokom intervjuisanja.

Veštine su podeljene u grupe koje se odnose na:

1. uspostavljanje pozitivnih međuljudskih odnosa sa prestupnikom i obuhvataju: aranžman intervjua, kvalitet neverbalne komunikacije, kvalitet verbalne komunikacije i efektivnu upotrebu autoriteta
2. strukturiranje ponašanja prestupnika i obuhvataju: motivaciono intervjuisanje, pro-socijalno modelovanje, model rešavanja problema, kognitivno restrukturiranje i opštu strukturu intervjua.

Svaku od navedenih veština čini grupa indikatora čije prisustvo/odsustvo je registrovano u ček-listi. Za potrebe istraživanja usvojena je granica za poziciju prisustvo veštine na sledeći način: **veština je prisutna ukoliko je primenjeno 50% i više utvrđenih indikatora za svaku veštinu u skladu sa ček-listom.** Kako je brojnost indikatora pojedinačnih veština u rasponu od četiri do deset, stepen prisustva indikatora meren je Likertovom skalom.

Tokom istraživanja opservirano je ukupno 35 intervjua sprovedenih od strane 18 poverenika iz trinaest povereničkih kancelarija u Republici Srbiji. Nacrtom istraživanja planirano je da svaki poverenik dostavi dva intervjua, međutim usled izmena koje su nastupile tokom procesa istraživanja, prilagođeno objektivnim okolnostima na terenu, broj intervjua po povereniku varirao je od jednog do tri intervjua u zavisnosti od odziva osuđenih lica na prvi intervju sa poverenikom. Kod trinaest poverenika opservirana su po dva intervjua sa prestupnicima, kod tri poverenika opserviran je po jedan intervju a u dva slučaja opservirana su tri intervjua.

5.1. VEŠTINE USPOSTAVLJANJA INTERPERSONALNIH ODNOSA

Grupu veština uspostavljanje pozitivnih međuljudskih odnosa čine četiri veštine i to:

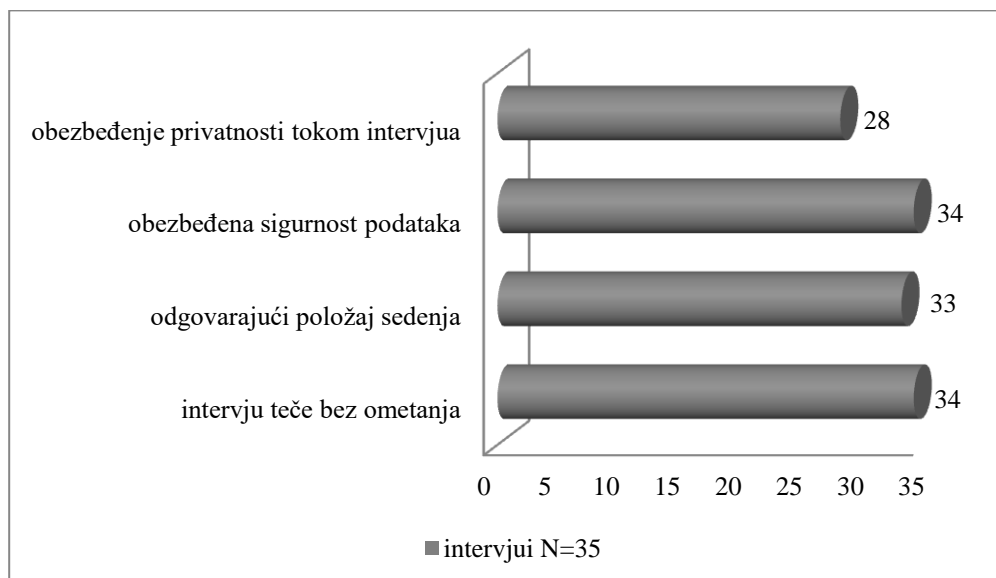
- aranžman intervjua;
- kvalitet neverbalne komunikacije;
- kvalitet verbalne komunikacije;
- efektivna upotreba autoriteta

5.1.1. Aranžman intervjua

Prisustvo veštine aranžmana intervjua ispitivalo se posredstvom četiri indikatora:

- obezbeđenje privatnosti tokom intervjua, razgovor bi trebalo realizovati u posebnoj prostoriji ili delu prostorije, udobnoj za razgovor, koja obezbeđuje poverljivost tokom razmene informacija;
- obezbeđenje sigurnosti podataka koje prestupnik iznosi tokom intervjua, izbegavati prisustvo ili uznemiravanje od strane drugih osoba;
- odgovarajući položaj sedenja službenika i prestupnika obezbeđuje opušten razgovor, sedenje bi trebalo da bude u istoj ravni, bez dominirajuće pozicije službenika, sagovornici sede jedan naspram drugog uz potrebnu distancu;
- intervju teče bez ometanja, izbegavati prekidanje razgovora radi javljanja na telefonske pozive, izlazak u druge prostorije ili razgovor sa drugim osobama.

Dijagram br.12. Prisustvo pojedinačnih indikatora veštine aranžman intervjuu u intervjuima poverenika

U posmatranim intervjuima poverenika najzastupljeniji su indikatori: *obezbeđena sigurnost podataka* i *intervju teče bez ometanja* u 34 od 35 intervjuja. Službenici obezbeđuju atmosferu poverljivosti tokom razgovora u kojoj prestupnik iznosi lične i 'osetljive' informacije, izražava zabrinutost i strah zbog predstojeće kazne. Službenici aktivno doprinose prevazilaženju početnog nepoverenja i nesigurnosti kod prestupnika, održavaju fokusiranost na sagovornika i u slučajevima kada se pojave spoljni ometajući faktori reaguju na adekvatan način. U slučajevima objektivnih okolnosti za prekida razgovora, to čine uz uvažavanje sagovornika i nakon prekida nastavljaju razgovor o temi gde je razgovor prekinut.

Sledeći indikator sa visokim stepenom zastupljenosti (u 33 intervjuja) je indikator *odgovarajući položaja sedenja sagovornika*. U posmatranim intervjuima poverenik i prestupnik okrenuti su jedan prema drugom, najčešće pod uglom od 90° ili ređe pod uglom od 45°. Sagovornici sede u istoj ravni, u najvećem broju slučajeva za istim stolom. Širina stola obezbeđuje distanciranost/udaljenost između sagovornika prihvatljivu u našem tradicionalnom kontekstu.

Za indikator *obezbeđena privatnost tokom intervjuja* beležimo najmanju zastupljenost i to u 28 intervjuja, u kojima su poverenici obezbedili tzv. 'mikro klimu' privatnosti sa usmerenom pažnjom na sagovornika, bez obzira na objektivne okolnosti. Zapažen je visok stepen profesionalizma poverenika fokusiranih na sadržaj razgovora sa prestupnikom koju ne remeti ni prisustvo istraživača.

Na osnovu prikazanih podataka zaključujemo da su četiri indikatora veštine *aranžman intervjuja* prisutni u 28 od 35 posmatranih intervjuja ili 80% uzorka i da poverenici u visokom stepenu koriste ovu veštinu.

Tabela br.4. Brojnost indikatora veštine aranžman intervjuja

<i>prisustvo indikatora</i>	<i>broj intervjuja</i>	<i>%</i>	<i>prisustvo veštine</i>
prisutna četiri indikatora	28 intervjuja	80%	visok nivo
prisutna tri indikatora	4 intervjuja	11,4%	prilično često
prisutna dva indikatora	2 intervjuja	5,7%	veština nije prisutna
prisutan jedan indikator	1 intervju	2,8%	

U četiri intervjuja nije prisutan indikator *obezbeđena privatnost tokom intervjuja* što znači da se intervjui realizuju u prostoriji u kojoj je prisutan drugi poverenik i da tokom intervjuja dolazi do ometanja na način što drugi poverenik razgovara telefonom ili obavlja razgovor sa drugim osuđenim licem.

U dva intervjuja nisu prisutna dva indikatora. U prvom to su indikatori *obezbeđena sigurnost podataka koje prestupnik iznosi tokom intervjuja* i *intervju teče bez ometanja*, na način da poverenik prekida intervjuisanje kako bi razgovarao sa drugim osobama koje dolaze u kancelariju i javlja se na telefonske pozive. *Privatnost razgovora* nije obezbeđena jer sadržaj razgovora slušaju druga lica koja čekaju na razgovor sa poverenikom, u slučajevima kada se poverenička kancelarija sastoji samo od jedne prostorije.

U drugom intervju to su indikatori: *intervju teče bez ometanja* i *odgovarajući položaj sedenja službenika i prestupnika*. U ovom slučaju položaj sedenja poverenika u odnosu na prestupnika nije direktan već poverenik sedi za stolom bočno postavljenim u odnosu na položaj sedenja prestupnika.

U jednom posmatranom intervjuu primenjen je samo indikator *obezbeđena sigurnost podataka* koje prestupnik iznosi tokom intervjuja, dok preostala tri indikatora nisu primenjena. U ovoj situaciji stolica namenjena prestupniku nalazi se pored vrata i značajno je udaljena od stola za kojim sedi poverenik. Prevelika distanciranost između sagovornika šalje poruku isticanja autoriteta službenika i podređenog položaja prestupnika. Tokom razgovora, službenik se javlja na telefonske pozive bez izvinjavanja sagovorniku. Takođe, u istoj prostoriji nalazi se i drugi poverenik koji se povremeno javlja na telefonske pozive. Ovaj intervju je jedan od dva intervjuja u kojima nije prisutna veština *aranžman intervjuja*, realizovanih od strane službenika koji je po profesiji socijalni radnik. U drugom intervjuu ovog službenika nije identifikovano prisustvo indikatora *obezbeđena sigurnosti podataka* i *odgovarajući položaj sedenja*. Treći intervju u kom izostaju indikatori *odgovarajući položaj sedenja* i *intervju teče bez ometanja* realizovan je od strane psihologa. Ispoljeni nedostaci najčešće su uzrokovani objektivnim okolnostima neadekvatnog arhitektonskog rešenja povereničkih kancelarija, koje se najčešće sastoje od jedne ili dve prostorije. Usled nedostatka kancelarijskog nameštaja za arhiviranje i čuvanje predmeta i tehničkih uređaja, poverenici samoinicijativno uređuju prostor za vođenje razgovora u skladu sa mogućnostima. Problem adekvatnosti službenih prostorija u većini povereničkih kancelarija, egzistira od njihovog otvaranja. U okolnostima konstantnog uvećanja raznovrsnih poslovnih aktivnosti, poverenici sve manje pažnje posvećuju prostoru za razgovor sa prestupnicima. U skladu sa prikazanim podacima, konstatuje se da u tri intervjuja nije prisutna veština *aranžman intervjuja*.

Uzorak poverenika u čijim intervjuima su identifikovana sva četiri indikatora veštine *aranžman intervjuja* čine službenici svih profesionalnih profila.

U skladu sa prikazanim podacima i utvrđene granice prisustva veštine, od 50% i više utvrđenih indikatora u skladu sa ček-listom, zaključak je da u tri intervjuja nije prisutna posmatrana veština.

Od četiri indikatora koji čine veštinu *aranžman intervjuja*, u proseku po pojedinačnom intervjuu prisutno je 3,6 indikatora. Ovo je nešto niža zastupljenost indikatora veštine *aranžman intervjuja* u odnosu na rezultat zabeležen tokom istraživanja u Džerziju gde je u proseku primenjeno 3,9 indikatora po pojedinačnom intervjuu (Raynor, Ugwudike, Vanstone, 2013). Takođe, istraživači u Rumuniji (Durnescu, 2014) zaključili da su probacioni radnici u odnosu na sve posmatrane veštine, ostvarili najvišu srednju ocenu upravo u oblasti veštine *aranžman intervjuja*, i to 4,3 na skali od jedan do pet (pet predstavlja visok stepen zastupljenosti veštine).

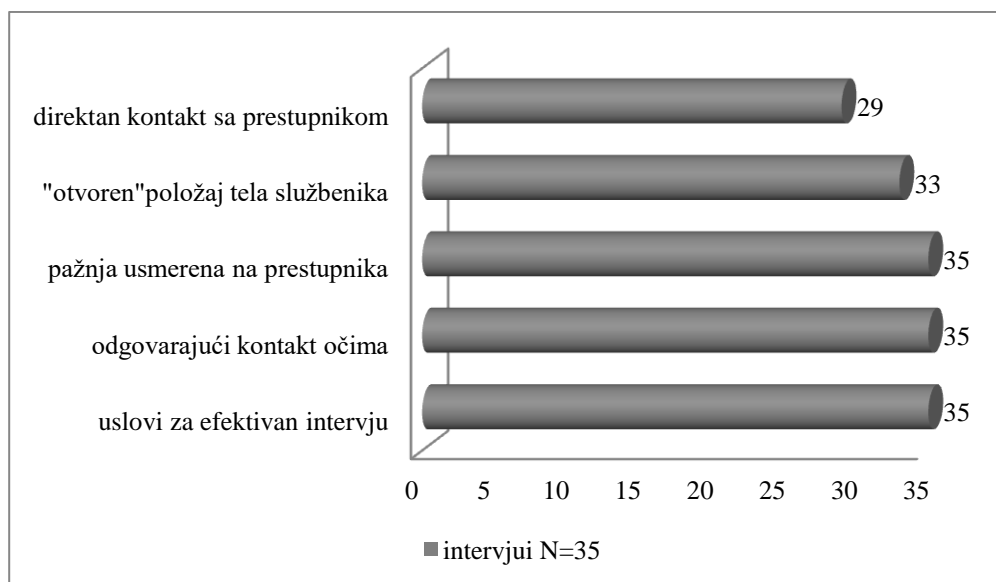
Utvrđena aritmetička sredina za četiri indikatora veštine *aranžman intervjuja* u 35 opserviranih prvih intervjuja poverenika sa prestupnicima je 92, u proseku se indikatori veštine *aranžman intervjuja* prisutni u preko 92% intervjuja.

5.1.2. Kvalitet neverbalne komunikacije

Prisustvo veštinekvalitet neverbalne komunikacije ispitivalo se posredstvom pet indikatora:

- direktan kontakt službenika sa prestupnikom, sa poštovanjem i empatijom;
- 'otvoren' položaj tela službenika, izbegavati prekrštene ruke, gornji deo tela blago nagnut prema sagovorniku, demonstrirati otvorenost za informacije koje prestupnik iznosi;
- pažnja službenika usmerena na prestupnika, klimanje glavom na pozitivne iskaze, izbegavati negativne facijalne ekspresije, praćenje neverbalnih poruka prestupnika;
- odgovarajući kontakt očima, tokom razgovora održavati kontakt očima, izbegavati odsutan ili pogled usmeren na druge osobe ili objekte;
- uslovi za efektivan intervju, prirodan tok intervjuja, pažljivo slušanje sagovornika, službenik ispoljava zainteresovanosti prestupnika podstiče na komunikaciju.

Dijagram br.13. Prisustvo pojedinačnih indikatora veštine - kvalitet neverbalne komunikacije u intervjuima poverenika

Veština neverbalne komunikacije u posmatranim intervjuima je prisutna u većem stepenu u odnosu na veštinu aranžman intervjuja. Prema prikupljenim podacima, u 29 intervjuja ili 80%, poverenici koriste svih pet indikatora veštine. U svim intervjuima zastupljeni su indikatori: *pažnja usmerena na prestupnika*, *odgovarajući kontakt očima* i *obežbeđeni uslovi za efektivan intervju* što znači da sve vreme tokom razgovora službenici pažljivo prate neverbalno ponašanje prestupnika i reaguju na uočena negativna ispoljavanja. Takođe poverenici svesno koriste vlastite neverbalne signale: klimanje glavom, osmehom, kontaktom očima kako bi podržali samopouzdanje sagovornika. U slučajevima kada prestupnik položajem tela uvećava distancu ili njegov izraz lica ukazuje na negativne emocije kao što su strah, zabrinutost, ljutnja, poverenici reaguju usporavanjem toka razgovoradajući prostor sagovorniku da razume ili prihvati okolnosti izvršenja kazne ili se pripremi za razmatranje 'neprijatnih' tema. Službenici ispoljavaju zainteresovanost za, naizgled nevažne detalje koje prestupnik navodi, uzimajući ih u razmatranje, čime daju do znanja da pažljivo slušaju sagovornika, otvarajući na taj način prostor za podsticanje komunikacije. Poverenici vode intervju ujednačenim tonom glasa što ukazuje na sigurnost i pouzdanost informacija koje izlažu što je posebno bitno za prvi kontakt i dalje razvijanje poverenja kod prestupnika, posebno za lica kojima je izvršenje kazne nepoznato iskustvo. Nisu zabeleženi slučajevi da službenik viče, preti, ucenjuje ili na drugi način ugrožava osuđeno lice.

Tabela br.5. Brojnost indikatora veštine kvalitet neverbalne komunikacije

<i>prisustvo indikatora</i>	<i>broj intervjuja</i>	<i>%</i>	<i>prisustvo veštine</i>
prisutno pet indikatora	28 intervjuja	80%	visok nivo
prisutna četiri indikatora	6 intervjuja	17%	prilično često
prisutna tri indikatora	1 intervju	3%	povremeno
prisutna dva indikatora	/		
prisutan jedan indikator	/		
	N=35	100%	

Posmatrajući odsustvo pojedinačnih indikatora konstatujemo da u šest intervjuja nije prisutan po jedan indikator. U pet intervjuja to je indikator: *direktan kontakt službenika sa prestupnikom* jer postoje fizičke prepreke na primer: monitor ili drugi predmeti onemogućavaju direktan kontakt očima. Kako je već navedeno, službene prostorije su skromno opremljene kancelarijskim nameštajem, pa je česta situacija da poverenik raspolaže jednim radnim stolom na kom se nalaze spisi predmeta, monitor desk-top računara, tastatura, štampač-skener, telefoni i druga kancelarijska oprema. Pored ovih objektivnih razloga zapažamo i da poverenici koriste monitor tokom intervjuisanja za listanje podataka iz interne baze. U elektronskoj bazi nalaze se podaci iz matične knjige za osuđeno lice i skenirana presuda sa drugim aktima iz suda. Inače, sistem izvršenja vanzavodskih sankcija i mera već duže vreme u radu koristi informacioni softver programiran za potrebe Povereničke službe. U ovoj bazi nalaze se podaci potrebni za rad na aktivnim predmetima kao i podaci iz pasiviziranih predmeta. Individualna je odluka poverenika da li će podatke o presudi, kriminalnoj istoriji i sl. čitati sa monitora odnosno iz elektronskog ili papirnog dosijea³⁴.

Čitanjem podataka sa monitora, službenici prekidaju tok razgovora, preusmeravaju pažnju sa prestupnika na dokumente, što nije poželjno za uspostavljanje kvalitetnog odnosa. U ovakvim situacijama, stiče se utisak naglašavanja kontrolne uloge službenika i raspolaganja informacijama koje nisu dostupne sagovorniku. Ukoliko bi se službenik prilikom pripreme za intervju upoznao sa svim potrebnim informacijama, više vremena bi posvetio direktnoj komunikaciji sa prestupnikom.

U jednom od šest intervjuja nije zastupljen indikator *'otvoren' položaj tela službenika*. U ovom slučaju, službenik je imao *'zatvoren'* položaj tela, prekrštene ruke i noge, nagnut u suprotnu stranu od sagovornika što uvećava fizičku udaljenosti od sagovornika. Kako se ova situacija javlja samo tokom jednog, prvog od dva posmatrana intervjuja, možemo pretpostaviti da je uzrok uočenog nedostatka neprijatnost zbog prisustva istraživača, s obzirom da tokom drugog intervjuja istog službenika nije uočeno distancirajuće neverbalno ponašanje.

U jednom intervjuu, nije utvrđeno prisustvo dva indikatora: *direktan kontakt službenika sa prestupnikom* i *'otvoren' položaj tela službenika*. U ovom slučaju prisustvo monitora je fizička prepreka između poverenika i prestupnika dok je *'zatvoren'* položaj tela prisutan tokom prvog intervjuja, dok prilikom drugog intervjuja, istog poverenika, položaj tela je *'otvoren'*. Ovaj intervju vodio je socijalni radnik i u istom intervju već je konstatovano odsustvo veštine *aranžman intervjuja*. Intervjue u kojima nije identifikovan po jedan indikator sproveli su psiholog, pravnik i specijalni pedagog.

U skladu sa definisanom granicom po kojoj je veština prisutna ukoliko je primenjeno 50% i više utvrđenih indikatora, možemo konstatovati da svi poverenici primenjuju veštinu *kvalitet neverbalne komunikacije* tokom prvog intervjuja sa osuđenim licima. Od pet indikatora koji čine ovu veštinu u proseku

³⁴ U skladu sa članom 9. stav 2. Zakona o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera, Službeni glasnik RS br. 55/2014., evidencije se mogu voditi ručno i elektronski

po pojedinačnom intervju prisutno je 4,7 indikatora. Prikazan skor je isti kao i rezultat zabeležni tokom istraživanja u Džerziju gde je takođe u proseku primenjeno 4,7 indikatora veštine neverbalna komunikacija po pojedinačnom intervjuu (Raynor, Ugwudike, Vanstone, 2013).

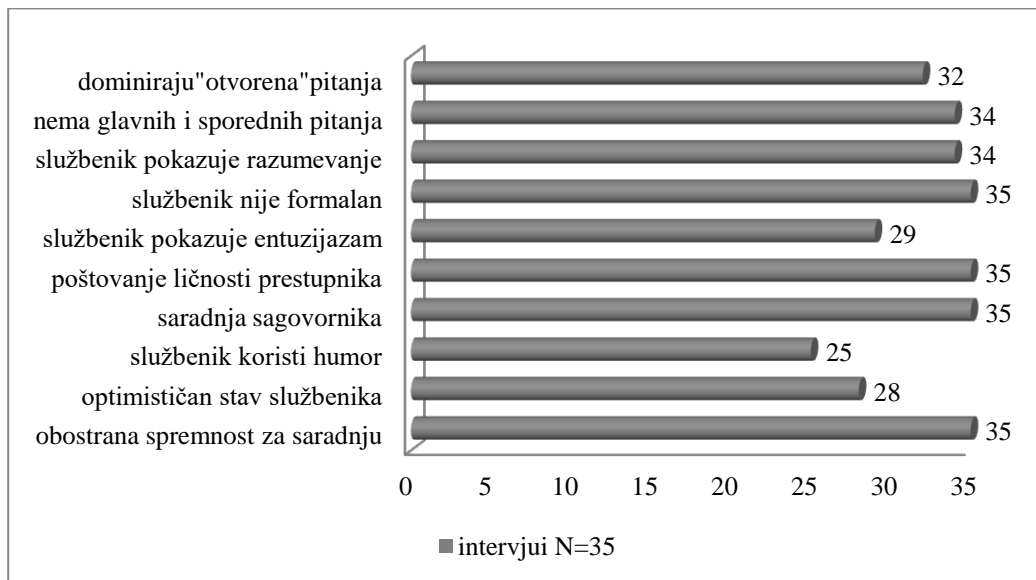
Utvrđena aritmetička sredina za pet indikatora veštine kvalitet neverbalne komunikacije u 35 opserviranih prvih intervju poverenika sa prestupnicima je Mean=.95, u proseku se indikatori veštine kvalitet neverbalne komunikacije prisutni u 95% intervju.

5.1.3. Kvalitet verbalne komunikacije

Prisustvo veštine kvalitet verbalne komunikacije ispitivalo se posredstvom deset indikatora:

- tokom intervju dominiraju tzv. 'otvorena' pitanja koja podstiču komunikaciju i 'otvaranje' prestupnika, izbegavati pitanja na koje se odgovara sa da ili ne, primeri otvorenog pitanja: "Kako se osećaš u toj situaciji?" ili "Šta te sprečava da pokušaš?";
- nema glavnih i sporednih, odnosno važnih i nevažnih pitanja, izbegavati sugestivna pitanja i omogućavanje verbalizacijestava o stvarima bitnim za prestupnika;
- službenik pokazuje razumevanje za prestupnika, na primer "Razumem Vašu zabrinutost zbog izvršenja kazne";
- službenik pokazuje toplinu tokom intervju, nije formalan i 'hladan';
- komunikacija između službenika i prestupnika karakteriše posvećenosti entuzijazam, podrške prestupniku za prevazilaženje problemskih situacija na pr. "Verujem da će izvršenje kazne kazne proteći uredno uz međusobnu saradnju";
- službenik iskazuje poštovanje za ličnost prestupnika, nije sarkastičan, grub i nepristojan, izbegavanje etiketiranja, neprimereno komentarisanje rasnih, polnih, religioznih i drugih razlika;
- službenik promovise fleksibilnu komunikaciju, ne dominira i ne prekida dijalog, izgradnja odnosa kroz saradnju sagovornika bez nametanje vlastitih stavova i rešenja, uvažavanje kapaciteta prestupnika, slušanje sagovornika;
- službenik koristi humor kao podsticaj učešća prestupnika u komunikaciji, poželjna doza humora na pozitivne teme iz narativa prestupnika kao što su sportski ili kulturni sadržaji, hobi, kućni ljubimci;
- službenik odaje optimističan stav o mogućnosti promene ponašanja prestupnika;
- intervju ukazuje na obostranu spremnost za komunikaciju, dopunjavanje praznina u narativu, konkretno i ispravno sumiranje razgovora.

Dijagram br.14. Prisustvo pojedinačnih indikatora veštine kvalitet verbalne komunikacije u intervjuima poverenika

Analizirajući prikazane podatke zaključujemo da su indikatori veštine kvalitet verbalne komunikacije primenjivani tokom svih opserviranih intervjuja. U 54% intervjuja primenjeno je svih deset indikatora. U ovim intervjuima službenici stupaju u otvorenu komunikaciju sa prestupnikom, iskazuju poštovanje ličnosti sagovornika, slušaju njegovu 'priču', diskretno usmeravaju tok razgovora otvorenim pitanjima, pružaju podršku za pro-socijalne izjave, optimistični su kada je prestupnik u fazi nedostatka samopouzdanja. Kako intervju napreduje, službenici otvaraju nove teme i razrađuju oblasti kriminogenih potreba prestupnika koje su bitne za izvršenje kazne. Poverenici samouvereno vode intervju, što kod sagovornika daje osećaj sigurnosti i motiviše ga za aktivniju razmenu informacija. Kako je za najveći broj prestupnika, posmatrana situacija prvo iskustvo izvršenja sankcije i na razgovor dolaze sa iskustvom osude u socijalnom okruženju, srama i etiketiranja, neosudujući stav poverenika, predstavlja drugačiji kontekst od očekivanog i pozitivni stimulans za saradnički odnos.

Objektivna okolnost u Povereničkoj službi je da osobe ženskog pola čine većinu zaposlenih dok je velika većina prestupnika muškog pola, zbog čega bi se možda mogla očekivati izvestan doza otpora prestupnika prema osobama suprotnog pola. Ipak, ni u jednom posmatranom razgovoru nije uočeno ovaj problem. Službenici oba pola tokom intervjuisanja odaju profesionalan i topao-ljudski utisak što sagovornici osećaju i prihvataju. Ista situacija je i u slučajevima kada su prestupnici druge verske pripadnosti ili nacionalnosti (na primer, romska populacija je u značajnoj meri zastupljena u kriminalnom miljeu). Druge osetljive grupe kao što su invalidi, starije osobe i LGBT osobe, takođe su zastupljeni u prestupničkoj populaciji, patako i u grupi prestupnika sa kojima su poverenici vodili prvi razgovor tokom istraživanja. Nisu registrovane reakcije službenika koje bi imale obeležje diskriminacije ili omalovažavanja ovih osoba. Zapaženo je da su poverenici informisani da imaju iskustva kada su u pitanju izazovi i teškoće tokom izvršenja kazne osoba iz marginalizovanih grupa (kao što je lečenje, pomoć drugih osoba i slično), tako da već tokom prvog razgovora podstiču prestupnike da razmotre moguće alternative i pripreme se za početak izvršenja kazne.

U situacijama kada se poverenik ne slaže sa izjavom prestupnika, ne prekida razgovor na grub način i izbegava potenciranje vlastitog stava, već kroz razumevanje sa entuzijazmom, podstiče otvaranje novih perspektiva. Korišćenje blagog humor od strane službenika čini da i negativne emocije budu prihvatljive ali

i 'opuštanje' tokom razmatranja neprijatnih tema. Službenici koriste prepoznatljive sekvence iz filmova ili serija dašaljivim tonom interpretiraju neprijatne životne okolnosti.

Iz razgovora sa poverenicima, iskustvo prakse je da su podaci prikupljeni tokom prvog razgovora izuzetno bitni jer su vođeni emocijama i najiskreniji, zbog čega posebnu pažnju i poklanjaju prvom susretu sa prestupnicima.

Tabela br.6. Brojnost indikatora veštine kvalitet verbalne komunikacije

<i>prisustvo indikatora</i>	<i>broj intervjuja</i>	<i>%</i>	<i>prisustvo veštine</i>
prisutno deset indikatora	19 intervjuja	54%	visok nivo
prisutno devet indikatora	9 intervjuja	26%	visok nivo
prisutno osam indikatora	3 intervjuja	8,5%	prilično često
prisutno sedam indikatora	3 intervjuja	8,5%	prilično često
prisutno šest indikatora	1 intervju	3%	povremeno
prisutno pet indikatora	/		
prisutno četiri indikatora	/		
prisutna tri indikatora	/		
prisutna dva indikatora	/		
prisutan jedan indikator	/		
	N=35	100%	

U devet posmatranih intervjuja ili 26% utvrđeno je devet od deset indikatora, od kojih u četiri intervjuja nije prisutan indikator *službenik koristi humor kao podsticaj učešća u komunikaciji*. U tri intervjuja nije prisutan indikator *službenik odaje optimističan stav o mogućnosti promene ponašanja prestupnika* a u dva intervjuja indikator *komunikacija između službenika i prestupnika karakteriše entuzijazam*.

U tri intervjuja poverenika nije identifikovano prisustvo po tri indikatora, gde se osim navedenih indikatora u vezi optimizma, humora i entuzijazma u jednom intervju nije prisutan indikator *tokom intervjuja dominiraju tzv. 'otvorena' pitanja koja podstiču komunikaciju i 'otvaranje' prestupnika*.

U jednom intervjuu nisu primenjena četiri indikatora i to: optimizam, humor, entuzijazam i indikator *nema glavnih ili sporednih pitanja*. Ovaj intervju je najkraće trajao od svih posmatranih i sadržao je samo razmenu informacija u vezi izvršenja kazne, sve vreme na administrativnom nivou bez razmatranja tema u vezi uzroka kriminogenog ponašanja. Okončanje utvrđivanjem datuma za početak kazne koji je odredio poverenik. Prestupnik je tek sporadično učestvovao u razgovoru i stiče se utisak da je očekivao više od prvog razgovora i da je bio zatečen završetkom razgovora.

Intervju u kome nisu identifikovana četiri indikatora veštine kvalitet neverbalne komunikacije realizovan je od strane socijalnog radnika. U drugom intervju istog službenika, identifikovano je odsustvo tri indikatora. Preostala dva intervju, u kojima je identifikovano odsustvo tri indikatora veštine kvalitet verbalne komunikacije, sprovedli su službenici po profesiji sociolog i specijalni pedagog.

Indikator veštine verbalne komunikacije koji se ređe pojavljuju u aktuelnim intervjuima poverenika, kao što su *entuzijazam, humor, optimističan stav* službenika, opservirani su i u istraživanju "crne kutije" nadzora u zajednici (Bonta, Rugge, Scott, Bourgon, Yessine, 2008). Istraživači su analizirali prisustvo sledećih veština interpersonalne komunikacije: empatija, otvorenost, toplina, čvrst stav, podsticanje i ohrabrivanje, entuzijazam i humor. Rezultati ukazuju da su u najvćoj meri zastupljene veštine: podsticanje i ohrabrenje, toplina i otvorenost. Empatične izjave i postavljanje granica autoriteta kroz 'čvrst' stav, smanjivale su se tokom vremena. Sa druge strane, entuzijazam i humor su se u prvim intervjuima

pojavljivali samo sporadično ali se njihovo prisustvo u intervjuima uvećavalo protokom kazne. Sličan zaključak mogao biti primenjen i na intervju poverenika iz uzorka.

Na osnovu analiziranih podataka koji ukazuju na odsustvo navedena tri indikatora (entuzijizam, humor, optimističan stav), uočava se tendencija poverenika da tokom prvog intervjua pre svega održi formalno-administrativni tok razgovora. Razlog je verovatno u težnji za postavljanjem jasnih granica u odnosu na vlastiti i autoritet sistema koji predstavljaju ali i postupnog upoznavanja ličnih i porodičnih prilika i karakteristika prestupnika.

U skladu sa ZIVSM prilikom prvog razgovora određuje se datum započinjanja izvršenja krivične sankcije, što znači da nakon prvog intervjua poverenik odlazi u prostorije u kojima osuđeni stanuje radi postavljanja uređaja za elektronsko praćenje i započinjanja kazne³⁵. Istom prilikom poverenik upoznaje članove porodice osuđenog lica i sagledava okolnosti socijalnog funkcionisanja prestupnika. U cilju preveniranja rizičnih situacija u socijalnom okruženju osuđenog lica (agresivno ponašanje članova porodice, izostanak osuđenog na kućnoj adresi, osuđeni je pod uticajem alkohola ili drugih psihoaktivnih supstanci, poznanici osuđenog su provokativnog ponašanja kada je poverenik osoba ženskog pola i druge okolnosti) poverenici u početnoj fazi uspostavljanja odnosa sa prestupnikom u većoj meri su orjentisani ka kontrolnoj ulozi u odnosu na podržavajuću ulogu.

Ovakve situacije mogu biti posledica i nedovoljne upoznatosti službenika sa ličnim i porodičnim prilikama prestupnika. Uočeno je da tokom prvog razgovora, službenici dosta vremena koriste za razjašnjenje proceduralnih informacija u vezi izvršenja kazne. Istovremeno, prestupnici su zainteresovani za svoja prava tokom izvršenja kazne i tehničko funkcionisanje uređaja za elektronsko praćenje. Ukoliko bi postojala mogućnost da prestupnici ove informacije dobiju u pisanoj formi ili od osoblja zaduženog za tehničku podršku, poverenici bi imali mogućnost da tokom prvog intervjua na adekvatan način opserviraju kriminogene rizike i potrebe prestupnika. Slične okolnosti registrovali su i istraživači u probacionim službama u Rumuniji (Durnescu, 2014) i u komparativnom istraživanju u probacionim službama u Španiji i Belgiji (Blay, Boxstaens, 2018).

Od deset indikatora koji čine veštinu *kvalitet verbalne komunikacije*, u proseku po pojedinačnom intervjuu prisutno je 9,2 indikatora. Navedeni rezultat viši je u odnosu na rezultate istraživanja u Džerziju gde je u proseku primenjeno 7,8 indikatora veštine verbalna komunikacija po pojedinačnom intervjuu (Raynor, Ugwuđike, Vanstone, 2013).

Utvrđena aritmetička sredina za deset indikatora veštine *kvalitet verbalne komunikacije* u 35 opserviranih prvih intervjua poverenika sa prestupnicima je Mean=,92, u proseku se indikatori veštine *kvalitet verbalne komunikacije* u 92% intervjua.

5.1.4. Efektivna upotreba autoriteta

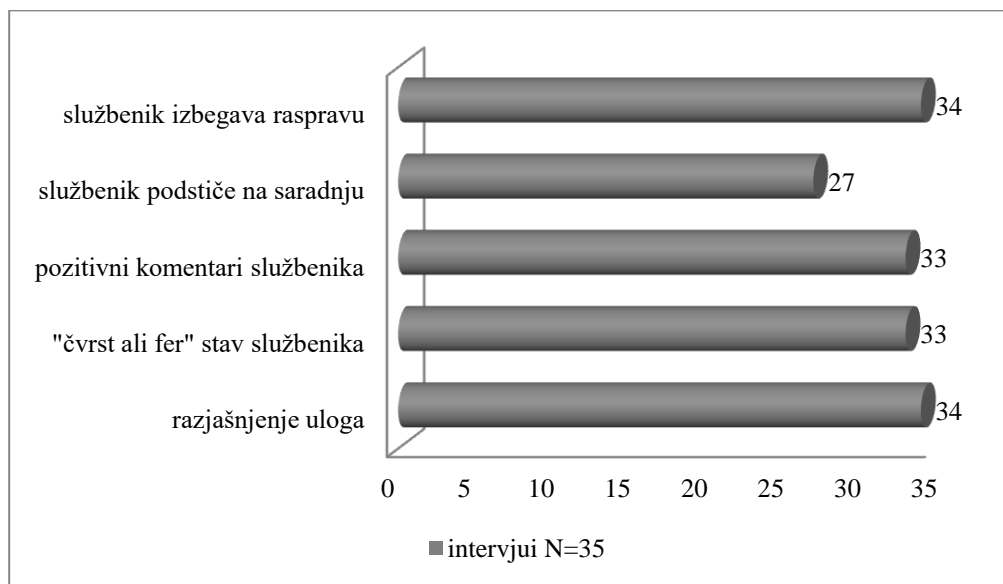
Prisustvo veštine *efektivna upotreba autoriteta* ispitivalo se posredstvom pet indikatora:

- službenik izbegava raspravu i autoritativan pristup prema prestupniku jer to može izazvati otpor, na otpor prestupnika reagovati otvorenim pitanjima i podsticajem za razvijanje razgovora;
- službenik podstiče prestupnika na saradnju prilikom donošenja odluka, sagovorniku ne treba govoriti šta da radi već kroz empatično slušanje razumeti i prihvatiti njegovu poziciju, uključivanje prestupnika u utvrđivanje ciljeva i raspodelu zadataka;
- pozitivni komentari službenika prevladavaju u odnosu na negativne, izbegavanje rasprave, negativnih stavova, pripisivanje krivice, podsticanje i ohrabivanje za pozitivne komentare;

³⁵ Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera, član 6, Službeni glasnik RS br. 55/2014.

- 'čvrst ali fer' stav službenika tokom intervjua, razumevanje konteksta da kada se autoritet legitimno koristi radni odnos će biti interaktivan i partnerski, svest poverenika opotencijalima i rizicima vlastitog autoriteta;
- razjašnjenje uloga i odgovornosti između službenika i prestupnika, jasno i transparentno definisanje granica i doslednost u njihovom poštovanju.

Dijagram br.15. Prisustvo pojedinačnih indikatora veštine efektivna upotreba autoriteta u intervjuiima poverenika

Veština efektivna upotreba autoriteta prisutna je u 34 ili 97% intervjua poverenika. U 26 ili 74% intervjua zastupljeni su svi indikatori posmatrane veštine. Ove intervjue karakteriše jasno i sa zakonom usklađeno postavljanje profesionalnih granica. Način na koji službenici prezentuju zakonske odredbe kojih se moraju pridržavati i službenik i prestupnik, održava njihovo iskustvo u radu, na način dane ugrožavaju sagovornika. U najvećem procentu poverenici ne ističu svoj autoritet kao instrument sakcionisanja za nepoštovanje zakonskih odredbi već izvršenje kazne predstavljaju kao zajedničku aktivnost ravnopravnih subjekata sa istim ciljem a to je korektno izvršena kazna i prevencija recidiva. Sticanje i 'brušenje' veštine postavljanje i održavanje profesionalnih granica i autoriteta stiče se kroz neposredno iskustvo ne samo u sistemu izvršenja sankcija već i u drugim oblastima rada sa ljudima koji imaju problem (socijalna i zdravstvena zaštita, policijska delatnost).

Ako posmatramo strukturu službenika iz uzorka u odnosu na profesionalno iskustvo, zapažamo da preko 60% poverenika raspolaže iskustvom od pet i više godina dok je oko 30% angažovano na povereničkim poslovima od dve do pet godina. Prema prikazanim podacima, očekivanja su da je oko 90% službenika iz uzorka izgradilo vlastiti autoritet primeren okolnostima u kojima radi. Autoritet službenika u sprovođenju sankcija i mera u zajednici karakterišu dva suprotstavljena pola: kontrola i podrška. Poverenici najčešće uspevaju u održavanju ravnoteže između ovih kontrasta, koristeći podsticanje prestupnika da aktivno učestvuju u svim odlukama i aktivnostima uz usmeravanje od strane službenika. Jedan poverenik je to prezentovao prestupniku na sledeći način: "Vi izvršavate vašu kaznu a ja pomažem da bude usklađena sa zakonom i da ne nanese dodatnu štetu".

Tabela br.7. Brojnost indikatora veštine efektivna upotreba autoriteta

<i>prisustvo indikatora</i>	<i>broj intervjuja</i>	<i>%</i>	<i>prisustvo veštine</i>
prisutno pet indikatora	26 intervjuja	74%	visok nivo
prisutna četiri indikatora	6 intervjuja	17%	prilično često
prisutna tri indikatora	2 intervjuja	6%	povremeno
prisutna dva indikatora	/		veština nije prisutna
prisutan jedan indikator	1 intervju	3%	
	N=35	100%	

U šest intervjuja nije prisutan po jedan indikator, od toga u pet intervjuja nije zastupljen indikator *službenik podstiče prestupnika na saradnju prilikom donošenja odluka*, dok u jednom intervjuu nije prisutan indikator *pozitivni komentari službenika prevladavaju u odnosu na negativne*. U svih pet intervjuja za koje nije čekiran indikator *službenik podstiče prestupnika na saradnju*, prisutne su okolnosti da službenik ne uključuje osuđeno lice u donošenje odluke o terminu za početak kazne. Dan početka izvršenja kazne za osuđeno lice i članove njegove porodice je stresna situacija iz mnogo razloga, najčešće je 'poslednji čin' u dugotrajnom sudskom procesu. Početak izvršenja kazne utiče napromene udnevnim aktivnostima osuđenog i članova porodice, često utiče na materijalni status porodice, brigu o deci ili drugim članovima uže i šire porodice ili druge okolnosti. U ovim okolnostima empatično razumevanje prilika i razloga osuđenog za usaglašavanje početka izvršenja kazne, možda je i najbitnija tema prvog razgovora.

U dva posmatrana intervjuja, pored navedenih indikatora, izostaje indikator *službenik izbegava raspravu i autoritativan stav prema prestupniku* i indikator *'čvrst ali fer' stav službenika*. U oba slučaja službenici svojim rigidnim stavom u odnosu na ponašanje prestupnika, izazivaju njegov otpor ina većinu pitanja dobijaju odgovore da/ne. U ovakvoj situaciji službenici ne nalaze način da prevaziđu problem već potenciraju autoritativni stav umesto refleksije za aktivnije uključivanje prestupnika u razgovor.

U jednom intervjuu zastupljen je samo indikator *službenik izbegava raspravu i autoritativan pristup prema prestupniku*, što znači da tokom tog intervjuja nije prisutna veština efektivna upotreba autoriteta.

Ovaj intervju realizovan je od strane specijalnog pedagoga. U drugom intervju istog službenika identifikovano je odsustvo dva indikatora. Izostanak dva indikatora veštine identifikovan je i u intervju socijalnog radnika.

Veština efektivna upotreba autoriteta, odnosno indikator ove veštine *'čvrst ali fer' stav*, ispitivan je i u drugim istraživanjima. U Rumuniji (Durnescu, 2014) probacioni radnici su imali visoka postignuća za veštine korišćenja autoriteta (srednja vrednost je 4,5 od mogućih 5) dok su probacioni radnici u Kanadi (Bonta i saradnici, 2008.) tek povremeno koristili veštine izgradnje autoriteta i postavljanja granica. Rezultati istraživanja u Džerziju pokazuju da je za veštinu efektivna upotreba autoriteta utvrđen prosek od 4,5 (od utvrđenih pet indikatora veštine) po pojedinačnom intervjuu (Raynor, Ugwudike, Vanstone, 2013).

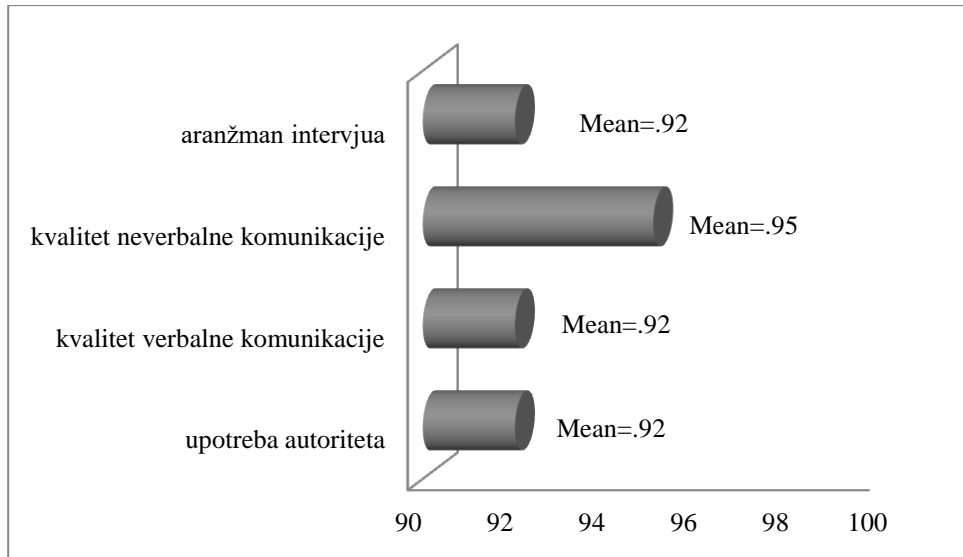
U ovom istraživanju, od pet ispitivanih indikatora u proseku po pojedinačnom intervju prisutno je 4,6, nešto više nego što je identifikovano u Rumuniji i Engleskoj.

Utvrđena aritmetička sredina za deset indikatora veštine efektivna upotreba autoriteta u 35 opserviranih prvih intervjuja poverenika sa prestupnicima je $Mean = .92$, u proseku se indikator veštine efektivna upotreba autoriteta prisutni u 92% intervjuja.

5.1.5. Primena veština uspostavljanja odnosa

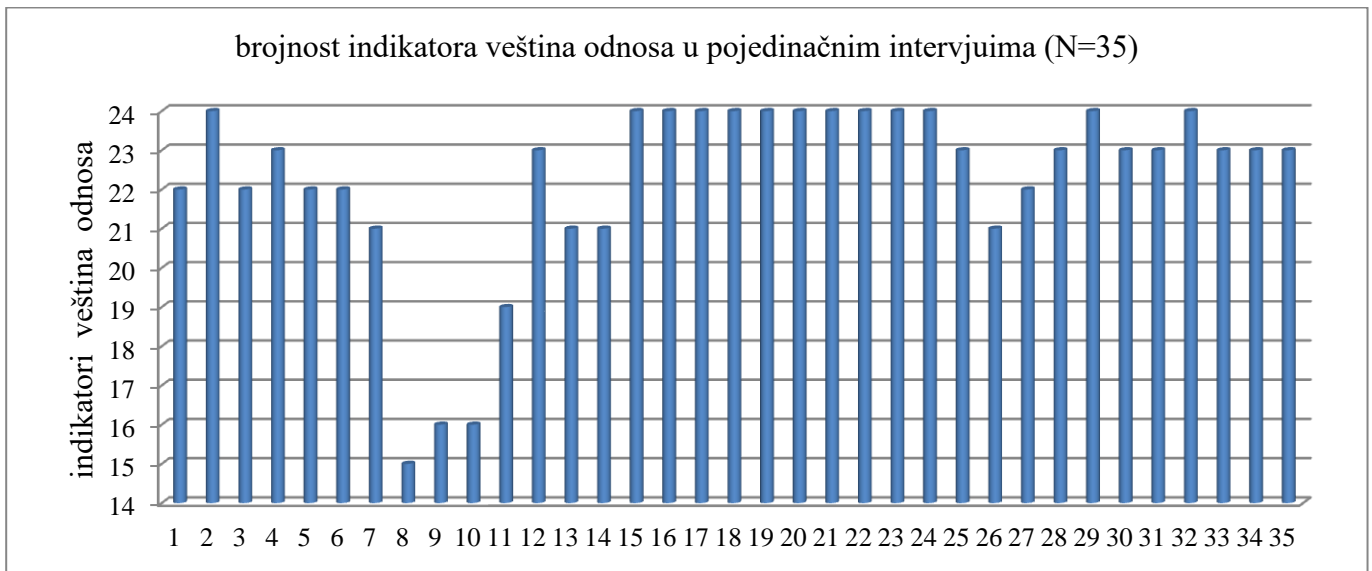
Grupu veština uspostavljanja pozitivnih interpersonalnih odnosa poverenika sa prestupnicima, čine četiri veštine: aranžman intervjua, kvalitet neverbalne komunikacije, kvalitet verbalne komunikacije i efektivna upotreba autoritet, sa ukupno 24 indikatora. Rezimiranjem prisustva veština i njihovih indikatora došlo se do sledećih zaključaka.

Dijagram br.16. Prisustvo veština uspostavljanja interpersonalnih odnosa

Sve četiri veštine prisutne su u preko 90% intervjua. U najvećoj meri odnosno (95% intervjua) prisutna je veština *kvalitet neverbalne komunikacije*, dok su veštine *aranžman intervjua*, *kvalitet verbalne komunikacije* i *efektivna upotreba autoriteta* prisutne u 92% intervjua. Prosečno prisustvo indikatora u intervjuiima poverenika je 22 indikatora po pojedinačnom intervjuu. U odnosu na rezultate sličnih istraživanja, u Rumuniji je zabeležena srednja ocena u visini 3,5 (od mogućih pet) za ukupan skor primenjenih veština uspostavljanja odnosa (Durnescu, 2014, 2018). Probacioni radnici na ostrvu Džerzi su od ukupno 24 indikatora u grupi veština uspostavljanja odnosa u proseku primenili 20,9 indikatora po pojedinačnom intervjuu (Raynor, Ugwudike, Vanstone, 2013).

Dijagram br.17. Prisustvo indikatora grupe veština uspostavljanja interpersonalnih odnosa u intervjuima poverenika

Četiri veštine interpersonalnih odnosa čini ukupno 24 indikatora. U 13 intervjuja ili 37% poverenici su primenili svih 24 indikatora. U devet (25,7%) prisutno je 23 indikatora, u pet intervjuja (14%) utvrđena su 22 indikatora, do je u četiri (11,4%) ustanovljen 21 indikator. Zbirno, u 88% intervjuja prisutno je od 100% do 87% indikatora.

Intervjusa najmanjim brojem zabeleženih indikatora sadržao je samo 15 ili 62% od ukupnog broja indikatora. Ovaj intervju realizovan je od strane socijalnog radnika. Za istog službenika utvrđeno je da je prosledio deset vanrednih izveštaja, od kojih je u tri razlog recidiv u izvršenju novog krivičnog dela prestupnika. U slučaju navedenog službenika, nadzirani prestupnici su u najvećem broju, u odnosu na druge službenike u uzorku, počinili novo krivično delo tokom izvršenja kazne. Ovi podaci mogu upućivati na vezu između primene veština uspostavljanja interpersonalnih odnosa tokom intervjuisanja i recidiva prestupnika ali s obzirom na činjenicu da se radi o samo jednom službeniku, nemoguće je izvršiti generalizaciju zaključka.

U odnosu na sve posmatrane indikatore grupe veština uspostavljanja interpersonalnih odnosa, u najmanjoj meri (25 intervjuja) prisutan je indikator *službenik koristi humor kao podsticaj učešća prestupnika u komunikaciji*. Sledeći sa prisutnošću od 27 je indikator *službenik podstiče prestupnika na saradnju prilikom donošenja odluka*.

Srednja vrednost je 22 indikatora po pojedinačnom intervjuu. U proseku intervjui su sadržali 93% indikatora veština uspostavljanja međuljudskih odnosa.

U skladu sa definisanom granicom po kojoj je veština prisutna ukoliko je primenjeno 50% i više utvrđenih indikatora možemo konstatovati da su svi poverenici demonstrirali visok stepen poznavanja i korišćenja veštine uspostavljanja odnosa sa prestupnikom tokom intervjuisanja.

Poverenici su veoma uspešni u primeni ovih veština jer više od 90% službenika postiže efektivnu ravnotežu između legitimnih ovlašćenja i empatične podrške za promenu. Nažalost, ovaj potencijal za sada nije prepoznat u širem korpusu primene vanzavodskih sankcija. Normativni okvir vanzavodskih sankcija i mera u Srbiji, zastupa rehabilitacioni pristup ali ne podržava tretmanske aktivnosti na korekciji individualnih uzroka prestupničkog ponašanja, za najveći broj osuđenih lica na izvršenju. Dosadašnja praksa pravosudnih organa, koji u 60% slučajeva, od ukupnog broja izrečenih vanzavodskih sankcija i

mera, izriču sankciju kućnog zatvora u odnosu na 0,58% slučajeva izricanja kazne uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom koja podrazumeva tretmanski rad i primenu principa RNR modela, potencira stav da se od Povereničke službe primarno očekuje demonstriranje kontrolne uloge. Trećavanzavodska sankcija u srpskom zakonodavstvu je kazna rada u javnom interesu, koja takođe ne podrazumeva tretmansko postupanje čini udeo od 10% od ukupnog broja nadziranih sankcija i mera. Preostali udeo u ukupnoj sumi, od oko 30%, čine mera kućnog pritvora i nadzor nad izvršenjem mera po odluci javnog tužioca.

5.2. VEŠTINE STRUKTURIRANJA PONAŠANJA PRESTUPNIKA

Grupu veština strukturiranja ponašanja prestupnika u smislu promena ponašanja i stavova od pro-kriminalnih ka pro-socijalnom čini pet veština i to:

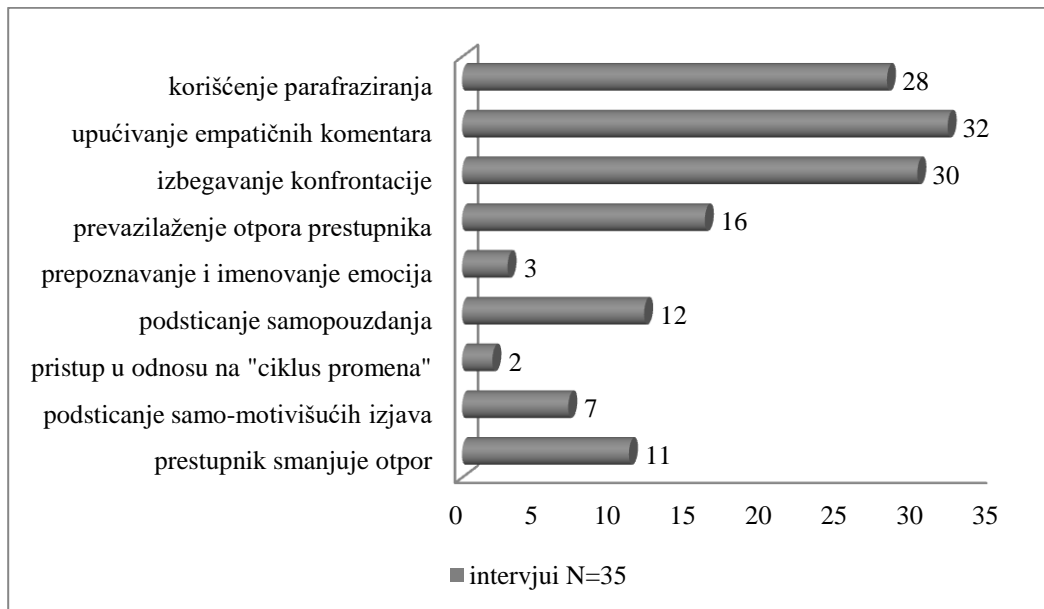
- motivaciono intervjuisanje;
- pro-socijalno modelovanje;
- model rešavanja problema;
- kognitivno restrukturiranje;
- opšta struktura intervjuja

5.2.1. *Motivaciono intervjuisanje*

Prisustvo veštine motivaciono intervjuisanje ispitivalo se posredstvom devet indikatora:

- službenik koristi prafraziranje-interpretacija prethodno izrečenih misli sagovornika tako da se naglašavaju relevantna pitanja na pr. "Ako dobro razumem, osećaš se...", uz neverbalne signale kao što su klimanje glavom, održavanje kontakta očima;
- službenik upućuje empatične komentare na izjave prestupnika koji ukazuju na razumevanje u kakvoj situaciji se nalazi;
- službenik izbegava raspravu/konfrontaciju sa prestupnikom korišćenjem otvorenih pitanja na pr. "Šta Vas brine u vezi za vašim ponašanjem?" "Kako se to dogodilo?", "Šta ste pomislili kada se to dogodilo?";
- službenik koristi refleksivno slušanje za prevazilaženje otpora i neusaglašenosti isticanjem razlike između sadašnjeg stanja i željenih promena kod prestupnika na pr. "Kako mislite da uradite ...?" "Šta je loše/dobro za Vas u tim okolnostima?";
- prepoznavanje i imenovanje emocija sagovornika u cilju boljeg razumevanja, službenik koristi refleksivno slušanje fokusiranjem na ono šta sagovornika govori, prati njegovo neverbalno ponašanje i povremeno rezimira kako bi skrenuo pažnju na bitne aspekte razgovora;
- službenik podstiče samopouzdanje prestupnika da raspolaže resursima za postizanje željene promene, na pr. ukazivanje na već ostvarene ciljeve u drugim oblastima funkcionisanja;
- službenik prilagođava pristup u odnosu na fazu 'ciklusa promena' u kojoj se nalazi prestupnik, osobe u različitim fazama imaju različit stepen motivisanosti i reaguju na različite intervencije, za prepoznavanje faze korisna su Sokratovska pitanja u odnosu na alternative, mišljenje bitnih osoba;
- službenik podstiče samo-motivišuće komentare prestupnika;
- prestupnik smanjuje otpor prema službeniku tokom komunikacije kako intervju napreduje.

Dijagram br.18. Prisustvo indikatora veštine motivaciono intervjuisanje

Svi indikatori veštine motivaciono intervjuisanje prisutni su u samo jednom intervjuu. Ovaj intervju takođe karakteriše visok nivo prisustva veština uspostavljanja interpersonalnih odnosa i naadekvatan način je strukturiran. Tokom razgovora uočljive su celine: uvod, razrada i zaključak, ali se neznatno razlikuje od drugih intervjuova na taj način što je tokom faze razrade, poverenik najviše vremena posvetio razgovoru o izvršenom krivičnom delu i okolnostima u vezi izvršenja kazne. Posmatrani intervju nije uobičajen primer realizacije prvog razgovora i razmene informacija ali jeste primer 'plesanja' između sagovornika, o čemu je bilo reči u teorijskom delu rad. Suština je da se, kao prilikom plesanja, sagovornici kreću u istom smeru, da kod oba sagovornika postoji svest o tome ko vodi razgovor a da ova uloga nije nametljiva kao i da oba sagovornika imaju pozitivne impresije u odnosu na razgovor.

Intervju je realizovan sa osobom koja prvi put izvršava krivičnu sankciju, primarni počilac krivičnog dela nanošenje telesnih povreda. Službenik je tokom uvodnog dela razgovora prepoznao dominantno-opterećujuću temu u vezi okolnosti izvršenja krivičnog dela. Neosuđujućim izjavama i otvorenim pitanjima o razlozima i okolnostima za činjenje krivičnog dela, službenik prevazilazi otpor sagovornika zbog prethodnih neprijatnih iskustava u socijalnom okruženju kao i nepoznate situacije u povereničkoj kancelariji i podstiče 'otvaranje' sagovornika. Inače, prestupnik je na razgovor došao sa partnerkom koja je podrška i poverenik se saglasio da ona ostane u drugom delu kancelarije tokom razgovora. Koristeći parafraziranje, službenik zajedno sa prestupnikom imenuje emociju straha u trenutku izvršenja krivičnog dela i emocije stida i ljutnje nakon toga. Službenik podržava izjave o pro-socijalnim postignućima u drugim oblastima funkcionisanja (porodica, posao). Službenik prepoznaje da je sagovornik u fazi 'preduzimanja aktivnosti' u odnosu na 'ciklus promena', aktivno podržava ove aktivnosti podstičući samo-motivišuće izjave prestupnika. Privodeći razgovor završnoj fazi i dogovoru o vremenu započinjanja kazne, u neverbalnom ponašanju prestupnika očigledno je smanjenje tenzije (opušteniji izraz lica i položaj tela tokom sedenja, bez gestikualcije rukama, pažnja usmerena na sagovornika a ne na partnerku). Na kraju razgovora prestupnik inicira rukovanje sa službenikom i izražava dobrodošlicu u njegov dom utvrđenog datuma za početak kazne.

Tabela br.8. Brojnost indikatora veštine motivaciono intervjuisanje

<i>prisustvo indikatora</i>	<i>broj intervjuja</i>	<i>%</i>	<i>prisustvo veštine</i>
prisutno devet indikatora	1 intervju	2,8%	visok nivo
prisutno osam indikatora	/		prilično često
prisutno sedam indikatora	2 intervjuja	5,7%	prilično često
prisutno šest indikatora	9 intervjuja	25,7%	povremeno
prisutno pet indikatora	3 intervju	8,5%	povremeno
prisutno četiri indikatora	3 intervju	8,5%	veština nije prisutna
prisutno tri indikatora	9 intervjuja	25,7%	
prisutna dva indikatora	5 intervjuja	14,2%	
prisutna jedan indikatora	/		
nisu prisutni indikatori	3 intervjuja	8,5%	
	N=35	100%	

Više od 50% indikatora, što je utvrđena mera prisustva, identifikovano je u 15 intervjuja ili 42,8%, od kojih je u najvećem broju intervjuja i to 12 ili 34%, veština samo povremeno prisutna. Sa druge strane, u 20 intervjuja ili 57% prepoznato je manje od 50% indikatora veštine motivaciono intervjuisanje, što znači da u tim slučajevima postoji odsustvo posmatrane veštine.

Najčešće primenjivani indikator je: *službenik daje empatične komentare koji upućuju na razumevanje* (32 intervjuja ili 94%), zatim indikator: *službenik izbegava raspravu/ konfrontaciju sa prestupnikom* (30 intervjuja ili 86%) a u 28 (80%) intervjuja prisutan je indikator: *službenik koristi parafraziranje, klimanje glavom, održava kontakt očima*. Navedeni indikatori su prva tri usloženom procesu motivacionog intervjuisanja. Mogu se posmatrati kao uvod u eksploraciju problema prestupnika i za planiranje sadržaja narednih razgovora. Ovi indikatori su u početnoj fazi rada sa prestupnicima korisni za uspostavljanje i održavanje saradničkog odnosa i sticanje poverenja.

Jedan od primera korišćenja navedenih indikatora je intervju sa prestupnikom sa višegodišnjem penalnim iskustvom. Osoba je imala negativno iskustvo u komunikaciji sa zatvorskim osobljem jer nije napredovao u tretmanu zbog disciplinskog prestupa i novog krivičnog postupka. U otporu je tokom razgovora, poverenika poistovećuje sa zatvorskim osobljem zbog čega je komunikacija usporena sa učestalim negativnim izjavama.

Poverenik ne ulazi u konfrontaciju sa sagovornikom na njegove negativne komentare u vezi zatvorskog osoblja takođe koristi klimanje glavom u smislu razumevanja lošeg iskustva tokom institucionalnog izvršenja kazne. U verbalnom kontekstu službenik koristi parafraziranje izjave osuđenog da je odgovoran za disciplinski prestup "Teško je tri godine biti u zatvorenom tretmanu ali razumela sam da si disciplinski kažnjen zbog skrivanja tableta bensedina zbog čega si bio ljut i na sebe i na zaposlene u zatvoru. Takođe kažeš da se trudiš da prevaziđeš frustracije zbog prethodne kazne, tako da tokom izvršenja kućnog zatvora imaćeš vremena za druženje sa svojim psom i da se posvetiš svom hobiju".

Sa druge strane, najmanje korišćen indikator motivacionog intervjuisanja, prisutan u samo dva intervjuja (6%) je indikator: *službenik prilagođava pristup u odnosu na fazu 'ciklusa promena' u kojoj se nalazi prestupnik*. Detaljnijom analizom ova dva intervjuja utvrdili smo da su oba realizovana od strane poverenika muškog pola, psiholog i specijalni pedagog. Zajedničko im je to da su više vremena posvetili kriminogenim potrebama prestupnika u odnosu na administrativnu proceduru u vezi početka kazne. Oni su

prilično brzo, iz pozicije autoriteta'ušli' u ulogu pomagača, što je uticalo na 'otvaranje' prestupnika za razgovor o temama bitnim za prevenciju neprilagođenog ponašanja. Tokom razgovora koristili su *refleksivno slušanje* za razumevanje stavova prestupnika i kroz *otvorena pitanja* dobijali kvalitetne informacije za pozicioniranje prestupnika u 'ciklusu promena' i njihove motivisanosti za pro-socijalno ispoljavanje.

U jednom od dva slučaja, radilo se o prestupniku koji je pod uticajem alkohola načinio krivično delo iz oblasti saobraćaja u kome je povređen pešak. Usled straha za zdravstveno stanje povređenog u smislu ljudske zabrinutosti ali i zbog činjenice da on stepena povreda oštećenog zavisi vrsta i visina sankcije za krivično delo, prestupnik je prestao sa konzumiranjem alkoholnih pića i tokom intervjua nalazio se u fazi 'održavanja'. Poverenik je podsticao samo-motivišuće izjave prestupnika kako bi ga podržao u održavanju apstinencije. U ovom slučaju postojao je rizik za ulazak u fazu 'recidiv' tokom izvršenja kazne što je poverenik prepoznao i savetovao prestupniku posetu psihijatru.

S obzirom na činjenicu da prestupnici po nalogu sudskih organa stupaju u kontakt sa poverenicima, što znači ne samoinicijativno, poseban izazov u radu je prevladavanje njihovog otpora u odnosu na obavezu izvršenja sankcije. Strategija za prevazilaženje ove otežavajuće okolnosti je indikator motivacionog intervjuisanja: *službenik koristi refleksivno i empatično slušanje za suprotstavljanje otporu i poboljšanje razumevanja prestupnika*. U intervjuima poverenika ovaj indikator je prisutan samo tokom tri razgovora (8,5%). Primer postupanja službenika koji koristi navedeni indikator je: “*Razumem da si ljut na sudiju jer te nije saslušao ali prihvataš da je u odlučivanju postupao u skladu sa dokazima koji su nesporni*”.

U skladu sa navedenim zapažanjem je i podatak da je u samo 11 intervjua (31%), konstatovano prisustvo indikatora: *prestupnik smanjuje otpor prema službeniku tokom komunikacije kako intervjua napreduje*. Primer korišćenja ovog indikatora je “*Vi razumete da će mene gazda otpustiti sa posla kada sazna da imam kaznu a ja ne znam kako da mu objasnim da mi potpiše saglasnost da radim tokom izvršenja kazne*”.

Analizom primene indikatora motivacionog intervjuisanja, u odnosu na profesionalni profil službenika, dolazimo do podatka da je intervjua u kome su prisutni svi indikatori realizovan od strane psihologa. Prema prikupljenim podacima u odnosu na broj vanrednih izveštaja i recidiv prestupnika, službenik koji u visokom nivou primenjuje veštinu motivacionog intervjuisanja, uputio je ukupno tri vanredna izveštaja i svi se odnose na nepoštovanje programa izvršenja kazne od strane prestupnika.

U intervjuima socijalnih radnika koji su učestvovali u istraživanju, prisutna su samo dva ili tri indikatora, što znači da ne primenjuju veštinu motivaciono intervjuisanja.

Dva intervjua u kojima nisu identifikovani indikatori veštine motivaciono intervjuisanja sprovedeni su od strane specijalnog pedagoga i psihologa. Specijalni pedagog je uputio ukupno pet vanrednih izveštaja od kojih se dva odnose na izvršenje novog krivičnog dela prestupnika pod nadzorom, dok je psiholog uputio 14 vanrednih izveštaja od kojih se jedan izveštaj odnosi na izvršenje novog krivičnog dela prestupnika.

Analizirani podaci upućuju na zaključak da intenzitet primene veštine motivacionog intervjuisanja može uticati na smanje recidiva prestupnika ali je očigledno da ova veština nije prepoznata i korišćena u većoj meri. Slični rezultati zabeležni su i tokom istraživanja probacione prakse u Rumuniji (Durnescu, 2014) gde je za oblast motivacionog intervjuisanja zabeležena niska srednja vrednost od 3,1 od mogućih 5 jedinica. Prosečna zastupljenost indikatora veštine motivaciono intervjuisanja u intervjuima službenika probacione službe u Džerziju je 6,2 od potencijalnog maksimuma koji iznosi 9 (Raynor, Ugwudike, Vanstone, 2013). U proseku prisustvo indikatora veštine motivaciono intervjuisanja u intervjuima poverenika je 4 indikatora po pojedinačnom intervjua.

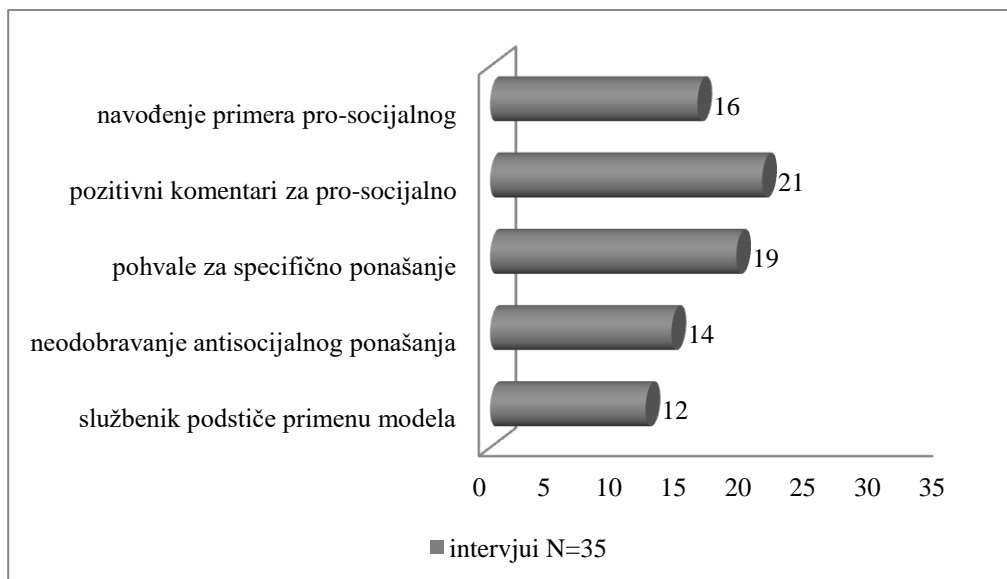
Utvrđena aritmetička sredina za veštinu motivaciono intervjuisanje je Mean=.45, u proseku su indikatori veštine motivaciono intervjuisanje prisutni u 45% intervjuja, što ukazuje da **poverenici nedovoljno primenjuju ovu veštinu.**

5.2.2. Pro-socijalno modelovanje

Prisustvo veštine pro-socijalno modelovanje ispitivalo se posredstvom pet indikatora:

- službenik navodi konkretne primere pro-socijalnog ponašanja (na pr. poštovanje vremenskog ograničenja za boravak izvan prostorija u kojima osuđeni izvršava kaznu ili javljanje povereniku u situacijama kašnjenja sa odobrenog izlaska);
- službenik upućuje pozitivne komentare/pohvale za pro-socijalno ponašanje prestupnika (na pr. dolazak na razgovor u vreme navedeno u službenom pozivu ili prethodno javljanje povereniku telefonskim putem u slučaju kašnjenja na zakazan razgovor);
- službenik upućuje efektivne pohvale prestupniku koje se odnose na specifično ponašanje ili stavove (na pr. izražavanje empatije za žrtvu počinjenog krivičnog dela od strane prestupnika ili izjava o izbegavanju mesta ili osoba rizičnih za recidiv u izvršenju novog krivičnog dela);
- službenik povratnim informacijama ne odobrava antisocijalno ponašanje ili razmišljanje prestupnika ističući rizike i posledice antisocijalnog ponašanja i snage prestupnika za promenu (na pr. dolazak na razgovor pod uticajem alkohola i narkotika ili agresivne izjave u odnosu na žrtvu krivičnog dela ili predstavnike sudskih organa koji su učestvovali u krivičnom postupku);
- službenik podstiče prestupnika na praktičnu primenu modela/primera pro-socijalnog ponašanja/stavova (na pr. tvoji roditelji/supruga/deca sigurno će biti ponosni kada odeš na razgovor za posao/ kada odbiješ poziv drugara na pivo).

Dijagram br.19. Prisustvo indikatora veštine pro-socijalno modelovanje

Analizom sadržaja intervjuja u odnosu na primenu indikatora veštine pro-socijalno modelovanje dolazimo do podataka da je najčešće korišćen indikator *službenik upućuje pohvale za pro-socijalno ponašanje prestupnika* i to u 21 intervjuu ili 60%. Drugi po učestalosti je indikator *službenik upućuje efektivne pohvale prestupniku* iprimenjen u 19 intervjuja (54%). Oba indikatora su primenjivana kroz verbalno 'nagrađivanje' prestupnika za pro-socijalne ekspresije, na primer: dolazak na razgovor u dogovoreno

vreme, saradnički stav u vezi obaveza tokom izvršenja kazne, kritički stav u odnosu na ispoljeno prestupničko ponašanje.

Utišak je da poverenici koriste veštinu pro-socijalnog modelovanja kao 'kratku intervenciju' da se podstakne motivacija prestupnika a ne u cilju razvijanja interesovanja za vrednosne stavove prestupnika. Poverenici su koristili neke od navedenih indikatore u situacijama kada bi tok razgovora izgubio na intenzitetu kako bi podstakli prestupnika da učestvuje u razgovoru (“*Dobro je što si oštećenom vratio alat koji si mu ukrao*”), ali sa ovakvom konstatacijom osuđeni može samo da se saglasi, te nije pogodna za unapređenje komunikacije.

U najmanjoj meri je zastupljen indikator *službenik podstiče prestupnika na praktičnu primenu primera pro-socijalnog ponašanja/stavova* (podsticanje samopouzdanja prestupnika) u 12 intervjuua ili 34%. Primer za korišćenje indikatora je: “*Pošto supruga radi Vi ćete moći da preuzmete obaveze oko čuvanja malog deteta tokom izvršenja kazne*”.

Najčešći primer podsticanja prestupnika na pro-socijalno ponašanje tokom izvršenja kazne jeste mogućnost skraćanja kazne kroz institut uslovnog otpusta. To je 'nagrada' za poštovanje pravila tokom izvršenja kazne i predlog sudu za skraćanje kazne daje poverenik u svom izveštaju u skladu sa Zakonikom o krivičnom postupku³⁶. Razgovor o okolnostima uslovnog otpusta prisutan je u najvećem broju intervjuua.

Tabela br.9. Brojnost indikatora veštine pro-socijalno modelovanje

<i>prisustvo indikatora</i>	<i>broj intervjuua</i>	<i>%</i>	<i>prisustvo veštine</i>
prisutno pet indikatora	10 intervjuua	28,5%	visok nivo
prisutna četiri indikatora	1 intervju	2,8%	prilično često
prisutna tri indikatora	5 intervjuua	14,3%	povremeno
prisutna dva indikatora	5 intervjuua	14,3%	veština nije prisutna
prisutan jedan indikator	3 intervjuua	8,6%	
nisu prisutni indikatori	11 intervjuua	31,4%	
	N=35	100%	

U deset intervjuua zastupljeno je svih pet indikatora veštine pro-socijalno modelovanje što čini 28,5% od ukupnog broja. U jednom (2,8%) su prisutna četiri indikatora, u pet intervjuua (14,3%), tri od pet posmatranih indikatora. U pet intervjuua ili 14,3% identifikovana su dva indikatora, dok je u tri intervjuua (8,6%) evidentiran samo po jedan indikator. Intervjuui u kojima je zastupljeno više od 50% indikatora čine ukupno 45,7% intervjuua.

Učak 11 ili 31,4% od ukupnog broja intervjuua **nije prepoznat ni jedan indikator**. U ovim intervjuuima, razgovor je ostajao na nivou prikupljanja informacija. Poverenik nije koristio prilike da pohvali prestupnika za pro-socijalne izjave ili ponašanja što se ne smatra efektivnim profesionalnim odnosom.

S obzirom da je u 54,3% posmatranih intervjuua, zastupljeno manje od 50% indikatora veštine pro-socijalno modelovanje, zaključuje se da poverenici **nedovoljno primenjuju veštinu pro-socijalno modelovanje**.

U odnosu na profesionalni profil, grupu službenika koji ne primenjuju veštinu pro-socijalnog modelovanja čine tri sociologa, dva specijalna pedagoga i po jedan pravnik i socijalni radnik. Sa druge strane, grupu službenika u čijim intervjuuima su prisutni svi indikatori veštine, čine četiri specijalna pedagoga i po dva psihologa i sociologa.

³⁶Zakonik o krivičnom postupku, član. 564., Službeni glasnik RS br.72/2011

Podaci prikupljeni tokom istraživanja u Španiji (Nagdev, 2018) i Rumuniji (Durnescu, 2014) ukazuju da nije utvrđena značajna razlika u zastupljenosti veštine pro-socijalnog modelovanja u odnosu na profesiju službenika. Sa druge strane studija sprovedena u Australiji (Troter, 1993), pokazala je da socijalni radnici u većoj meri primenjuju veštine pro-socijalnog modelovanja u odnosu na druge profesije probacionih radnika. Nalazi iz ovog istraživanja, pokazuju određene razlike, u smislu da ih najčešće primenjuju specijalni pedagozi, a da je gotovo ne primenjuju socijalni radnici.

U proseku prisustvo indikatora veštine pro-socijalno modelovanje u intervjuima poverenika je 2,3 po pojedinačnom intervjuu, što je značajno manje u odnosu na primenu ove veštine u probacionoj službi na ostrvu Džerzi. Prosečna zastupljenost indikatora veštine pro-socijalno modelovanje u 88 intervjuu službenika probacione službe je 3,8 od ukupno pet indikatora (Raynor, Ugwudike, Vanstone, 2013).

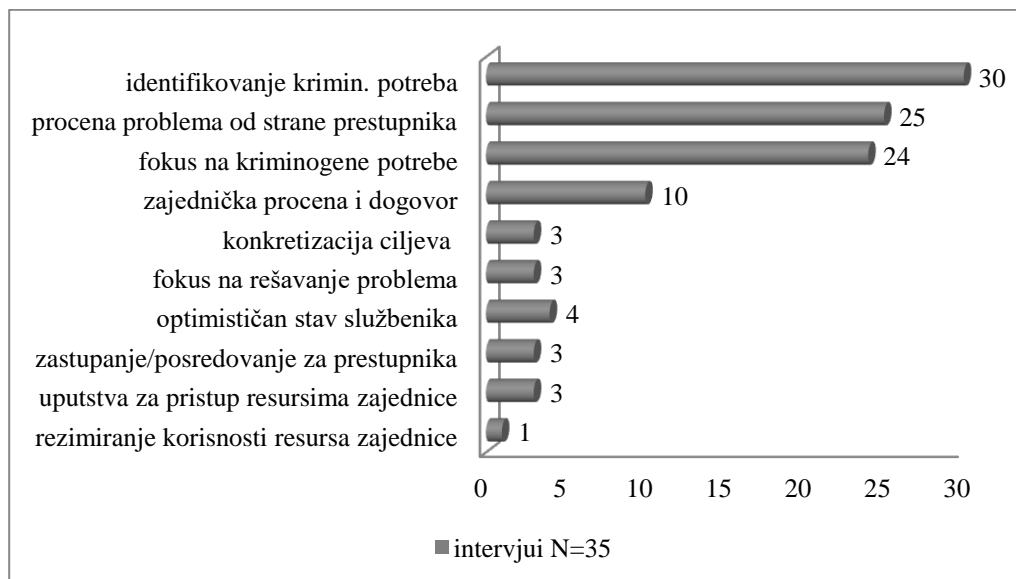
Utvrđena aritmetička sredina za pet indikatora veštine pro-socijalno modelovanje u 35 opserviranih prvih intervjuu poverenika sa prestupnicima je Mean=4,7, u proseku indikatora veštine pro-socijalno modelovanje pristni su u 47% intervjuu, što upućuje na zaključak da **nedovoljno primenjuju veštinu pro-socijalno modelovanje**.

5.2.3. Model rešavanja problema

Prisustvo veštine rešavanje problema ispitivalo se posredstvom deset indikatora:

- službenik identifikuje kriminogene potrebe prestupnika;
- fokus na proceni identifikovanih problema/potreba od strane prestupnika, da li prestupnik uočava problem kao takav i u kojoj meri ga smatra ometajućim;
- službenik se fokusira na kriminogene potrebe prestupnika, usmeravanje na kriminogene potrebe visokog i srednjeg stepena rizika;
- zajednička procena i dogovor u vezi planova/ciljeva/aktivnosti za rešavanje problema, posebno kod nesaradljivih prestupnika treba biti obazriv u proceni i treba uvažiti kapacitete i motivaciju prestupnika;
- konkretizacija ciljeva u procesu rešavanja problema, može biti efektivnije ako su početni ciljevi skromniji kako bi se upoznali sa tempom postignuća prestupnika i održavanja njegove motivacije;
- fokusiranje na rešavanje utvrđenog problema, operacionalizacija utvrđenih ciljeva;
- optimističan stav službenika u odnosu na snage prestupnika za promenu, pohvale za napredak u procesu posebno u odnosu na 'slabije' razvijene veštine ili rizične situacije ;
- službenik zastupa/ posreduje za prestupnika gde je to potrebno, kod poslodavca, u oblasti socijalne, zdravstvene zaštite, obrazovnih institucija, predstavnika lokalne uprave, nevladinog sektora i sl.;
- službenik daje uputstva prestupniku za pristup resursima (konkretnoj agenciji) kada je realizovano posredovanje/ zastupanje;
- službenik rezimira sa prestupnikom koristi u odnosu na korišćenje resursa u zajednici, na pr. ostvarivanje prava na zdravstvenu knjižicu ili na besplatnu pravnu pomoć.

Dijagram br.20. Prisustvo indikatora veštine rešavanje problema

Najčešće korišćeni indikator je *identifikovanje kriminogenih potreba* i to u 30 intervjuu ili 85%. U 25 intervjuu ili 71% identifikovan je indikator *fokus na proceni identifikovanih problema/potreba od strane prestupnika* a u 24 intervjuu (68%) identifikovan je indikator *službenik se fokusira na kriminogene potrebe prestupnika*. U ovim intervjuima službenici istražuju teme u vezi kriminogenih potreba i rizika prestupnika u skladu sa osnovnim principima RNR modela. Najzastupljenije kriminogene potrebe intervjuisanih prestupnika su u oblasti zaposlenja, zloupotrebe psihoaktivnih supstanci, mentalnog zdravlja i porodičnih/partnerskih odnosa. Tokom razgovora službenici intenzivnije istražuju kriminogene potrebe visokog stepena rizika koje mogu negativno uticati na postupak izvršenja kazne ili izvršenje novog krivičnog dela.

Naredni korak službenika, nakon utvrđivanja kriminogenih potreba i stepena rizika, u skladu sa RNR modelom, je indikator koji se odnosi na *dogovor poverenika i prestupnika za utvrđivanje planova i preduzimanje konkretnih aktivnosti*. Navedeni indikator identifikovan je u samo 10 intervjuu ili 28%.

Tabela br.10. Brojnost indikatora veštine rešavanje problema

<i>prisustvo indikatora</i>	<i>broj intervjuja</i>	<i>%</i>	<i>prisustvo veštine</i>
prisutno deset indikatora	1 intervju	2,8%	visok nivo
prisutno devet indikatora	/		prilično često
prisutno osam indikatora	1 intervju	2,8%	prilično često
prisutno sedam indikatora	/		povremeno
prisutno šest indikatora	/		povremeno
prisutno pet indikatora	4 intervjuja	11,4%	veština nije prisutna
prisutno četiri indikatora	4 intervjuja	11,4%	
prisutno tri indikatora	13 intervjuja	37,1%	
prisutno dva indikatora	6 intervjuja	17,1%	
prisutan jedan indikator	1 intervju	2,8%	
nisu prisutni indikatori	5 intervjuja	14,3%	

Samo u jednom intervjuu primenjeno je svih deset indikatora veštine rešavanja problema. Takođe, u jednom je identifikovano osam indikatora. Dakle, u samo dva intervjuja ili 5,6% utvrđeno je prisustvo više od 50% posmatranih indikatora. Drugim rečima, u 32 (94%) intervjuja identifikovano je prisustvo manje od 50% posmatranih indikatora, iz čega se zaključuje da **poverenici praktično ne koriste ili ne poseduju veštine modela rešavanja problema.**

U jednom od intervjuja gde nisu identifikovani indikatori posmatrane veštine, poverenik je zbog otežanog razumevanja pravila izvršenja kazne od strane prestupnika, veći deo vremena utrošio na razjašnjenja u vezi prikupljanja dokumentacije za boravak izvan prostorija u kojima osuđeni stanuje. Radi se o prestupniku nižeg obrazovnog nivoa koji se bavi poljoprivrednom delatnošću pa je neophodno da pribavi formalne dokaze o registrovanom poljoprivrednom gazdinstvu. Kada bi poverenik pokušao da razgovara o ličnim okolnostima osuđenog on se vraćao na pitanja oko dometa uređaja za praćenje kako bi u svako vreme mogao da obiđe životinje o kojima se brine. U ovom slučaju, pored izostanka veština rešavanja problema nisu prisutne ni druge veštine strukturiranja ponašanja, službenik nije uspevao da usmeri tok razgovora u potrebnom smeru nastojeći da uvaži snižene kapacitete prestupnika.

Intervju u kom su identifikovani svi indikatori, izdvojen je kao primer efektivne primene veštine rešavanja problema.

Radi se o prestupniku koji se drugi put javlja na izvršenje kazne kod istog poverenika. Tokom posmatranog razgovora, poverenik i prestupnik su na početku razmenili informacije o preduzetim aktivnostima tokom prethodnog izvršenja kazne. U konkretnoj situaciji prestupnik je izvršenje prve kazne započeo sa idejom da prekine sa konzumiranjem psihoaktivnih supstanci, jer je to uzrokovalo izvršenje krivičnih dela. Poverenik je podržao odluku prestupnika i posredovao u lokalnoj bolnici da se osuđeni uključi u metadonski program. Prilikom aktuelnog intervjuja osuđeni je i dalje na održavanju apstinencije uz pomoć metadonske terapije.

U odnosu na profesionalni profil službenika, intervju u kome su zastupljeni svi indikatori sproveden je od strane sociologa koji skoro deset godina radi na povereničkim poslovima.

Intervjui socijalnih radnikanalaze se u grupi gde su prisutna dva ili tri indikatora u vezi identifikovanja i procene kriminogenih potreba. Intervjue u kojima nije identifikovano prisustvo indikatora veštine rešavanja problema, realizovali su sociolog, socijalni radnik, pravnik i psiholog.

Rezultati istraživačke studije sprovedene u Rumunskoj probacioninoj službi (Durnescu, 2014) takođe upućuju na loše rezultate za veštine u proceni potreba (srednja vrednost 3,1 od mogućih pet), posebno u odnosu na indikatore: procena potreba prestupnika (M=2,4), uključivanje prestupnika u donošenje odluka (M=2,7), korišćenje resursa zajednice (M=1,4).

Prosečna zastupljenost indikatora veštine rešavanje problema u intervjuima službenika probacione službe u Džerziju je 5,7 od ukupno deset indikatora (Raynor, Ugwudike, Vanstone, 2013).

U proseku prisustvo indikatora veštine pro-socijalno modelovanje u intervjuima poverenika je 3 indikatora, od maksimalnih deset, po pojedinačnom intervjuu.

Utvrđena aritmetička sredina za deset indikatora veštine rešavanja problema u 35 opserviranih prvih intervjua poverenika sa prestupnicima je Mean=.30, u proseku se indikatori veštine rešavanja problema prisutni u 30% intervjua.

5.2.4. *Kognitivno restrukturiranje*

Prisustvo veštine kognitivno restrukturiranje ispitivalo se posredstvom sedam indikatora:

- službenik identifikuje antisocijalno ponašanje i stavove prestupnika, da li službenik omogućuje prestupniku da izrazi svoje stavove;
- službenik izlaže moguće alternative antisocijalnom ponašanju, službenik navodi nekoliko manje rizičnih alternativa i podstiče prestupnika da iznese svoje predloge ;
- službenik modeluje (demonstrira primere) alternativnog/ pro-socijalnog ponašanja;
- službenik ohrabruje/podstiče prestupnika da praktikuje alternativno/ pro-socijalno ponašanje, istraživanje svakodnevnih situacija u kojima je moguće primeniti nove veštine;
- službenik daje priliku prestupniku da vežba pro-socijalno ponašanje, davanje mogućnosti prestupniku da neposredno demonstrira konkretno pro-socijalno ponašanje;
- službenik diskutuje sa prestupnikom o 'troškovima' antisocijalnog ponašanja, demonstracija mogućih negativnih posledica konkretnog antisocijalnog ponašanja na pr. vršenja krivičnog dela;
- službenik diskutuje sa prestupnikom o prednostima pro-socijalnog ponašanja.

U posmatranim intervjuima poverenika, nije identifikovano prisustvo indikatora veštine kognitivno restrukturiranje. Mogući razlozi zatečene situacije su da poverenici ne poseduju dovoljno znanja za primenu ove veštine, ali i da veštinu ne primenjuju jer program izvršenja kazne kućnog zatvora ne sadrži tretmanske intervencije sa ciljem promene ponašanja prestupnika. Takođe, ova situacija nije u potpunosti neočekivana jer se radi o zahtevnoj veštini koja podrazumeva postupnost i značajan stepen motivisanosti od strane prestupnika da prihvati novi stil razmišljanja i ponašanja, što je teško ostvarivo tokom prvog intervjua. Autor sličnog istraživanja u rumunskoj probacionoj službi (Durnescu, 2013; 433) prilikom opservacije sadržaja prvog intervjua službenika sa prestupnicima, u grupu veština za analizu nisu uvrstili veštinu kognitivno restrukturiranje iz razloga što nije verovatno da će probacioni službenici koristiti ovu veštinu tokom prvog intervjua. Analogno navedenom, da je prilikom izrade nacrtu aktuelnog istraživanja bila poznata okolnost da će opservacija razgovora biti usmerena samo na prvi intervju, sigurno je da bi uvažena navedena okolnost iz prethodnih istraživanja.

Prosečna zastupljenost indikatora veštine kognitivno restrukturiranje u intervjuima probacionih službenika u Džerziju je najniža od svih posmatranih veština osnovne korektivne prakse i iznosi 3,2 od ukupno sedam indikatora (Raynor, Ugwudike, Vanstone, 2013).

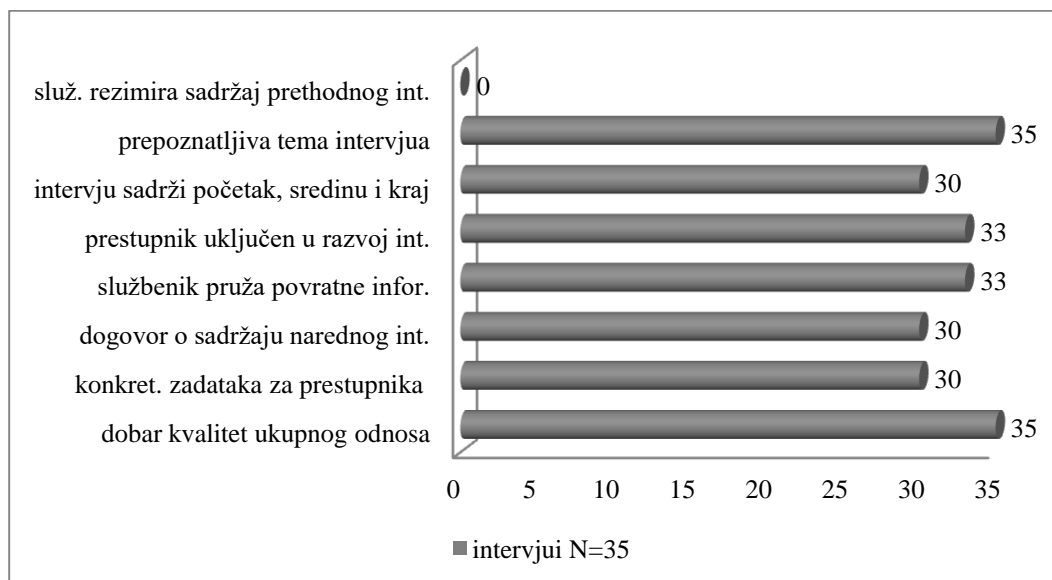
5.2.5. *Opšta struktura intervjua*

Prisustvo veštine opšta struktura intervjua ispitivalo se posredstvom osam indikatora:

- službenik rezimira sadržaj prethodnog intervjua, kratko podsećanje na temu prethodnog razgovora ili gde je prethodni razgovor prekinut sa rekapitulacijom utvrđenih ciljeva i zadataka;
- prepoznatljiv fokus/tema intervjua, svaki intervju treba da ima konkretnu temu;
- u intervjuu moguće identifikovati početak, sredinu i kraj intervjua ili uvod u temu, razrada sadržaja i zaključak o postignutom ishodu iako ishod ne mora uvek biti pozitivan ;
- prestupnik uključen u razvoj intervjua kroz refleksivno slušanje i otvorena pitanja;
- službenik sumira/pruža povratne informacije;

- dogovor službenika sa prestupnikom o sadržaju narednog intervjua;
- konkretizacija zadataka koji su dogovoreni za prestupnika;
- dobar kvalitet ukupnog odnosa između službenika i prestupnika tokom intervjua, uključuje verbalnu i neverbalnu komunikaciju.

Dijagram br.21. Prisustvo indikatora veštine opšta struktura intervjua

U svim intervjuiima poverenika zastupljena su dva indikatora: *prepoznatljiv fokus/tema intervjua* i *dobar kvalitet ukupnog odnosa između službenika i prestupnika tokom intervjua*. Svi posmatrani intervjui imali su isti povod, informisanje prestupnika o načinu izvršenja kazne i upoznavanje sa njegovim ličnim prilikama. Redosled tema isti je u većini intervjua (30 intervjua ili 85%) gde se u uvodnom delu službenik predstavlja i upoznaje prestupnika sa postupkom izvršenja kazne i pravima i obavezama prestupnika kao i poverenika. Središnji deo razgovora čini prikupljanje anamnestičkih podataka o prestupniku, razmatranje kriminogenih potreba i mogućih rizika za prestupnika i uže i šire socijalno okruženje, posebno tokom izvršenja kazne. Na kraju intervjua službenik sumira sadržaj razgovora, predlaže ili određuje datum početka kazne i daje dodatna pojašnjenja na pitanja prestupnika.

U 33 intervjua ili 94% identifikovani su indikatora: *prestupnik uključen u razvoj intervjua kroz refleksivno slušanje* i *službenik pruža povratne informacijegde* službenici koristeći 'otvorena' pitanja i prafraziranjenastoje, i u najvećem broju slučajeva uspevaju, da angažuju sagovornika na aktivnu razmenu informacija, posebno kod nesigurnih ili sagovornika koji su u otporu. S obzirom na objektivnu okolnost da je izvršenje sankcije povod za intervjuisanje, možemo reći da svi prestupnici imaju otpor prema sistemu i instituciji čiji predstavnici su poverenici i da u takvom emotivnom statusu dolaze, pogotovo na prvi razgovor. Ova okolnost definiše sadržaj i tok razgovora zbog čega je najbitnije da se u početnoj fazi razgovora postave okviri razumljivi prestupniku i usklađeni sa službenim ovlašćenjima. Za prevladavanje početne suzdržanosti ili otpora prestupnika neophodno je iskustvo 'ispipavanja osetljivog terena' koje se stiče praksom a kako istraživački uzorak službenika čine iskusni poverenici očekivano je da su stekli samopouzdanje za 'vođenje' razgovora.

Tabela br.11. Brojnost indikatora veštine opšta struktura intervjuja

<i>prisustvo indikatora</i>	<i>broj intervjuja</i>	<i>%</i>	<i>prisustvo veštine</i>
prisutno osam indikatora			
prisutno sedam indikatora	22 intervjuja	63%	visok nivo
prisutno šest indikatora	7 intervjuja	20%	prilično često
prisutno pet indikatora	6 intervju	17%	povremeno
prisutno četiri indikatora	/		
prisutno tri indikatora	/		
prisutna dva indikatora	/		
prisutna jedan indikatora	/		
	N=35	100%	

Indikator koji nije prisutan u intervjuima *službenik rezimira sadržaj prethodnog intervjuja*, očekivano je jer se radi o prvim intervjuima. Navedeni indikator uvršten je u analizu jer je nacrtom istraživanja planirano da poverenici beleže intervjuje koji se realizuju tokom izvršenja sankcije i kada je izvesno očekivati osvrt na prethodni razgovor. Kako su objektivne okolnosti uslovile opservaciju samo prvih intervjuja u analizu podataka neće biti uključen indikator *službenik rezimira sadržaj prethodnog intervjuja*.

Pet intervjuja poverenika koji odstupaju od strukturirane šeme nemaju jasno definisanu sredinu ili kraj razgovora. U ovim slučajevima radi se o kraćim razgovorima a najduži segment odnosi se na upoznavanje prestupnika sa njegovim obavezama i načinom izvršenja kazne. U ovim intervjuima prikupljanje podataka o ličnim prilikama prestupnika čini završni deo, nakon čega se intervju prekida. Ovakvo postupanje povezano je sa izostankom indikatora: *dogovor o sadržaju narednog intervjuja* i *konkretizacija zadataka za prestupnika*. Zapaža se da prestupnici u ovakvim situacijama kroz neverbalne poruke, očekuju dalju razmenu informacija ili nagoveštaj narednog kontakta. Ovo nije dobar način za završetak prvog razgovora jer može dodatno destabilizovati poverenje prestupnika i umanjiti njegovu motivisanost za saradnički odnos.

U 22 ili 63% opserviranih intervjuja prisutno je sedam ili u ovom slučaju, svi indikatori veštine opšta struktura intervjuja. U sedam intervjuja ili 20% identifikovano je šest indikatora a u šest intervjuja (17%) pet indikatora. U skladu sa metodologijom da je veština prisutna ukoliko je u intervjuima identifikovano više od 50% indikatora, zaključak je da **poverenici na adekvatan način strukturiraju intervjuje**.

U proseku prisustvo indikatora veštine opšta struktura intervjuja u intervjuima poverenika je 5 indikatora, po pojedinačnom intervjuu. Sličan rezultat zabeležen je i u Probacionoj službi u Džerziju gde je zastupljenost indikatora veštine opšta struktura intervjuja u intervjuima službenika 6,2 od potencijalnog maksimuma koji iznosi 8 (Raynor, Ugwudike, Vanstone, 2013).

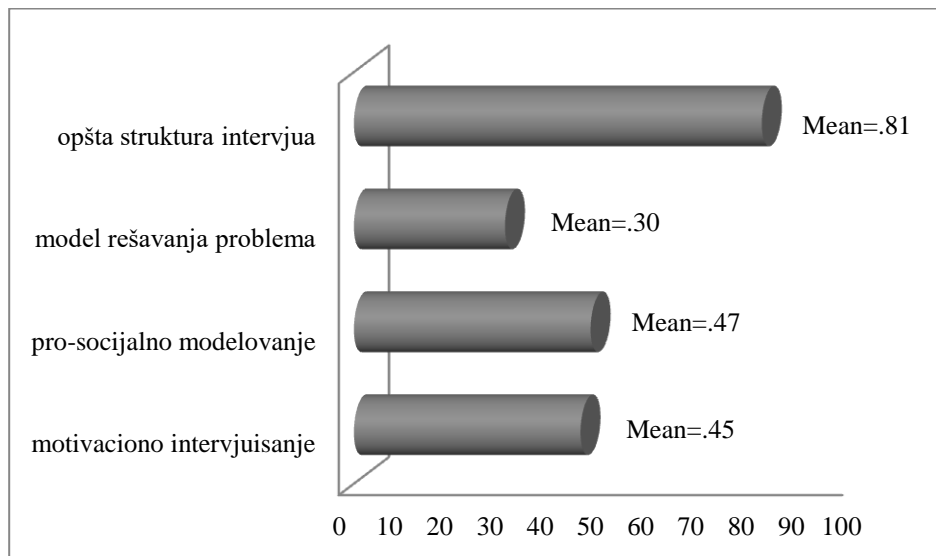
Utvrđena aritmetička sredina za osam indikatora veštine opšta struktura intervjuja u 35 opserviranih prvih intervjuja poverenika sa prestupnicima je Mean=.81, u proseku su indikatori opšta struktura intervjuja prisutni u 81% intervjuja.

5.2.6. *Primenjena veština strukturiranja ponašanja prestupnika*

Grupu veština strukturiranje ponašanja prestupnika, čini pet veština: motivaciono intervjuisanje, pro-socijalno modelovanje, model rešavanja problema, kognitivno restrukturiranje i opšta struktura intervjuja, sa ukupno 39 indikatora. Od ukupnog broja indikatora u svim intervjuima nije identifikovano

sedam indikatora iz veštine kognitivno strukturiranje i jedan indikator veštine opšta struktura intervjua (*službenik rezimira sadržaj prethodnog intervjua*), koji neće biti uključeni u analizu. Iz istog razloga u dalju analizu nije uvrštena veština kognitivno restrukturiranje. Iz tog razloga analiza se odnosi na prisustvo četiri veštine i pripadajućih 33 indikatora.

Dijagram br.22. Prisustvo veština strukturiranja ponašanja prestupnika

U najvećoj meri je zastupljena veština opšta struktura intervjua, prisutna (81% intervjua), te zaključujemo da poverenici poseduju i primenjuju ovu veštinu. Međutim, veštine motivacionog intervjuisanja, pro-socijalnog modelovanja i rešavanje problema zastupljene su u meri manjoj od 50%, usled čega se zaključuje da ih **poverenici ne primenjuju tokom prvog intervjua sa prestupnicima**.

Dijagram br.23. Prisustvo indikatora veština strukturiranja ponašanja prestupnika u intervjuima

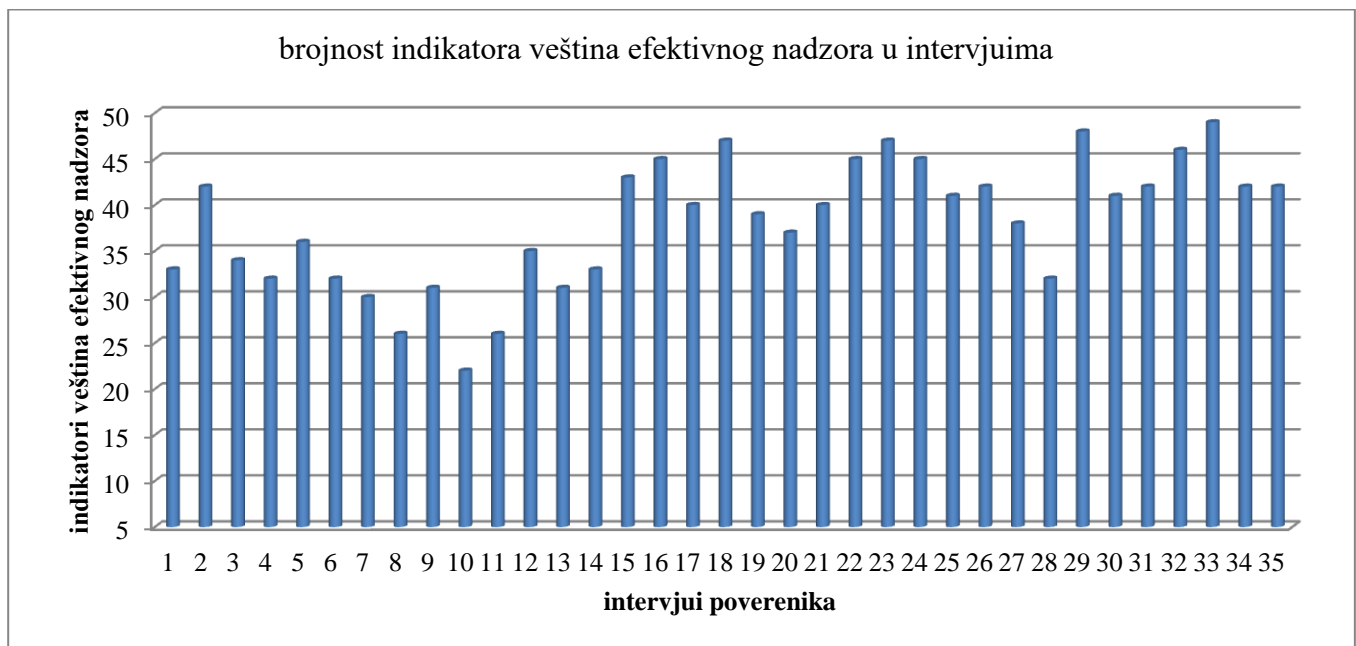
U proseku po pojedinačnom intervjuu primenjeno je 14 ili 41% indikatora od ukupno 33. Raspon korišćenih indikatora veština strukturiranja ponašanja je od šest do 32 indikatora. Nije identifikovan intervju u kom su primenjeni svi indikatori veština iz grupe strukturiranje ponašanja prestupnika.

Na osnovu pozitivnih primera intervjuisanja navedenih prilikom analize pojedinačnih veština, može se zaključiti da postoji prostor za primenu svih raspoloživih veština. Da li će naučene veštine koristiti i u kojoj meri, izbor je svakog pojedinačnog službenika. Takođe, u razmatranje uzimamo i objektivnu okolnost da neki službenici ne raspolažu znanjima za primenu navedenih veština. Koliko je poznato autoru istraživanja, nema provere stečenih znanja nakon specijalizovane obuke poverenika, kao ni formalne supervizijske podrške za uočene probleme u primeni naučenog.

5.3. PRIMENA VEŠTINA EFEKTIVNOG NADZORA

Osnovu efektivne prakse zasnovane na dokazima, koja se može primeniti u oblasti korektivne prakse, čine principi RNR modela. Pored bazičnih principa rizik, potreba i responzivnost, značaj uspostavljanja profesionalnog odnosa sa prestupnicima prepoznat je kao odlučujući za uspeh intervencija u postizanju pozitivnih promena ponašanja. Veštine efektivnog nadzora čine dve skupine, sa ukupno devet veština i 63 indikatora.

Dijagramu br.24. Brojnost indikatora veština efektivnog nadzora u pojedinačnim intervjuima

U intervjuima službenika Povereničke službe koji su učestvovali u istraživanju primenjeno je osam veština i 55 indikatora. Raspon korišćenih indikatora kreće se od 22 do 49 u svakom od posmatranih intervjuja. Srednja vrednost korišćenja indikatora efektivnog nadzora u opserviranim intervjuima je 38 indikatora po pojedinačnom intervjuu.

Rezultati istraživanja u Džerziju (JS3) o primeni veština efektivnog tretmana, pokazuju da je od ukupno 63 indikatora u proseku primenjeno 45,9 (Raynor, Ugwudike, Vanstone, 2013). U aktuelnom istraživanju, gde je korišćen isti instrument za merenje prisustva veština (ček-lista JS3 sa 63 indikatora) ali je iz objektivnih razloga posmatrano 55 indikatora, u proseku je primenjeno 38 indikatora. Upoređujući prikazane rezultate

ove dve studije, ne uočava se značajna razlika između profesionalnog rada probacione službe na ostrvu Džerzi (UK) i Povereničke službe.

Srednja vrednost zastupljenosti indikatora veština efektivnog nadzora u odnosu na broj intervjua je Mean=.60 što znači da su u većini intervjua prisutne posmatrane veštine.

Bitnu razliku čini nesrazmera u primeni dve grupe posmatranih veština, U proseku intervjui su sadržali 93% indikatora veština uspostavljanja odnosa u odnosu na 41% indikatora veština strukturiranja. Suština efektivnog nadzora je u ujednačenoj primeni svih posmatranih veština, što očigledno nije slučaj u praksi Povereničke službe. Veštine uspostavljanja odnosa, u kojima su poverenici izuzetno uspešni, trebalo bi da predstavlja prvu fazu tokom tretmana prestupnika, dok su veštine strukturiranja ponašanja prestupnika kvalitativno usmere na postizanje promene i prevencije kriminala.

Kao i u studiji JS3 (Raynor, Ugwudike, Vanstone, 2012), u Kanadi (Bonta i sar., 2008) u Španiji (Nagdev, 2018.) i aktuelni istraživački podaci ukazuju na to da svi poverenici koriste veštine interperosnalnih odnosa u odnosu na veštine strukturiranja ponašanja koje nisu zastupljene u svim intervjuiima. Zastupljenost indikatora četiri veštine uspostavljanja međuljudskih odnosa je ujednačena, srednja vrednost je u rasponu od 92-95, najmanje zastupljen indikator je korišćenje humora kao podsticaj učešća prestupnika u komunikaciji što je potvrđeno i u istraživanju u Kanadi (Bonta i sar., 2008). U odnosu na veštine strukturiranja ponašanja u aktuelnoj studiji najzastupljenija je veština pro-socijalno modelovanje a slični podaci su zastupljeni u istraživanjima u Rumuniji (Durnescu, 2014., 2018) u Džerziju (Raynor, Vanstone, 2018) kao i u Australiji (Trotter, 1993).

DEO IV
DISKUSIJA, ZAKLJUČCI I PREPORUKE

1. DISKUSIJA

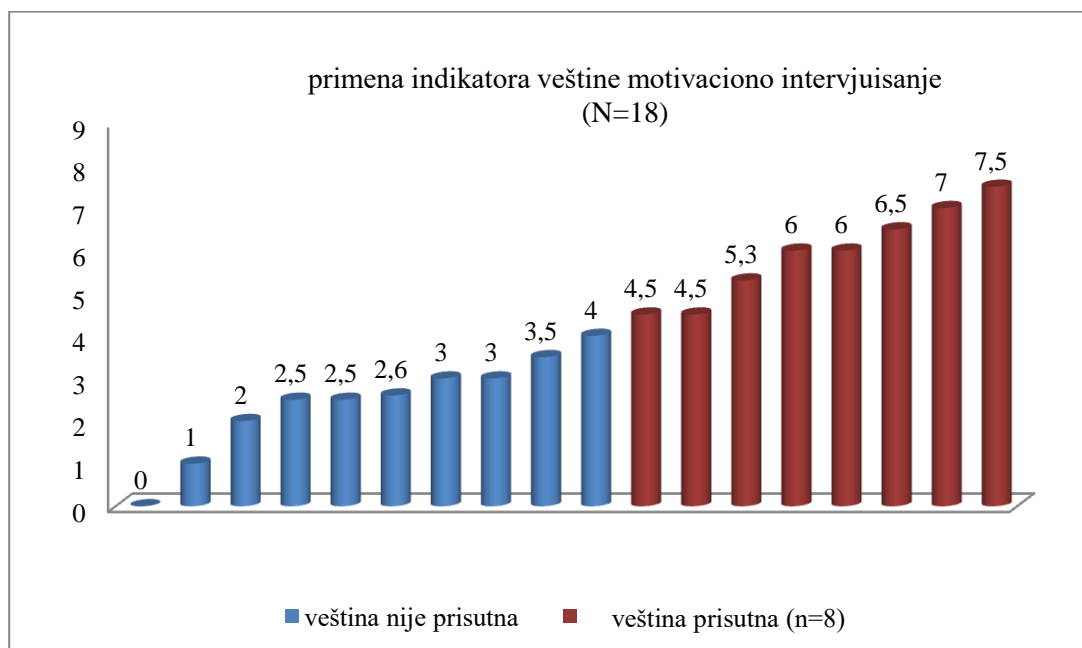
Profesionalno postupanje službenika agencija za sprovođenje sankcija i mera u zajednici prema prestupnicima, predmet je intenzivnog istraživačkog interesovanja od osamdesetih godina dvadesetog veka. Inicirano politizovanim stavom da postupanje prema prestupnicima “ne funkcioniše” i da je neophodna radikalizacija u oblasti prevencije kriminala, preduzete su opsežne istraživačke studije u cilju utvrđivanja empirijskih dokaza “šta funkcioniše”. Akademski istraživači i iskusni praktičari potvrdili su stav da ciljane postupanja i programi imaju pozitivan uticaj na promene u ponašanju prestupnika, te da je individualni rad 'jedan na jedan' bazna intervencija u probacionim sistemima, bez obzira na nacionalne specifičnosti i tradiciju. Razvoj probacione prakse zasnovane na dokazima omogućio je i definisanje specifičnih znanja i veština službenika koje kada se primenjuju u individualnom radu sa prestupnicima imaju pozitivan efekat na prevenciju recidiva. Profesionalna znanja i veštine koje službenici primenjuju tokom tretmanskih aktivnosti objedinjene su u koncept Osnovnih veština korektivne prakse i predstavljaju nezaobilazni sadržaj specijalizovanih obuka profesionalca u oblasti sprovođenja sankcija i mera alternativnih institucionalnom tretmanu.

Kako sistem vanzavodskih sankcija i mera u našoj zemlji funkcioniše duže od decenije i zasniva se na humanističkim principima prevencije recidiva, doktorska disertacija istražuje u kojoj meri se primenjuju znanja i veštine korektivne prakse i da li to ima efekta u prevenciji kriminalnog ponašanja. Podaci prikupljeni kombinovanim kvantitativnim i kvalitativnim metodama, analizirani su u procesu provere hipotetičkog okvira definisanog u prijavi doktorskog rada.

Prva hipoteza glasi: “Prestupnici nadzirani od strane poverenika koji primenjuju i veštine uspostavljanja međuljudskih odnosa i veštine strukturiranja ponašanja u manjoj meri krše pravila izvršenja i čine nova krivična dela u odnosu na prestupnike koje nadziru poverenici koji tokom intervjuisanja primenjuju samo veštine odnosa”.

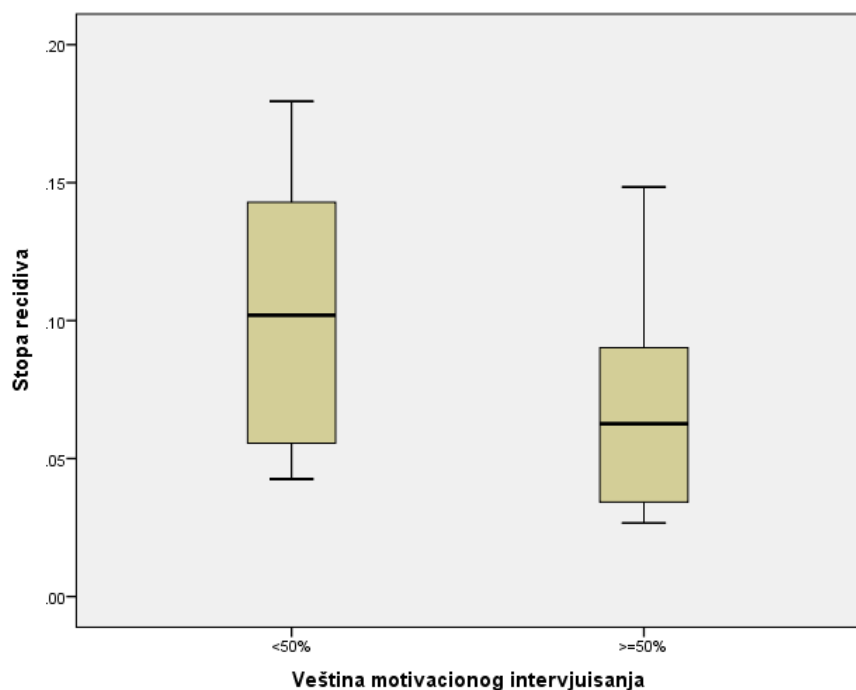
U postupku provere prve hipoteze analizirani su podaci za prisustvo pojedinačnih veština iz domena dve grupe veština efektivnog nadzora i njihovih indikatora. Za grupu veština uspostavljanja međuljudskih odnosa utvrđeno je da je u intervjuima korišćeno 22 od ukupno 24 indikatora. U proseku intervjui su sadržali 93% indikatora od ukupnog broja za posmatranu grupu veština. To značida su demonstrirali visok stepen poznavanja i korišćenja veština uspostavljanja međuljudskih odnosa sa prestupnicima za razliku od veština strukturiranja ponašanja prestupnika. Veštine strukturiranja ponašanja sastoje se iz: veština motivacionog intervjuisanja, pro-socijalnog modelovanja, modela rešavanja problema, kognitivnog restrukturiranja i veština opšta struktura intervjua.

Dijagramu br.26. Prosečno prisustvo indikatora veštine motivaciono intervjuisanje za svakog pojedinačnog poverenika

U uzorku od 18 poverenika, osam službenika ili 44% tokom intervjuisanja primenjuje veštinu motivaciono intervjuisanje, po zatom kriterijumu veština je prisutna ukoliko je utvrđeno postojanje minimalno 50% indikatora. Za jednog službenika nije identifikovan nijedan indikator (specijalni pedagog), dok devet službenika primenjuje između jednog i četiri indikatora. U skladu sa utvrđenom istraživačkom metodologijom deset službenika ili 56% ne primenjuje veštinu motivaciono intervjuisanje.

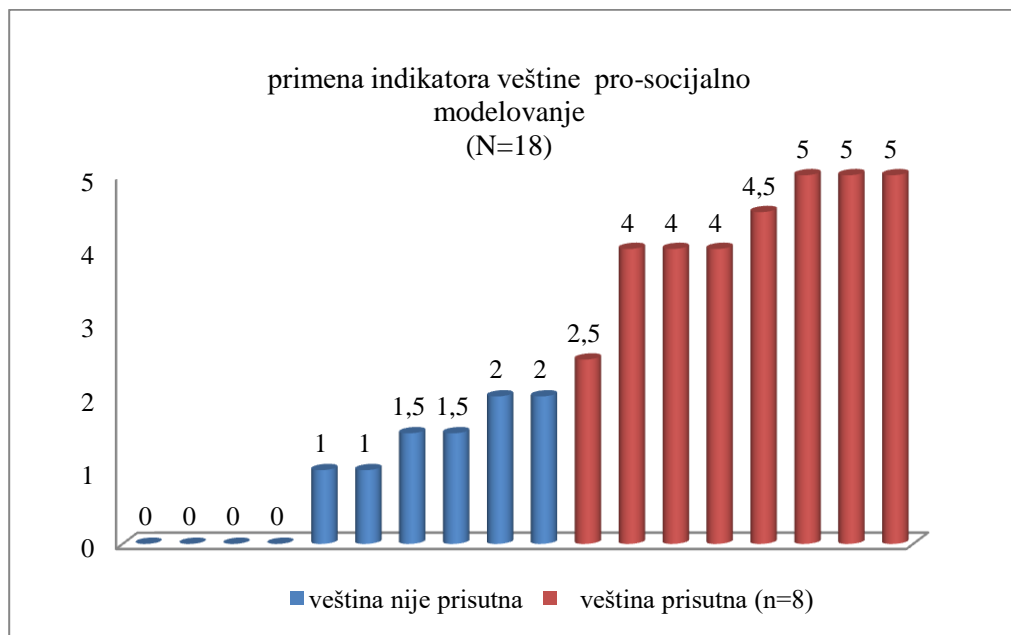
Box plot br.1. Stopa recidiva prestupnika u odnosu na prisustvo veštine motivaciono intervjuisanjetokom intervjuisanja

Prisustvo recidiva prestupnika koje nadziru poverenici koji u intervjuima primenjuju 50% ili više indikatora veštine motivaciono intervjuisanje je **6,87%**. Sa druge strane, kod deset poverenika koji primenjuju manje od 50% indikator, stopa recidiva je **10,69%**³⁷. Navedeni podaci ukazuju da primena veštine motivacionog intervjuisanja u tretmanu prestupnika utiče na smanjenje recidiva.

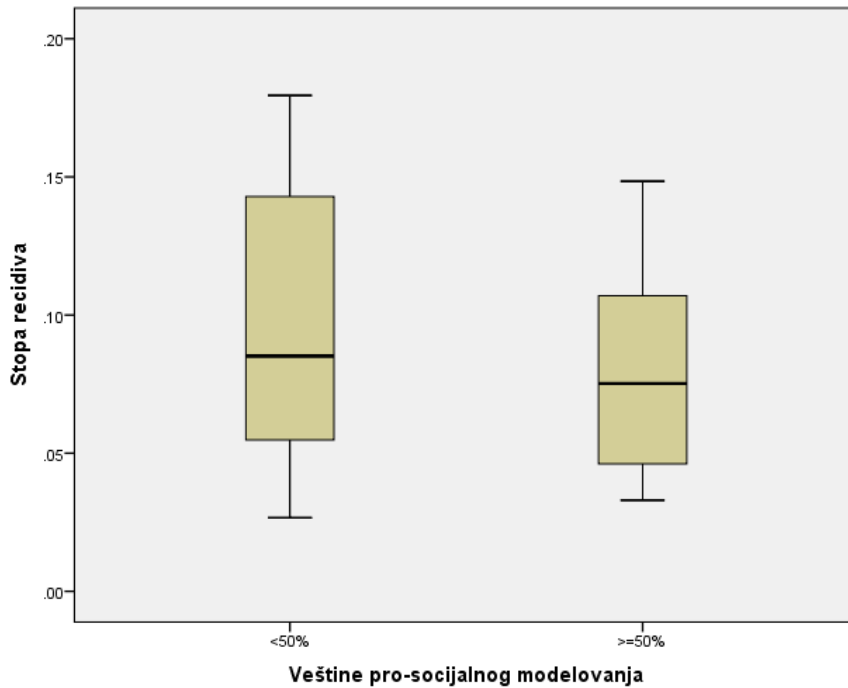
³⁷ Pod recidivom su se smatrali objedinjeni podaci za izvršenje novog krivičnog dela, odnosno nepoštovanje programa izvršenja kazne.

Dijagramu br. 27. Prosečno prisustvo indikatora veštine pro-socijalno modelovanje za svakog pojedinačnog poverenika

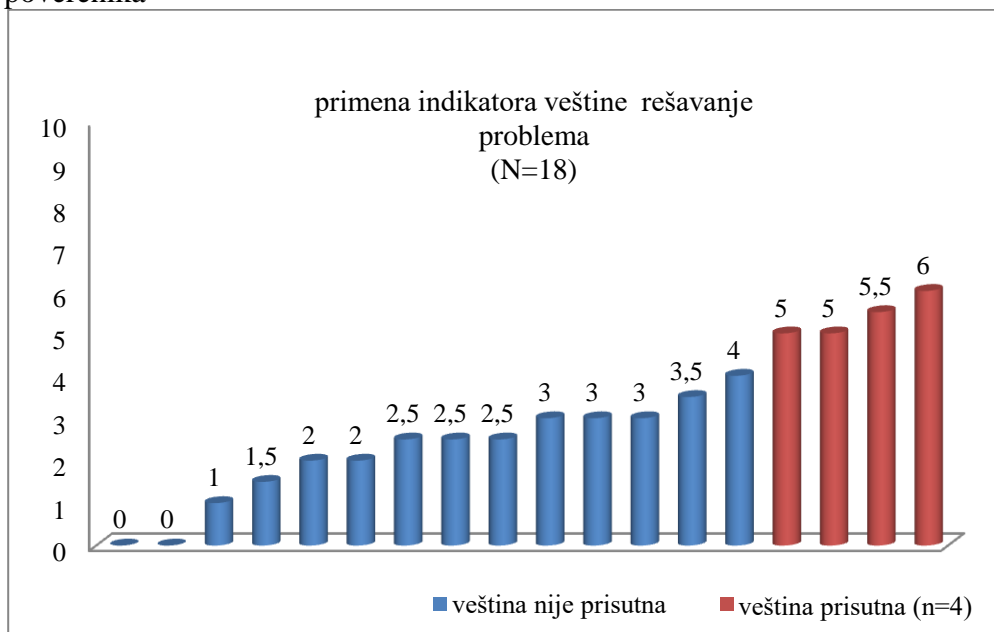
U uzorku od 18 poverenika, osam službenika ili 44% tokom intervjuisanja primenjuje veštinu pro-socijalno modelovanje. Od ukupno pet indikatora ove veštine, osam poverenika primenjuje bar 50% ili više. Kod četiri službenika (22%), nije identifikovana primena bilo kog indikatora, kod šest službenika (33%), ustanovljeno je prisustvo jednog ili dva indikatora. U skladu sa utvrđenom istraživačkom metodologijom deset službenika (56%) ne primenjuje veštinu pro-socijalno modelovanje. Službenici u čijim intervjuima nije identifikovan ni jedan indikator posmatrane veštine po zanimanju su sociolog, socijalni radnik, specijalni pedagog i pravnik.

Box plot br.2. Stopa recidiva prestupnika u odnosu na prisustvo veštine pro-socijalno modelovanje tokom intervjuisanja

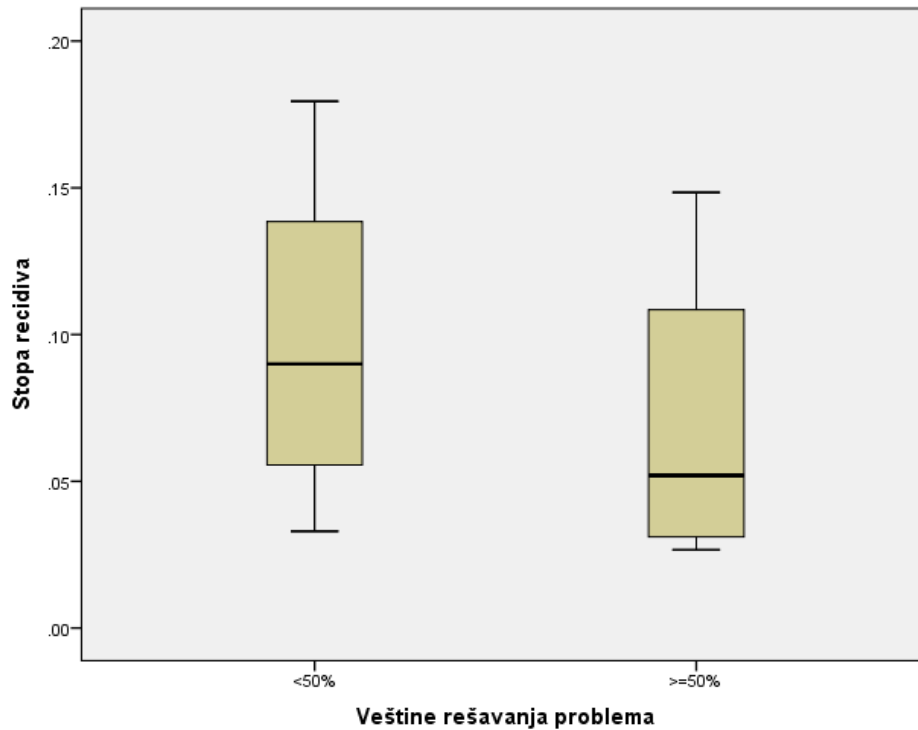
Prisustvo recidiva prestupnika koje nadziru poverenici koji primenjuju 50% ili više indikatora veštine pro-socijalno modelovanje je **7,98%**. Prisustvo recidiva prestupnika koje nadziru službenici koji ne primenjuju veštine pro-socijalno modelovanje je **9,80%**. Navedeni podaci ukazuju da primena veštine pro-socijalno modelovanje u tretmanu prestupnika ima uticaja na smanjenje recidiva.

Dijagramu br. 27. Prosečno prisustvo indikatora veštine rešavanje problema za svakog pojedinačnog poverenika

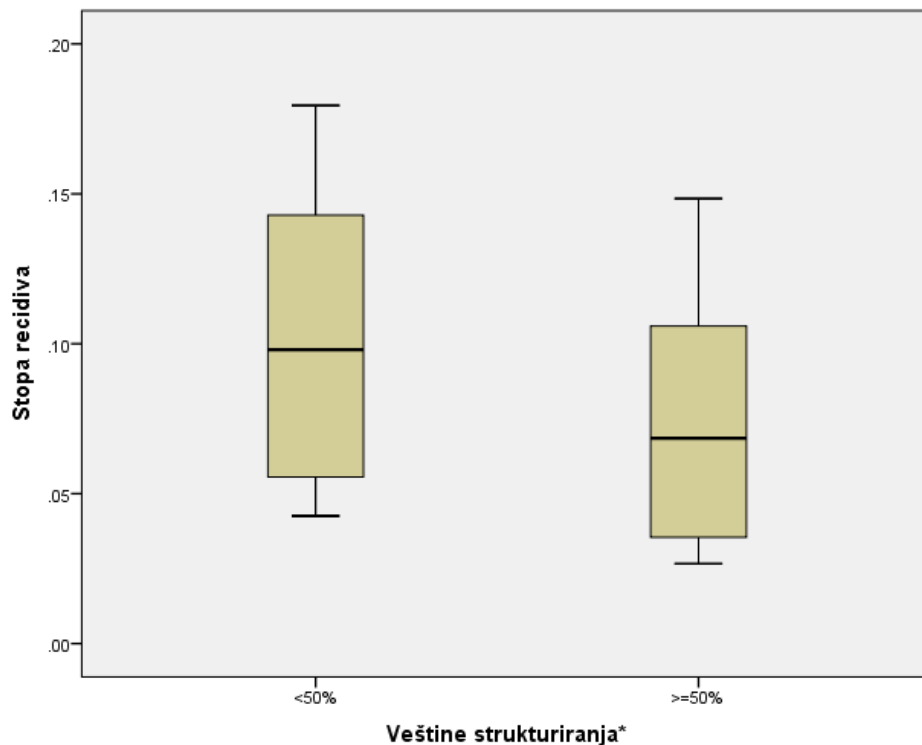
U uzorku od 18 poverenika, samo četiri službenika ili 22% koristi veštinu rešavanje problema. U intervjuima dva službenika nije identifikovana primena nijednog indikatora. U intervjuima najvećeg broja poverenika, odnosno 66% ili dvanaest službenika, identifikovano je prisustvo između jednog i četiri indikatora. U skladu sa utvrđenom istraživačkom metodologijom četrnaest službenika ili 77% ne primenjuje veštinu rešavanje problema. Službenici u čijim intervjuima nije identifikovan ni jedan indikator posmatrane veštine po zanimanju su sociolog i pravnik.

Box plot br.3. Stopa recidiva prestupnika u odnosu na prisustvo veštine rešavanje problema tokom intervjuisanja

Prisustvo recidiva prestupnika koje nadziru poverenici koji u intervjuima primenjuju 50% ili više indikatora veštine rešavanje problema iznosi **6,98%**. Sa druge strane, stopa recidivaza poverenike koji ne koriste veštinu rešavanja problema je **9,56%**. Navedeni podaci nedvosmisleno pokazuju da je stopa recidiva značajno viša kod službenika koji ne primenjuju veštinu.

Box plot br.4. Stopa recidiva prestupnika u odnosu na primenu veština iz grupe restrukturiranja ponašanja u intervjuima poverenika (bez veštine kognitivno restrukturiranje*)

U uzorku od 18 poverenika, njih devet ili 50% u prvom intervju sa prestupnicima primenjuje tri posmtrane veštine iz grupe veština strukturiranja ponašanja prestupnika. Utvrđeno prisustvo recidiva prestupnika koje nadziru je **7,39%**. Sa druge strane, kod poverenika koji ne primenjuju tri posmtrane veštine iz grupe, stopa recidiva iznosi **10,59%**.

Rezultati istraživanja pokazuju da je stopa recidiva prestupnika niža kod poverenika koji primenjuju veštine uspostavljanja međuljudskih odnosa i veštine strukturiranja ponašanja, čime je **prva hipoteza potvrđena**.

Druga hipoteza glasi: "Postoji razlika u zastupljenosti i vrsti primenjenih veština efektivnog tretmana tokom intervjuisanja prestupnika od strane poverenika u odnosu na njihovo profesionalno usmerenje a socijalni radnici češće koriste veštine strukturiranja ponašanja prestupnika u odnosu na druge profesije iz kog razloga prestupnici koje nadziru u manjoj meri čine prestupe u odnosu na prestupnike koje nadziru poverenici drugih profesija".

U postupku provere druge hipoteze, analizirani su podaci o zastupljenosti veština efektivnog nadzora u odnosu na profesionalni profil poverenika. Podaci o recidivu prikupljeni su tehnikom anketnog upitnika koji su popunjavali poverenici. Ovaj dokument sadrži podatke o kršenju programa izvršenja i činjenju novih krivičnih dela prestupnika koje su nadzirali na izvršenju kazne kućnog zatvora tokom 2021. godine.

U odnosu na profesionalni profil poverenika, najveći broj vanrednih izveštaja dostavio je pravnik sa ukupno 9 izveštaja, četiri psihologa dostavilo je 28 vanrednih izveštaja, tri socijalna radnika 23 vanredna

izveštaja, šest specijalnih pedagoga 36 vanrednih izveštaja i četiri sociologa dostavilo je 30 vanrednih izveštaja.

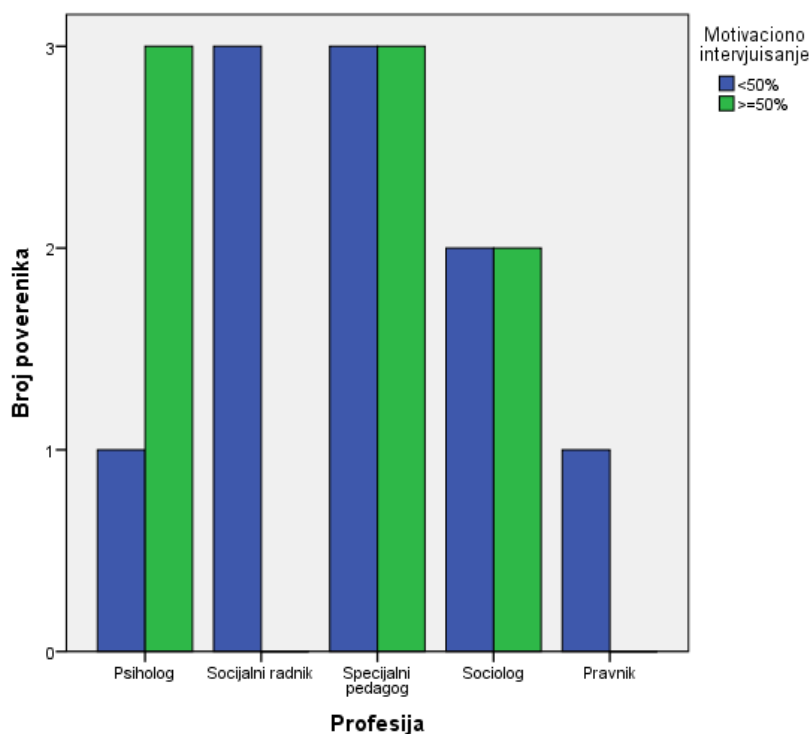
Tabela br.12. Prosečna stopa recidiva prestupnika u odnosu na profesiju poverenika

<i>Grupa</i>	<i>Broj službenika</i>	<i>Broj vanrednih izveštaja</i>	<i>Prosečna stopa recidiva</i>
Psiholog	4	28	8,54%
Socijalni radnik	3	23	11,82%
Specijalni pedagog	6	36	7,86%
Sociolog	4	30	7,80%
Pravnik	1	9	14%

Najviša stopa recidiva u procesu nadzora identifikovana je kod pravnik (14%), nakon toga slede socijalni radnici (11,82%), psiholozi(8,54%), specijalni pedagogi (7,86%), dok je nešto niža u grupi prestupnika sociologa(7,80%).

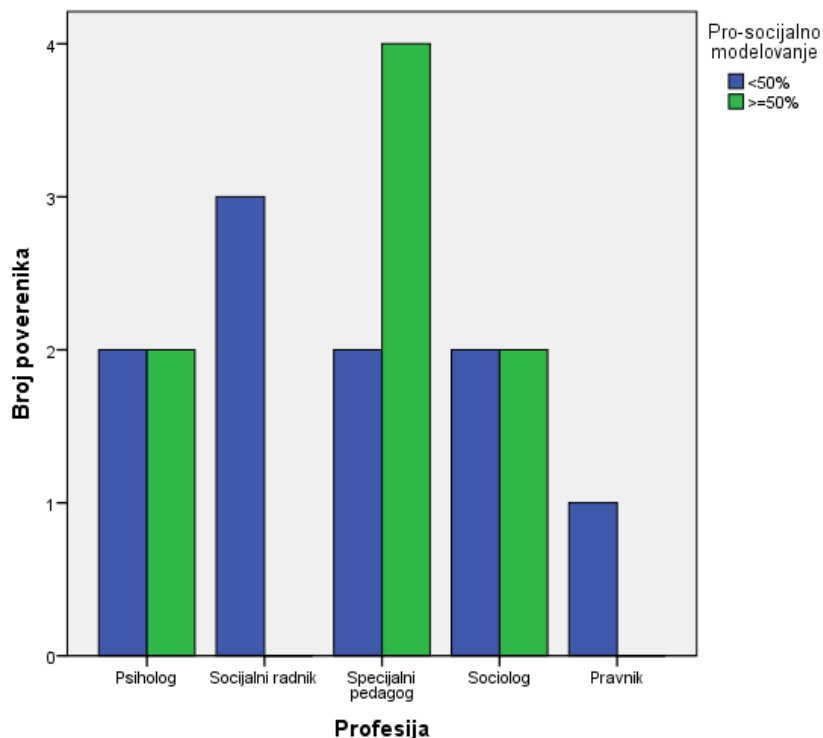
Pretpostavka je bila da socijalni radnici češće od drugih profesija koriste veštine strukturiranja ponašanja. Iz tih razloga analizirano je prisustvo veština motivaciono intervjuisanje, pro-socijalno modelovanje i rešavanje problema, koje čine grupu veština strukturiranja ponašanja prestupnika. Veština kognitivnog restrukturiranja nije analizirana jer nije identifikovana ni u jednom intervjuu. Veština opšta struktura intervjuu takođe nije analizirana jer je identifikovana u svim intervjuima.

Dijagram br.28. Zastupljenost veštine motivaciono intervjuisanje u odnosu na profesionalni profil poverenika

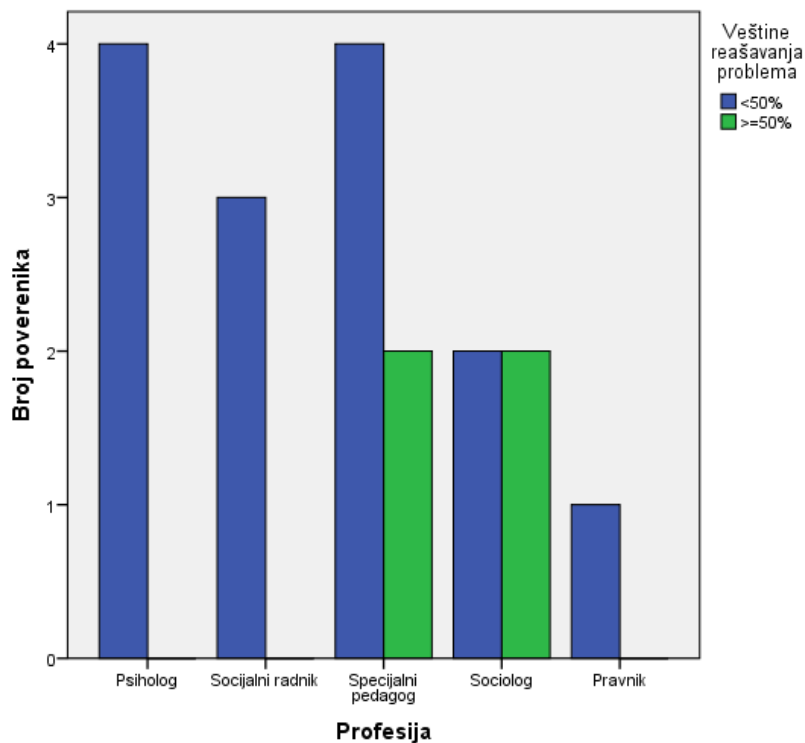
Tri socijalna radnika su realizovali ukupno pet intervjua od kojih su u dva intervjua koristili tri od ukupno devet indikatora veštine motivaciono intervjuisanje a u tri intervjua dva od devet indikatora. Na osnovu ovih podataka, zaključak je da socijalni radnici **ne primenjuju** veštinu motivaciono intervjuisanje.

Dijagram br.29. Zastupljenost veštine pro-socijalno modelovanje u odnosu na profesionalni profil poverenika

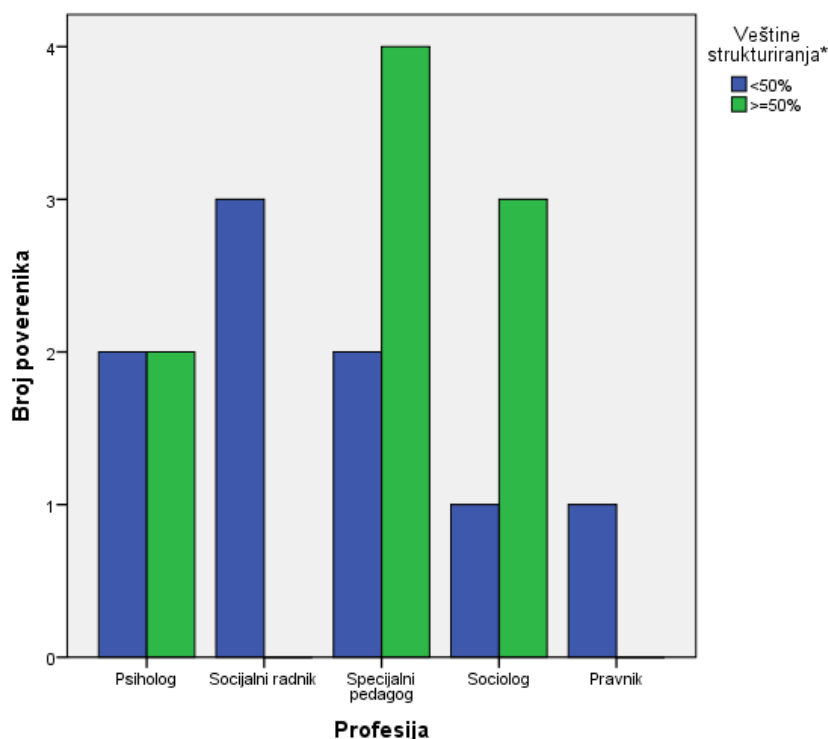
Analizom podataka iz ček-liste pet intervjua koje su realizovala tri socijalna radnika dolazimo do sledećih podataka: u dva intervjua istog socijalnog radnika nije primenjen ni jedan od ukupno pet indikatora veštine pro-socijalnog modelovanja, u jednom intervjuu primenjena su dva indikatora, a u jednom prisutan je samo jedan indikator. Najbolje rangiran je intervjuu kome su primenjena tri indikatora veštine pro-socijalnog modelovanja. Na osnovu izloženog, zaključak je da socijalni radnici **ne primenjuju** veštinu pro-socijalno modelovanje.

Dijagram br.30. Zastupljenost veštine rešavanje problema u odnosu na profesionalni profil poverenika

Analizom podataka pet intervjua koje su realizovala tri socijalna radnika dolazimo do podataka da je u dva intervjua jednog socijalnog radnika primenjeno dva od ukupno deset indikatora veštine rešavanje problema. U dva intervjua drugog socijalnog radnika primenjeno je po tri indikatora. U intervju trećeg socijalnog radnika primenjena su dva indikatora. Na osnovu navedenog, zaključuje se da socijalni radnici **ne primenjuju** veštinu rešavanje problema.

Dijagram br.31. Zastupljenost veština strukturiranja ponašanja u odnosu na profesionalni profil poverenika

Stopa recidiva najprisutnija je kod prestupnika koje nadziru socijalni radnici, ispitanici iz ove profesije ne primenjuju veštine strukturiranja, čak i manje od pripadnika drugih profesija iz uzorka, što dovodi do zaključka da **druga hipoteza nije potvrđena**.

Treća hipoteza glasi: “Poverenici koji nisu pohađali specijalizovanu obuku, prilikom intervjuisanja prestupnika, ne primenjuju veštine strukturiranja ponašanja zbog čega prestupnici koje nadziru učestalije čine prestupe i nova krivična dela u odnosu na prestupnike koje nadziru poverenici koji su pohađali specijalizovanu obuku”.

Prilikom definisanja hipoteza u prijavi doktorskog rada, uzeta su u obzir iskustva prethodnih istraživačkih studija u odnosu na poređenje efektivnosti profesionalnog rada službenika koji su edukovani i onih koji nisu obučeni za primenu veština Osnovne korektivne prakse. Prema raspoloživim podacima, sveobuhvatna specijalizovana obuka poverenika organizovana je 2014. godine, a nakon toga kroz manje grupne ili pojedinačne edukacije. Pretpostavka je bila da su u međuvremenu upošljavani novi službenici koji nisu metodično edukovani. Međutim, kao što je ranije navedeno, od postupka prijave do dobijanja saglasnosti za sprovođenje istraživanja protekle su dve godine. Tako da je istraživanje realizovano tokom 2022/2023 godine, dok je postupak prijave započet krajem 2020. U međuvremenu, 2021. godine realizovana je sveobuhvatna specijalizovana obuka poverenika, prvenstveno zbog značajne fluktuacije zaposlenih u Povereničkoj službi. Iz tih razloga postavljenu hipotezu, nije bilo moguće testirati na valjan način.

Podaci o pohađanju specijalizovane obuke službenika prikupljeni su tehnikom anketnog upitnika. Odgovore na pitanja iz upitnika poverenici su beležili bez prisustva istraživača, u većini slučajeva upitnik je dostavljan nakon realizovanih intervjua. U ovakvim okolnostima nije bilo prilike da se razjasne moguće nejasnoće ili dileme.

Pretpostavka je da su se iz navednih razloga tri poverenika izjasnila da nisu pohađali specijalizovanu obuku za obavljanje povereničkih poslova. Uvidom upodatake iz upitnika poverenika koji su se izjasnili da nisu pohađali specijalizovanu obuku, konstatovano je da dva službenika imaju radno iskustvo na povereničkim poslovima od dve do pet godina a treći poverenik radi na ovim poslovima duže od pet godina. Podaci o specijalizovanoj obuci koje su dostavili drugi službenici iz uzorka upućuju na činjenicu da je edukacija za sve službenike realizovana tokom 2021. godine. Prilikom pripremnog razgovora za učešće u istraživanju sva tri poverenika su se izjasnili da su tokom 2021. godine radili na povereničkim poslovima i u upitnicima naveli podatke o broju prestupnika koje su nadzirali tokom iste godine.

Poštujući istraživačku proceduru izvršena je analiza prikupljenih podataka i došlo se do sledećih zaključaka.

Tabela br.13. Recidiv prestupnika u odnosu na pohađanje obuke poverenika koji su ih nadzirali

<i>Grupa</i>	<i>Broj službenika</i>	<i>Prosečna stopa recidiva</i>
Poverenici koji su pohađali specijalizovanu obuku	15	9,96%
Poverenici koji nisu pohađali specijalizovanu obuku	3	4,16%

Prikazani podaci upućuju na zaključak da je stopa recidiva prestupnika nadziranih od strane službenika koji su se izjasnili da nisu pohađali specijalizovanu obuku značajno niža u odnosu na one koje su nadzirali poverenici su pohađali specijalizovanu obuku.

Istraživačke studije, koje su između ostalog predstavljale osnov za definisanje ove hipoteze, ukazuju na značajne razlike prilikom poređenja dve grupe službenika (edukovani/ne edukovani) u odnosu na recidiv prestupnika. Tako, rezultati australijske studije (Trotter, 1993) ukazuju na višu stopu recidiva (21%) prestupnika nadziranih od strane ne edukovanih službenika u odnosu na stopu recidiva od 16% prestupnika nadziranih od strane edukovanih službenika. Prestupnici nadzirani od strane službenika edukovanih za primenu principa efektivne prakse u Kanadi (Bonta i sar., 2008) takođe su imali nižu stopu recidiva (25%) u odnosu na kontrolnu grupu gde je stopa recidiva u visini od 40%. Tokom studija JS3 (Raynor, Vanstone, 2018), pokazala je da su dve godine nakon okončanog nadzora, prestupnici nadzirani od strane službenika obučeni za primenu veština efektivnog nadzora recidivirali su u 26% slučajeva u odnosu na 58% onih koje su nadzirali probacioni službenici koji nisu edukovani iz oblasti veština Osnovne korektivne prakse.

Tabela br.14. Primena indikatora za veštine strukturiranja u odnosu na pohađanje specijalizovane obuke

<i>Grupa</i>	<i>Broj službenika</i>	<i>Prosečna zastupljenost indikatora veština</i>
Poverenici koji su pohađali specijalizovanu obuku	15	16
Poverenici koji nisu pohađali specijalizovanu obuku	3	15

Raspon primenjenih indikatora u intervjuima poverenika koji su se izjasnili da su pohađali specijalizovanu obuku je od 9 do 26 indikatora po pojedinačnom intervjuu. U proseku, pojedinačni intervju poverenika koji su se izjasnili da su pohađali specijalizovanu obuku sadržao je po 16 indikatora. U intervjuima poverenika

koji su se izjasnili da nisu pohađali specijalizovanu obuku zastupljenost indikatora veština strukturiranja je u rasponu od 10 do 23, prosečna zastupljenost je 15 indikatora po pojedinačnom intervjuu.

U skladu sa podacima o prisustvu indikatora za veštine strukturiranja ponašanja u intervjuima poverenika koji su se izjasnili da su pohađali specijalizovanu obuku i poverenika koji su se izjasnili da nisu pohađali specijalizovanu obuku, zaključujemo da poverenici koji su se izjasnili da nisu pohađali specijalizovanu obuku primenjuju veštine strukturiranja ponašanja u nešto, ali ne značajnoj meri u odnosu na poverenike koji su se izjasnili da su pohađali specijalizovanu obuku. Na osnovu prikazanih podataka, zaključuje se da **treća hipoteza nije potvrđena**.

Sumirajući sve analizirane podatke iz istraživanja pristupamo verifikaciji osnovne hipoteze.

Osnovna hipoteza glasi: “Delimična primena veština efektivnog nadzora, tokom intervjuja poverenika sa prestupnicima na izvršenju vanzavodskih sankcija i mera, dovodi do pojave recidiva i nepridržavanja pravila nadzora od strane prestupnika”.

Veštine efektivnog nadzora posmatrane su kroz primenu dve grupe veština Osnovne korektivne prakse: veštine uspostavljanja međuljudskih odnosa i veštine strukturiranja ponašanja. Četiri veštine iz grupe uspostavljanja kvalitetnih međuljudskih odnosa poverenici primenjuju u visokom stepenu. U najvećoj meri primenjuje se veština neverbalne komunikacije u 95% intervjuja, dok su veštine, aranžman intervjuja, kvalitet verbalne komunikacije i efektivna upotreba autoriteta, prisutne u 92% intervjuja. Međutim od pet posmatranih veština iz grupe strukturiranja ponašanja prestupnika, poverenici tokom intervjuisanju primenjuju samo veštinu opšta struktura intervjuja i to u 81% intervjuja. Dok su četiri veštine prisutne u meri manjoj od 50%, što je utvrđena granica prisustva. Veština motivaciono intervjuisanje prisutna je u 45% intervjuja, veština pro-socijalno modelovanje identifikovana je u 47% intervjuja, dok je veština rešavanja problema identifikovana u 30% intervjuja. Veština kognitivno restrukturiranje nije identifikovana u intervjuima poverenika. Od ukupno devet veština efektivnog nadzora identifikovana je primena pet veština.

Prisustvo recidiva u izvršenju novog krivičnog dela i nepridržavanja pravila nadzora od strane prestupnika utvrđena je u 9% predmeta od ukupnog broja predmeta kazne kućnog zatvora nadziranih tokom jedne kalendarske godine.

Prikazani podaci upućuju na zaključak da je osnovna hipoteza **potvrđena**.

3. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Empirijska istraživanja sa evropskog, američkog, australijskog kontinenta imaju zajedničku polaznikonstantu a to je skrining aktuelne prakse posmatranog probacionog sistema i stepen primene spektra veština Osnovne korektivne prakse. Iako su modeli probacione prakse iznijansirani kulturološkim, zakonodavnim i organizacionim različitostima, platformu razvoja svih modela čini rehabilitacioni kontekst uz primenu programa tretmana i implemantacija principa RNR modela, u cilju korekcije kriminalnog ponašanja prestupnika, odnosno recidiva.

Iako je očigledno da korišćenje specijalizovanih veština od strane probacionih službenika dovodi do pozitivnih promena kod prestupnika, postoji sumnja u kojoj meri se efektivne veštine konstantno koriste u probacionoj praksi. Istraživanja sprovedena na velikim uzorcima upućuju na to da se veštine u praksi koriste minimalno. Čak i u okolnostima kada su probacioni radnici edukovani za primenu specifičnih veština neposredno pre realizacije istraživanja, koriste samo pojedine (Trotter, Evans, 2012). Širok spektar veština Osnovne korektivne prakse zahteva da praktičari raspoložu sintezom interpersonalnih i intelektualnih sposobnosti koje se odnose na ove veštine (Andrews, Kiessling, 1980).

“Bilo bi pogrešno misliti da je formulisanjem i predstavljanjem efektivnog nadzora sve rešeno, identifikovane su veština za efektivno postupanje i idealni službenik, preostaje samo realizovati edukaciju praktičara i rešen problem smanjenja kriminala” (Raynor, Ugwudike, Vanstone, 2010:115).

Očigledno je da istraživačko iskustvo upućuje na širi spektar okolnosti koje su direktno povezane sa primenom veština efektivne prakse, od ličnih do organizacionih, zakonodavnih i opšte političkih varijabli. Navedene okolnosti čine 'ružu vetrova' nad probacionom delatnošću i može se očekivati ista dinamika i u narednom periodu i u različitim nacionalnim kontekstima. Svestan ovih tendencija, britanski probacioni i socijalni radnik, profesor univerziteta na departamnu za kriminologiju i autor ček-liste veština efektivnog nadzora, Piter Rejnor daje uputstvo za primenu instrumenta koji ažuriraempirijski potvrđene veštine efektivne probacione prakse. Ukazuje da kontrolna lista identifikuje niz različitih stvari koje bi se mogle desiti tokom intervjuua ili koje bi službenik mogao da uradi. Međutim, neće sve veštine biti prikladneza određeni intervju.Nema pretpostavke i da će intervjui koji ih ne sadrže biti nužno loši. Cilj je kreiranje opšte slike o spektru metoda i veština koje službenici koriste tokom intervjuisanja (Raynor, Ugwudike, Vanstone, 2010).

Upoređivanje podataka istraživanja na uzorku službenika Povereničke službe u Republici Srbiji i službenika probacionih sistema drugih zemalja ukazuje na preovlađujuće sličnosti. Opšteprihvaćeni je stav da je razgovor 'jedan-na-jedan' sržna intervencija (Raynor, Vanstone, 2018;Durnescu, 2018; Burnett, McNeill, 2005; Phillips, 2015). Sva istraživanja, uključujući i aktuelno, realizovana su u periodu od početka devedesetih godina prošlog veka do aktuelnog vremena, u vremenskom okviru koji karakteriše prihvatanje koncepta prakse zasnovane na dokazima, formiranje novih sistema izvršenja sankcija i mera u zajednici posebno u istočno-evrpskim zemljama i intenzivne debate u vezi transformacije diskursa od pomažuće ka kontrolnoj ulozi praktičara.

U svim istraživnjima preovladava ženska populacija službenika što je posledica trenda da su humanističke-pomažuće profesije većinski izbor osoba ženskog pola. Zajednički imenitelji tradicionalnih i novoustrojenih sistema nadzora u zajednici je ujednačena zastupljenost profesija službenika i to iz oblasti socijalnog rada, psihologije, varijante specijalizovanih profila iz oblasti pedagogije i sociologije, kriminologije/penologije i u poslednje vreme iz pravnih nauka (Durnescu, 2014;Herzog-Evans, 2015).

U razvijenim probacionim sistemima edukacija službenika umrežena je sa akademskim obrazovnim institucijama tako da je većina istraživača (Trotter, Evans, 2012; Bonta i sar., 2008; Vanstone, Reynor, 2012; Durnescu, 2014) neposredno učestvovala ili realizovalaobuku službenika pa je i dizajn istraživanja najčešće kvazi-eksperimentalni. U srpskom nacionalnom kontekstu, prve obuke su realizovane uz pomoć eksperata iz drugih zemalja, po principu 'trening za trenere'. S obzirom na malobrojnost službenika u Povereničkoj službi i nastojanja menadžmenta da obuci prisustvuju svi zaposleni, još uvek nema službene evidencije o pohađanju specijalizovane obuke, što može dovesti do različitih očekivanja i stavova pojedinačnih službenika što se u slučaju aktuelne studije reflektuje na istraživačke podatke i naučne zaključke.

Druga bitna okolnost koja uveliko pravi razliku kada su u pitanju podaci o kršenju programa postupanja od strane prestupnika je procena svakog pojedinačnog službenika. ZIVSM³⁸ reguliše obavezu poverenika da obavesti sud u slučaju kršenja obaveza osuđenog (obaveze se odnose na poštovanje pravila o ne napuštanju prostorija u kojima osuđeni stanuje) što u 'realnom svetu' ostavlja prazan prostor za procenu ovih i drugih životnih okolnosti koje mogu nastati tokom izvršenja kazne.

³⁸ Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera, član 28 ičlan 29., Službeni glasnik RS, br. 55/2014

Neki praktičari će se fokusirati na formalno poštovanje obaveza, drugi će obaveze staviti u drugi plan i raditi na potrebama prestupnika. Neki praktičari će obavljati kućne posete dok drugi neće. Neki će raditi na povezivanju sa drugim sistemima u cilju rešavanja socijalnih, zdravstvenih, radnih i drugih problema prestupnika dok će drugi prestupnicima samo uručiti spisak prava i obaveza (Dindo, 2011 prema Herzog-Evans, 2015). Evidentno je da su navedena zapažanja iz francuskog probacionog iskustva primenjiva i na srpski kontekst. Utisak je da iz razloga fluktuacije službenika, neujednačenosti opterećenja predmetima, otežanog ujednačavanja prakse zbog prostorne udaljenosti kancelarija u kojima rade jedan ili dva službenika, poverenici primenjuju svoja znanja i veštine u skladu sa objektivnim okolnostima i ličnim sklonostima a ne na osnovu profesionalnih standarda. U situaciji skretanja pažnje na profesionalne standarde treba imati u vidu i činjenicu da osim Zakona³⁹ i Pravilnika⁴⁰ nema drugih formalnih procedura ili preporuka za neposrednu praksu. Prilikom formiranja Povereničke službe značajan oslonac za profesionalni rad bilo je iskustvo rada sa prestupnicima iz institucionalnog penalnog sistema kroz angažovanje službenika tretmana. U međuvremenu, svi službenici iz zatvorskog sistema povučeni su iz sistema sprovođenja vanzavodskih sankcija. Aktuelno tačka oslonca suiskusni poverenici kojih je sve manje u Povereničkoj službi ali i koji su u velikom riziku od "sagorevanja". Opšti utisak je da se poverenička delatnost udaljava od humanističko-pomažućeg koncepta u korist administrativno-kontrolnog koncepta.

4. PREDLOZI I PREPORUKE

Primarna ideja realizacije aktuelnog istraživanja je ispitivanje povereničke prakse, naročito primene profesionalnih znanja i veština u sprovođenju sankcija i mera alternativnih institucionalnom tretmanu. Očekivanja su da ova studija podstakne na intenziviranje istraživačkih aktivnosti u cilju spoznaje i razumevanja zahtevnih i kompleksnih aktivnosti u postupanju prema počiniocima krivičnih dela. Osvetljavanje 'crne kutije' nadzora iz različitih perspektiva, radi dolaženja do empirijskih saznanja koja mogu i treba da usmere i unaprede povereničku praksu i njenu efektivnosti.

Izazovi koji su preusmeravali proces realizacije aktuelnog istraživanja, odraz su realnih okolnosti i statusa Povereničke službe. Ispitanici nisu bili samo subjekti, već aktivni učesnici i pomagači tokom istraživačkog procesa. Za pohvalu je njihova sposobnost sagledavanja cilja istraživanja, razumevanje specifičnosti povereničke prakse zasnovane na trinaestogodišnjem iskustvu, samospoznaja vlastitog doprinosa za efektivnu praksu i entuzijazam za dalje unapređenje. Ova osobina prepoznata kao profesionalna radoznalost (Raynor, Vanstone, 2018; Trotter, Evans, 2012) jedan je od bitnih faktora za 'umetnost' probacionog rada (Annison, Eadie, Knight, 2008).

Politika izvršenja vanzavodskih sankcija i mera u Republici Srbiji trebalo bi da bude usmerena na uvećanje kvaliteta usluga orjentisane na prestupnike u cilju redukcije i prevencije kriminalnog ponašanja. U prvom redu mislimo na jačanje profesionalne službe odabirom motivisanih profesionalaca, omogućavanje materijalnih i tehničkih uslova rada i kontinuirane edukacije.

Neophodno je povećati transparentnost Povereničke službe i njihovo približavanje u lokalnoj zajednici u cilju prepoznavanja neposredne dobiti za društvo, pojedinca i u krajnjoj instanci za sistem izvršenja vanzavodskih sankcija i mera. Stiče se utisak da je koncept sprovođenja sankcija i mera u zajednici nedovoljno objašnjen i shvaćen u javnom mnenju. Poverenička delatnost ne treba da bude sinonim za kontrolu poštovanja pravila tokom izvršenja sankcija alternativnih zatvoru, već da obezbedi prostor za

³⁹ Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera, Službeni glasnik RS, br. 55/2014

⁴⁰ Pravilnik o načinu izvršenja vanzavodskih sankcija i mera i organizaciji i radu poverenika, Službeni glasnik RS br. 30/2015.

razvijanje programa saradnje sa drugim sistemima i inovatnim rešenjima. Ovaj sistem ne bi trebalo da bude prepoznat kao ekonomičniji način izvršenja krivičnih sankcija, već pre svega kao efikasniji i efektivniji.

Sankcije i mere u zajednici podržane su jer su jeftinija alternativa zatvoru. Iz tih razloga službenici se nalaze u poziciji da posao obavljaju što je moguće rentabilnije, a ne što je moguće kvalitetnije. Ovakva situacija lako može da se pretvori u još veću upotrebu zatvora. Zato postoji opasnost da se probacioni rad birokratizuje i postaje više tehnicistički, nego humanistički. Od prestupnika se očekuje da prihvate više nadzora i kontrole sa sve manje kvalitativnih usluga (Porporino, 2018).

Stiče se utisak da bi profesionalci koji su u sistemu vanzavodskih sankcija i mera kumulirali značajan fundus profesionalnih znanja i veština, mogli biti voditelji i generatori budućih razvojnih faza sistema uz podršku menadžmenta. Pozitivna organizaciona klima može biti presudna za razvoj profesionalizma, autoriteta u oblasti poslovanja, ublažavanja sindroma "sagorevanja".

Iz neposredne prakse sprovođenja vanzavodskih sankcija i mera, poznato je da poverenici primenjuju horizontalnu komunikaciju za razmenu mišljenja i analizu složenih i problematičnih slučajeva. Ova praksa može biti formalno podržana kroz grupne diskusije u određenim vremenskim intervalima uz mogućnost angažovanja iskusnih praktičara iz drugih sistema u cilju proširivanja perspektive i iznalaženja alternativnih rešenja za uočene probleme.

Ukoliko bi postojala veća vidljivost različitih vrsta podataka iz oblasti izvršenja vanzavodskih sankcija i mera verujemo da bi to uticalo i na uvećanje objektivnosti u tumačenju prikupljenih podataka kao i transparentniji prikaz različitih profesionalnih aktivnosti koje preduzimaju poverenici u okviru formalno-pravnog postupanja po odluci suda.

Aktuelno istraživanje čini presek stanja u ograničenom vremenskom intervalu, sa ciljem validacije podataka na konkretnim slučajevima. Bilo bi poželjno da se realizuje novo istraživanje sa ciljem sagledavanja stope recidiva prestupnika koji su učestvovali u aktuelnom istraživanju. Procedura bi mogla biti usklađena sa istraživanjem realizovanim od strane Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja (Stevanović, Međedović, Petrović, Vujičić, 2018.) o povratu lica na izvršenju krivičnih sankcija. Pored prikupljanja podataka iz evidencija (matičnih knjiga) Uprave za izvršenje krivičnih sankcija, adekvatno bi bilo prikupiti podatke i iz evidencija suda teritorijalne nadležnosti po mestu življenja posmatranog bivšeg prestupnika.

U cilju intenzivije implementacije prakse zasnovane na dokazima u sistem izvršenja vanzavodskih sankcija i mera, kao i upoznavanje sa modelima prakse drugih zemalja, umrežavanje praktičara sa akademskim institucijama bilo bi višestruko korisno. Istovremeno, na ovaj način bi akademski autoriteti koji su angažovani u istraživačkim projektima imali priliku da spoznaju opseg i limite neposredne prakse. Stručna obuka probacionog osoblja treba da se oslanja na veštine i kvalitete za koje dokazi potvrđuju da pomažu ljudima da promene svoj život i reše svoje probleme. Pored toga, obuka treba da proizvede samorefleksivne, kritički orjentisane profesionalce koji će doprineti kulturi učenja u službi kojoj pripadaju. Organizacija i upravljanje službom trebalo bi da izbegava preokupiranost pravilima i formalne odgovornosti i umesto toga da promovise akcenat na ličnoj odgovornosti kroz pristup koji povezuje učinak sa dokazima. Ovakva sistemska podrška razvoju osoblja daje mogućnost kreiranja tri osnovne karakteristike efikasnog probacionog službenika: otpornost, posvećenost i angažovanje (Vanstone, 2019).

LITERATURA

- Andrews, D.A., Bonta, J., Hoge, R.D. (1990) Classification for effective rehabilitation: rediscovering psychology. *Criminal Justice and Behavior*, vol. 17 (1), pp. 19-52.
- Andrews, D.A., Zinger, I., Hoge, R.D., Bonta, J., Gendreau, P., Cullen, F.T. (1990b) Does correctional treatment work? A clinically relevant and psychologically informed metaanalysis. *Criminology*, vol. 28 (3), pp. 369–404.
- Andrews, D. A., Kiessling, J. J., Russell, R. J., Grant, B. A. (1979) Volunteers and the one to one supervision of adult probationers. *Ministry of Correctional services, Ontario*. Preuzeto sa [VOLUNTEERS AND THE ONE-TO ONE SUPERVISION OF ADULT PROBATIONERS - AN EXPERIMENTAL COMPARISON WITH PROFESSIONALS AND A FIELD-DESCRIPTION OF PROCESS AND OUTCOME, MODULE 11, V 1 - CANADA | Office of Justice Programs](#)
- Andrews, D.A., Bonta, J., Wormith, J.S. (2011) The risk- need-responsivity (RNR) model, Does Adding the Good lives model contribute to effective crime prevention? *Criminal justice and behavior*, vol. 38 (7), pp. 735–755.
- Annison, J., Eadie, T., Knight, C., (2008) People first: probation officer perspectives on probation work. *Probation Journal*, Vol.55 (3), pp.259-271.
- Blasko, B., Viglione, J., Taylor, L., Taxman, F. (2022) Sorting through the evidence, A step toward prioritization of evidence-based community supervision practices. *Criminal justice and behavior*, Vol.49 (6), pp.817-837.
- Blay, E., Boxstaens, J. (2019) Professional practices and skills in first interviews: a comparative perspective on probation practice in Spain and Belgium. U Ugwudike Pamela, Peter Raynor, Annison Jill (ed.) *Evidence-based skills in criminal justice*, Policy Press
- Bonta, J., Bourgon, G., Ruggie, T., Scott, T.-L., Yessine, A.K., Gutierrez, L. (2011) Community supervision: An experimental demonstration of training probation officers in evidence-based practice. *Criminal Justice and Behavior*, Vol.38(11), pp.1127–1148.
- Bonta, J., Andrews, D. (2010) Viewing offender assessment and rehabilitation through the lens of the risk-need-responsivity model. U McNeill, F., Raynor, P., Trotter, C. (ed) *Offender Supervision New directions in theory, research and practice*. Routledge. London
- Bonta, J., Ruggie, T. (2004) Case Management in Manitoba Probation. *Public Safety and emergency preparedness Canada, Manitoba Department of Justice: Corrections*, preuzeto sa [Case Management in Manitoba Probation 2004-01](#)
- Burnett, R., McNeill, F. (2005) The place of the officer-offender relationship in assisting offenders to desist from crime. *Probation Journal*, vol.52 (3), pp.221-242.
- Chadwick, N., Dewolf, A., Serin, R. (2015) Effectively training community supervision officers. *Criminal Justice and Behavior*, Vol.42 (10), pp. 977-989.
- Cherry, S. (2010) *Transforming Behaviour: Pro-social Modelling in Practice*. Cullompton, Willan.

- Creswell, J., Creswell, D. (2018) *Research Design Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches* (5th Edition). SAGE Publications, Inc.
- Egan, G. (2014) *The skilled helper. A problem-management and opportunity-development approach to helping* (10th Edition). Books/Cole. CengageLearning
- Farrington, D., Coid, J., Harnett, L., Jolliffe, D., Soteriou, N., Turner, R., West, D. (2006) *Criminal careers up to age 50 and life success up to age 48: new findings from the Cambridge Study in Delinquent Development*. Home Office Research Study 299. London, UK. preuzeto sa www.crim.cam.ac.uk/files/hors299.pdf
- Fuller, C., Taylor, P. (2003) *Toolkit of Motivational Skills*. National Probation service. London
- Hepworth, D, Rooney, R.H., Rooney, G.D., Strom-Gottfried, K. (2013) *Direct Social Work Practice. Theory and Skills* (9th Edition). Books/Cole. CengageLearning
- Deering, J. (2010) Attitudes and beliefs of trainee probation officers: A “new breed”. *Probation Journal*, Vol.57 (1), pp.9-26.
- Durnescu, I. (2013) Probation skills between education and professional socialization. *European Journal of Criminology*, Vol. 11(4), pp. 429 –444.
- Durnescu, I. (2012) What matters most in probation supervision: Staff characteristics, staff skills or programme? *Criminology & Criminal Justice*, Vol. 12(2), pp. 193 –216.
- Durnescu, I. (2018) Desistance-related skills in Romanian probation contexts. in Ugwudike Pamela, Peter Raynor, Annison Jill (ed.) *Evidence-based skills in criminal justice*, Policy Press
- Durnescu, I. (2020) *Core Correctional Skills. The training kit*. ARS Docendi, Bucuresti
- D'Zurilla T.J., Nez, A.M. (2007) *Problem-solving therapy: A positive approach to clinical intervention*. Springer Publishing, New York
- Hass, S., Spence, D. (2017) Use of Core Correctional Practice and inmate preparedness for release. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, vol.61 (13), pp.1455-1478.
- Herzog-Evans, M. (2019) The risk-need-responsivity model: evidence diversity and integrative theory. in Ugwudike Pamela, Peter Raynor, Annison Jill (ed.) *Evidence-based skills in criminal justice*, Policy Press, Bristol, pp.99-127.
- Herzog-Evans, M. (2015) Explaining French probation, Social work in a prison administration. in Ioan Durnescu and Fergus McNeill (ed.) *Understanding penal practice*, Routledge, Abingdon, pp.63-76.
- Lewis, D. (1960) What is Probation. *Journal of Criminal law and Criminology*, Vol.51 (2), pp.189-208.
- Lowenkamp, C.T., Latessa, E.J., Smith, P. (2006) Does correctional program quality really matter? The impact of adhering to the principles of effective intervention. *Criminology and Public Policy*, vol.5 (3), pp.575-594.
- Kennealy, P., Skeem, J., Manchak, S., Loudon, J. E. (2012) Firm, fair, and caring officer-offender relationships protect against supervision failure. *Law and Human Behavior*, vol.36 (6), pp. 496-505.

- Maloić, S. (2016) Dominantna načela i modeli tretmanskog rada s punoljetnim počiniteljima kaznenih djela u zajednici. *Kriminologija i socijalna integracija*, Vol.24 (2), pp.115-139.
- Maloić, S., Ricijaš, N. (2014) Kompetencije i profesionalni razvoj probacijskih službenika. *Ljetopis socijalnog rada*, Vol.21 (3), pp.511-540.
- Miller, W., Rollnick, S. (2002) *Motivational interviewing: preparing people for change, Second edition*. The Guilford Press, New York.
- Mitchell, D., Tafrate, R.C., Hogan, T, Olver, M.E. (2013) An exploration of the association between criminal thinking and community program attrition. *Journal of CriminalJustice*, Vol.41, pp. 81-89.
- McMurrin, M., Fyffe, S., McCarthy, L., Duggan, C., Latham, A. (2001) 'Stop &Think!' social problem solving therapy with personality disordered offenders. *Criminal Behaviour and Mental Health*, Vol.11., pp. 273- 285.
- McNeill, F. (2006) A desistance paradigm for offender management. *Criminology and Criminal Justice*, Vol.6 (1), pp.39-62.
- McNeill, F. (2009) What work sand what's just? *European journal of probation*, Vol.1 (1), pp.21-40.
- McGuire, J. (2007) Programmes of probationers. in Gill McIvor, Peter Raynor (ed.) *Development in social work with offenders*, Jessica Kingsley Publishers, London and Philadelphia.
- McGuire, M. (2000) Cognitive-Behavioural Approaches. An introduction to theory and research. preuzeto sa: [\(PDF\) Cognitive-behaviouralapproaches: Anintroduction to theoryandresearch](#)
- Nidhi, N. N. (2018) Probation Officer Skills: Spanish Context. Autonomous University of Barcelona, preuzeto sa https://ddd.uab.cat/pub/tfg/2016/159695/TFG_nnagdev.pdf
- Noaks, L.(2004) Ethical dimensions of qualitative research in criminology, u *Criminological research: Understanding qualitative methods*, autors: NoaksLesley i Wincup Emma, SAGE Publications Ltd. London, pp. 37-53.
- Porporino, F. (2018) Developments and challenges in probation practice: Is there a way forward for establishing effective and sustainable probation systems? *European Journal of Probation*, vol.10 (1), pp.76-95.
- Phillips, J. (2015) Understanding 'the relationship' in English probation supervision. U Ioan Durnescu and Fergus McNeill (ed.) *Understanding penal practice*, Routledge, Abingdon, pp.122-139.
- Prochasta, J.O., DiClemente, C.C. (1982) Transtheoretical therapy: Towards a more integrated model of change. *Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, Vol.19. pp. 276-288.
- “Recommendation CM/Rec (2017) 3 on the European Rules on community sanctions and measures” preuzeto sa: <https://rm.coe.int/168070c09b/> , pristupljeno 07.08.2019.
- Raynor, P., Ugwudike, P., Vanstone, M. (2014) The impact of skills in probation work: A reconviction study. *Criminology & Criminal Justice*, Vol. 14(2), pp. 235 –249.
- Raynor, P., Vanstone, M. (2018) What matters is what you do: The rediscovery of skills in probation practice. *European Journal of Probation*. Vol.00 (0), pp. 1-16.

Raynor, P., Ugwudike, P., Vanstone, M. (2012) JS3 The Jersey Supervision Skills Study: outcomes and reconvictions. *Department of Criminology, Swansea University, with Jersey After - Care Service*, preuzeto 01.08.2018. god. sa <http://probation.je/images/skillsstudy.pdf>

Raynor, P., Ugwudike, P., Vanstone, M. (2010) Skills and strategies in probation supervision: the Jersey study. in McNeill Fergus, Peter Raynor, Trotter Chris (ed.) *Offender Supervision New directions in theory, research and practice*, Routledge, London. pp.113-129.

Robinson, G., Crow, I. (2009) *Offender Rehabilitation: Theory, Research and Practice*. Sage Publications Ltd.

Stevanović, I., Međedović, J., Petrović, B., Vujičić, N., (2018) Ekspertska istraživanje i analiza povrata u Republici Srbiji, preuzeto sa https://www.iksi.ac.rs/izdanja/ekspertsko_istrazivanje_i_analiza_povrata.pdf, pristupljeno 20.09.2019. god.

Ristić, D., Brkić, M. (2016) Alternativno sankcionisanje i probacija. *Socijalna politika*, Vol.2/16, pp.96-111.

Ristić, D., Brkić, M. (2019) Primena prakse zasnovane na dokazima u sprovođenju sankcija i mera prema prestupnicima u zajednici. *Godišnjak fakulteta političkih nauka*, Vol.21, pp.37-56.

Ristić, D. (2019) Socijalni rad u sprovođenju vanzavodskih sankcija i mera. *Tematski zbornik radova međunarodnog značaja "Socijalna politika u Srbiji na raskršću vekova"*, Visoka škola socijalnog rada, Beograd, pp.457-466.

Rex, S. (1999) Desistance from offending: experiences of probation, *Howard Journal* Vol.38 (4), pp. 366-383.

Shapland, J., Sorsby, A., Robinson, G., Priede, C., Farrall, S., McNeill, F. (2015) What quality to probation staff in England in relation to one-to-one supervision. in Ioan Durnescu and Fergus McNeill (ed.) *Understanding penal practice*, Routledge, Abingdon, pp.139-153.

Smith, D. (2004) The Uses and Abuses of Positivism. in G. Mair (ed.) *What Matters in Probation*. Cullompton: Willan

Smith, D. (2005) Probation and social work. *British Journal of Social Work*, vol.35 (5), pp.621-637.

Smith, P., Schweitzer, M., Labrecque, R. M., Latessa, E. J. (2012) Improving probation officers' supervision skills: An evaluation of the EPICS model. *Journal of Crime and Justice*, Vol.35(2), pp. 89-199.

Svensson, K. (2003) Social work in the criminal justice system: Anambiguous exercise of caring power. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, vol.4, pp.84-100.

Sorsby, A., Shapland, J., Durnescu, I. (2019) Promoting quality in probation supervision and policy transfer: evaluating the SEED programme in Romania and England. in Ugwudike Pamela, Peter Raynor, Annison Jill (ed.) *Evidence-based skills in criminal justice*, PolicyPress

Taxman, F. (2002) Supervision-exploring the dimensions of effectiveness. *Federal Probation*, vol.66 (2), pp.14-27.

Taxman, F., Shepardson, E., Byrne, J. (2004) Tools of the Trade: A Guide to Incorporating Science into Practice. preuzeto sa www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library

Taxman, F. (2014) Second Generation of RNR: The Importance of Systemic Responsivity in Expanding Core Principles of Responsivity. *Federal Probation* vol. 78 (2), pp.32–40.

Trevithick, P. (2016) *Veštine i znanja socijalnog rada*, Univerzitet u Nišu

Trotter, C. (2013) Reducing Recidivism through probation supervision: what we know and don't know from four decades of research. *Federal Probatio*, vol.77 (2), pp.43-48.

Trotter, C., Evans, P. (2012) Analysing of supervision skills of juvenile justice workers. *Report of the Criminology Research Advisory Council Grant: CRG 24/07-08*

Trotter, C. (1993) The supervision of offenders –what works? A study undertaken in Community Based Corrections. *Report to the Australian criminology research council*, Victoria, preuzeto sa <https://research.monash.edu/en/organisations/social-work/publications/?page=18>

Vanstone, M. (2019) The effective practice of staff development in England and Wales: learning from history and contemporary research. in Ugwudike Pamela, Peter Raynor, Annison Jill (ed.) *Evidence-based skills in criminal justice*, Policy Press, Bristol, pp.17-37.

Vasiljević-Prodanović, D., (2022) *Osnovi penologije*. Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu

Ward, T., Mann, R., Gannon, T. (2007) The good lives model of offender rehabilitation: Clinical implications. *Aggression and violent behavior*, vol.12, pp.87-107.

Ward, T., Shadd, M. (2007) *Rehabilitation*. Routledge, Taylor & Francis Group, London and New York

Viglione, J. (2017) Street- level decision making Acceptability, feasibility, and use of evidence-based practices in adult probation. *Criminal Justice and Behavior*, vol.44 (10), pp.1356-1381.

Viglione, J., Labrecque, R. (2021) Core correctional practices in Community supervision: An evaluation of a policy mandate to increase probation office use of skills. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, vol.65 (8), pp.858-881.

Whetzel, J., Lowenkamp, C. (2011) Who Cares what offenders think? New insight from offender surveys. *Federal Probation*, vol.75 (2), pp.13-15.

Vose, B. (2012) *Encyclopedia of Community Corrections*. SAGE Publications, pp.399-401.

Recommendation CM/Rec(2010)1 of the Committee of Ministers to member states on the Council of Europe Probation Rules, preuzeto sa <https://search.coe.int/cm#>

“Recommendation CM/Rec (2017) 3 on the European Rules on community sanctions and measures” preuzeto sa: <https://rm.coe.int/168070c09b/> , pristupljeno 14.08.2025. godine

Council of Europe Annual Penal Statistics, preuzetos a: [Annual reports - Council of Europe Annual Penal Statistics](https://www.coe.int/t/e/treaties/annual_penal_statistics/) pristupljeno 28.08.2025.

Pravilnik o izvršenju kazne rada u javnom interesu, *Službeni glasnik RS*, br.20/2008.

Pravilnik o izvršenju uslovne osude sa zaštitnim nadzorom, *Službeni glasnik RS*, br.20/2008.

Pravilnik o načinu izvršenja vanzavodskih sankcija i mera i organizaciji i radu poverenika, *Službeni glasnik RS*, br.30/2015.

Priručnik programa restorativne pravde Ujedinjenih nacija, 2006. preuzeto sa https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice, pristupljeno 14.07.2025. godine

Zakonik o krivičnom postupku, *Službeni glasnik RS*, br.72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021.

Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera, *Službeni glasnik RS*, br.55/2014.

Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, *Službeni glasnik RS*, br.58/2005.

Zakon o probaciji, *Narodne novine Republike Hrvatske*, br.99/18

Zakon o posebnim merama za sprečavanje vršenja krivičnih dela protiv polne slobode prema maloletnim licima, *Službeni glasnik RS*, br. 31/2013.

Krivični zakonik, *Službeni glasnik RS*, br.85/2005.

<http://www.cep-probation.org/probation-in-europe/>, pristupljeno 14.08.2025. god.

[United Nations Standard Minimum Rules for Non-Custodial Measures \(The Tokyo Rules\)](#) :, pristupljeno 14.07.2025. godine

PRILOZI

Prilog 1: Saglasnost za učestvovanje u istraživanju za osuđena lica

FAKULTET POLITIČKIH NAUKA

Istraživanje za potrebe doktorske disertacije

SAGLASNOST ZA UČEŠĆE U ISTRAŽIVANJU

Poštovani, Molimo Vas da učestvujete u istraživanju čiji cilj je ispitivanje efektivnosti izvršenja vanzavodskih sankcija i mera kroz primenu veština intervjuisanja.

Istraživanje sprovodi doktorant na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu, Smer socijalna politika i socijalni rad, Danijela Ristić.

Istraživanje je odobreno od strane Ministarstva pravde Republike Srbije, Uprava za izvršenje krivičnih sankcija.

Sve informacije dobijene tokom istraživanja biće potpuno poverljive i korišćiće se isključivo u cilju analize i unapređenja kvaliteta izvršenja vanzavodskih sankcija i mera.

Učešće u istraživanju je dobrovoljno.

Ukoliko imate neka dodatna pitanja u vezi sa ovim istraživanjem, možete ih postaviti istraživaču pre početka intervjua.

Molimo Vas da potpišete sledeću izjavu:

Saglasan /Saglasna sam da se podaci prikupljeni tokom intervjua koriste za potrebe naučnog istraživanja.

Ime i prezime

Datum _____

Potpis

Prilog 2: Saglasnost za učestvovanje u istraživanju za poverenike

FAKULTET POLITIČKIH NAUKA

Istraživanje za potrebe doktorske disertacije

SAGLASNOST ZA UČEŠĆE U ISTRAŽIVANJU

Poštovani, Molimo Vas da učestvujete u istraživanju čiji cilj je ispitivanje efektivnosti izvršenja vanzavodskih sankcija i mera kroz primenu veština intervjuisanja.

Istraživanje sprovodi doktorant na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu, Smer socijalna politika i socijalni rad, Danijela Ristić.

Istražvanje je odobreno od strane Ministarstva pravde Republike Srbije, Uprava za izvršenje krivičnih sankcija.

Sve informacije dobijene tokom istraživanja biće potpuno poverljive i koristiće se isključivo u cilju analize i unapređenja kvaliteta izvršenja vanzavodskih sankcija i mera.

Učešće u istraživanju je dobrovoljno.

Ukoliko imate neka dodatna pitanja u vezi sa ovim istraživanjem, možete ih postaviti istraživaču na mob.064/8070726 kao i na email danijela.ristic@uiks.gov.rs ili danjelaristic777@gmail.com

Molimo vas da potpišete sledeću izjavu:

Saglasan / Saglasna sam da se podaci prikupljeni tokom intervjuja i podaci iz upitnika koriste za potrebe naučnog istraživanja.

Ime i prezime

Datum _____

Potpis

Prilog 3: Upitnik za poverenike

UPITNIK ZA POVERENIKA

(Upitnik je sačinjen za potrebe naučno-istraživačkog rada na temu “Primena veština efektivnog nadzora u izvršenju vanzavodskih sankcija i mera” i dobijeni podaci će biti korišćeni isključivo u naučne svrhe u cilju unapređenja efektivnosti izvršenja. Upitnik je anoniman i namenjen je stručnim radnicima Povereničke službe.)

PolPoverenika (molimo obeležite simbol ispred izbora):

- Ženski
- Muški

Dužina radnog iskustva na povereničkim poslovima:

- do 2 godine
- od 2 do 5 godina
- od 5 do 10 godina
- višeod 10 godina

Profesija Poverenika:

- Psiholog
- Pedagog
- Socijalni radnik
- Specijalni pedagog
- Sociolog
- Andragog
- Pravnik
- drugo (navesti profesiju) _____

Dužina ukupnog profesionalnog iskustva: _____ godina

Da li ste pohađali specijalizovanu obuku za obavljanje povereničkih poslova:

- Da
- Ne

Molimo Vas da navedete u kom vremenskom period ste pohađali specijalizovanu obuku za obavljanje povereničkih poslova: _____

Molimo Vas da navedete ukupan broj izvršenih predmeta kazne kućnog zatvora (sa i bez elektronskog nadzora) koje ste nadzirali tokom 2021 godine:

Molimo Vas da navedete ukupan broj vanrednih izveštaja koje ste prosledili nadležnom sudu u izvršenim predmetima kazne kućnog zatvora (sa i bez elektronskog nadzora) tokom 2021. godine: _____

Molimo Vas da navedete broj vanrednih izveštaja koje ste prosledili nadležnom sudu u izvršenim predmetima kazne kućnog zatvora (sa i bez elektronskog nadzora) tokom 2021. godine u odnosu na razloge pisanja vanrednog izveštaja:

- a. Činjenje novog krivičnog dela od strane osuđenog _____
- b. Nepoštovanje programa izvršenja od strane osuđenog (kašnjenje sa odobrenog izlaska, udaljenje iz prostorija u kojima osuđeni izvršava kaznu, neblagovremeno dostavljanje dokumentacije u vezi napuštanja prostorija i sl.) _____

ZAHVALJUJEMO NA SARADNJI I VREMENU KOJE STE IZDVOJILI ZA POPUNJAVANJE
UPITNIKA ☺

kod _____

Prilog 4: Kontrolna lista intervjua

KONTROLNA LISTA INTERVJUA

1. ARANŽMAN INTERVJUA

Obezbeđena privatnost tokom intervjua (intervju se realizuje u posebnoj prostoriji ili delu službene prostorije koji obezbeđuje privatnost razgovora)	
Obezbeđena sigurnost podataka koje prestupnik iznosi tokom intervjua (na pr. nema prolaska drugih osoba kroz prostor za razgovori sl.)	
Odgovarajući položaj sedenja službenika i prestupnika obezbeđuje opušten razgovor	
Intervju teče bez ometanja (ukoliko postoji ometanje službenik se izvini prestupniku)	

2. KVALITET NEVERBALNE KOMUNIKACIJE

Direktan kontakt službenika sa prestupnikom (nema fizičkih prepreka, na pr. monitor ili sl.)	
“Otvoren” položaj tela službenika (ruke nisu prekrštene, blago nagnutog tela prema prestupniku)	
Pažnja službenika usmerena na prestupnika	
Odgovarajući kontakt očima	
Uslovi za efektivan intervju (prirodan tok intervjua, pažljivo slušanje prestupnika, sa interesovanjem i podsticanjem na komunikaciju)	

3. KVALITET VERBALNE KOMUNIKACIJE

Tokom intervjua dominiraju tzv. “otvorena” pitanja koja podstiču komunikaciju i “otvaranje” prestupnika	
Nema glavnih ili sporednih (važnih ili nevažnih) pitanja	
Službenik pokazuje razumevanje za prestupnika	
Službenik pokazuje toplinu/ljudskost tokom intervjua (ne kruto / hladno / formalno)	
Komunikaciju između službenika i prestupnika karakteriše posvećenost/entuzijazam	
Službenik je ljubazan / iskazuje poštovanje za ličnost prestupnika (npr. nije sarkastičan, grub, nepristojan)	
Službenik promovise fleksibilnu komunikaciju (npr. ne dominira niti prekida dijalog)	
Službenik koristi humor kao podsticaj učešća prestupnika u komunikaciji	
Službenik odaje optimističan stav o mogućnosti promene ponašanja prestupnika	
Intervju ukazuje na obostranu spremnost za komunikaciju	

4. EFEKTIVNA UPOTREBA AUTORITETA

Službenik izbegava defanzivna pitanja i autoritativan stav prema prestupniku (razvijanje empatije i “refleksivnog” slušanja)	
Službenik podstiče prestupnika na saradnju prilikom donošenja odluka	

Pozitivni komentari službenika preovladavaju u odnosu na negativne (izbegavati kritiku, predavanje, upozoravanje)	
Čvrst ali fer stav službenika tokom intervjua	
Razjašnjenje uloga / odgovornosti između službenika i prestupnika	

5. MOTIVACIONO INTERVJUISANJE

Službenik koristi parafraziranje, klimanje glavom, održava kontakt očima	
Službenik upućuje empatične komentare koji upućuju na razumevanje	
Službenik izbegava sukobljavanje/konfrontaciju sa prestupnikom	
Službenik koristi refleksivno slušanje/ razvoj neusaglašenosti između sadašnjeg stanja i želejni hpromena kod prestupnika	
Službenik koristi refleksivno slušanje za suprotstavljanje otporu ili poboljšanje razumevanja sa prestupnikom	
Službenik podstiče samo-efikasnost prestupnika	
Službenik prilagođava pristup u odnosu na fazu "ciklusa promena" u kojoj se nalazi prestupnik	
Službenik podstiče samo-motivišuće komentare prestupnika	
Prestupnik smanjuje otpor prema službeniku tokom komunikacije kako intervju napreduje	

6. PRO-SOCIJALNO MODELOVANJE

Službenik navodi konkretne primere pro-socijalnog ponašanja	
Službenik upućuje pozitivne komentare/pohvale za pro-socijalno ponašanje prestupnika	
Službenik upućuje efektivne pohvale prestupniku (upućene pohvale odnose se na specifično ponašanje ili stavove)	
Službenik povratnim informacijama ne odobrava antisocijalno ponašanje ili razmišljanje prestupnika ističući rizike i posledice antisocijalnog ponašanja i snage prestupnika za promenu	
Službenik podstiče prestupnika na praktičnu primenu modela/prимера pro-socialnog ponašanja/stavova (podsticanje samopouzdanja prestupnika)	

7. MODEL REŠAVANJA PROBLEMA

Službenik identifikuje kriminogene potrebe prestupnika	
Fokus na proceni identifikovanih problema/potreba od strane prestupnika	
Službenik se fokusira na kriminogene potrebe prestupnika	
Zajednička procena i dogovor u vezi planova / ciljeva / aktivnosti za rešavanje problema	
Konkretizacija ciljeva u procesu rešavanja problema	
Fokusiranje na rešavanje utvrđeno gproblema	
Optimističan stav službenika u odnosu na snage prestupnika za promenu	
Službeni kzastupa/posreduje za prestupnika gde je to potrebno	
Službenik daje uputstva prestupniku za pristup resursima (konkretnoj agenciji) kada je realizovano posredovanje/zastupanje	
Službenik rezimira sa prestupnikom koristi u odnosu na korišćenje resursa u zajednici	

8. KOGNITIVNO RESTRUKTURIRANJE

Službenik identifikuje antisocijalno ponašanje i stavove prestupnika	
Službenik izlaže moguće alternative antisocijalnom ponašanju	
Službenik modeluje (demonstrira primere) alternativnog/pro-socijalnog ponašanja	
Službenik ohrabruje/podstiče prestupnika da praktikuje alternativno/pro-socijalno ponašanje	
Službenik daje priliku prestupniku da vežba pro-socijalno ponašanje	
Službenik diskutuje sa prestupnikom o "troškovima" antisocijalnog ponašanja	
Službenik diskutuje sa prestupnikom o prednostima pro-socijalnog ponašanja	

9. OPŠTA STRUKTURA INTERVJUA

Službenik rezimira sadržaj prethodnog intervjua	
Prepoznatljiv fokus/tema intervjua	
U intervjuu moguće identifikovati početak, sredinu i kraj intervjua	
Prestupnik uključen u razvoj intervjua	
Službenik sumira / pruža povratne informacije	
Dogovor službenika sa prestupnikom o sadržaju narednog intervjua	
Konkretizacija zadataka koji su dogovoreni za prestupnika	
Dobar kvalitet ukupnog odnosa između službenika i prestupnika tokom intervjua	

KOD _____

Datum intervjua _____

Trajanje intervjua _____

Tip intervjua _____

Biografija autorke

Danijela Ristić rođena je 1970. godine u Kragujevcu. Nakon završene Kragujevačke gimnazije, upisala je 1989. godine Fakultet političkih nauka Univerzitet u Beogradu, smer Socijalna politika i socijalni rad, koji je završila 1995. godine.

Godine 2013. upisala je Master akademske studije socijalnog rada, na Fakultetu političkih nauka u Beogradu. Master studije je završila, 2016. godine, odbranivši master rad pod naslovom “Saradnja centara za socijalni rad sa Povereničkom službom u izvršenju alternativnih sankcija i mera u Šumadijskom okrugu”.

Školske 2016/2017 upisuje Doktorske studije socijalne politike i socijalnog rada na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu.

U periodu od 1995 do 1997. godine obavljala je poslove socijalnog radnika u Centru za socijalni rad u Kragujevcu.

Od 1997 do 2025. godine bila je zaposlena u Okružnom zatvoru a zatim u Kazneno-popravnom zavodu u Kragujevcu, na poslovima prevaspitanja osuđenih lica i načelnika Službe za tretman.

U periodu od 2012 do 2021. godine obavljala je i poslove poverenika u Povereničkoj kancelariji u Kragujevcu. U istom periodu aktivno učestvovala u realizaciji više projekata na implementaciji vanzavodskih sankcija i mera u Republici Srbiji, sertifikovani trener za specijalizovanu obuku zaposlenih u Povereničkoj službi. Aktivni učesnik i izlagač na međunarodnim i nacionalnim stručnim skupovima iz oblasti socijalnog rada i sprovođenja vanzavodskih sankcija i mera.

Autorka je radova objavljenih u stručnim i naučnim časopisima na temu sprovođenja sankcija i mera u zajednici i socijalnog rada i to: “Iskustva u izvršenju vanzavodskih sankcija i mera u Republici Srbiji” u zborniku radova sa međunarodnog naučnog skupa “Krivične i prekršajne sankcije i mere: izricanje, izvršenje i uslovni otpust” (2016); “Alternativno sankcionisanje i probacija” (u koautorstvu sa M. Brkić) u časopisu Socijalna politika (2016); “Saradnja centara za socijalni rad u Šumadijskom okrugu sa Povereničkom službom” (u koautorstvu sa M. Brkić) u časopisu Socijalna politika (2017); “Primena prakse zasnovane na dokazima u sprovođenju sankcija i mera prema prestupnicima u zajednici” (u koautorstvu sa M. Brkić) u časopisu Godišnjak Fakulteta političkih nauka (2019); “Socijalni rad u sprovođenju vanzavodskih sankcija i mera” u tematskom zborniku radova međunarodnog značaja “Socijalna politika u Srbiji na raskršću vekova” Visoke škole socijalnog rada u Beogradu (2019).

Izjava o autorstvu

Ime i prezime autora: Danijela Ristić

Broj indeksa: 23/2016

Izjavljujem

da je doktorska disertacija po naslovom:

“Primena veština efektivnog nadzora u izvršenju vanzavodskih sankcija i mera”

- rezultat sopstvenog istraživačkog rada;
- da disertacija u celini ni u delovima nije bila predložena za sticanje druge diplome prema studijskim programima drugih visokoškolskih ustanova;
- da su rezultati korektno navedeni i
- da nisam kršila autorska prava i koristila intelektualnu svojinu drugih lica.

Potpis autora

U Beogradu, _____

Izjava o istovetnosti štampane i elektronske verzije doktorskog rada

Ime i prezime autora: Danijela Ristić

Broj indeksa: 23/2016

Studijski program: Doktorske studije socijalne politike i socijalnog rada

Naslov rada: **“Primena veština efektivnog nadzora u izvršenju vanzavodskih sankcija i mera”**

Mentor: Prof. dr Miroslav Brkić

Izjavljujem da je štampana verzija mog doktorskog rada istovetna elektronskoj verziji koju sam predala radi pohranjivanja u **Digitalnom repozitorijumu Univerziteta u Beogradu**.

Dozvoljavam da se objave moji lični podaci vezani za dobijanje akademskog naziva doktora nauka, kao što su ime i prezime, godina i mesto rođenja i datum odbrane rada.

Ovi lični podaci mogu se objaviti na mrežnim stranicama digitalne biblioteke, u elektronskom katalogu i u publikacijama Univerziteta u Beogradu.

Potpis autora

U Beogradu, _____

Izjava o korišćenju

Ovlašćujem Univerzitetsku biblioteku „Svetozar Marković“ da u Digitalni repozitorijum Univerziteta u Beogradu unese moju doktorsku disertaciju pod naslovom:

“Primena veština efektivnog nadzora u izvršenju vanzavodskih sankcija i mera”

koja je moje autorsko delo.

Disertaciju sa svim priložima predala sam u elektronskom formatu pogodnom za trajno arhiviranje.

Moju doktorsku disertaciju pohranjenu u Digitalni repozitorijum Univerziteta u Beogradu i dostupnu u otvorenom pristupu mogu da koriste svi koji poštuju odredbe sadržane u odabranom tipu licence Kreativne zajednice (Creative Commons) za koju sam se odlučila.

1. Autorstvo (CC BY)
2. Autorstvo – nekomercijalno (CC BY-NC)
3. **Autorstvo – nekomercijalno – bez prerada (CC BY-NC-ND)**
4. Autorstvo – nekomercijalno – deliti pod istim uslovima (CC BY-NC-SA)
5. Autorstvo – bez prerada (CC BY-ND)
6. Autorstvo – deliti pod istim uslovima (CC BY-SA)

(Molimo da zaokružite samo jednu od šest ponuđenih licenci, kratak opis licenci dat je na poleđini teksta)

Potpis autora

U Beogradu, _____

1. Autorstvo - Dozvoljavate umnožavanje, distribuciju i javno saopštavanje dela, i prerade, ako se navede ime autora na način određen od strane autora ili davaoca licence, čak i u komercijalne svrhe. Ovo je najslobodnija od svih licenci.
2. Autorstvo – nekomercijalno. Dozvoljavate umnožavanje, distribuciju i javno saopštavanje dela, i prerade, ako se navede ime autora na način određen od strane autora ili davaoca licence. Ova licenca ne dozvoljava komercijalnu upotrebu dela.
3. Autorstvo - nekomercijalno – bez prerade. Dozvoljavate umnožavanje, distribuciju i javno saopštavanje dela, bez promena, preoblikovanja ili upotrebe dela u svom delu, ako se navede ime autora na način određen od strane autora ili davaoca licence. Ova licenca ne dozvoljava komercijalnu upotrebu dela. U odnosu na sve ostale licence, ovom licencom se ograničava najveći obim prava korišćenja dela.
4. Autorstvo - nekomercijalno – deliti pod istim uslovima. Dozvoljavate umnožavanje, distribuciju i javno saopštavanje dela, i prerade, ako se navede ime autora na način određen od strane autora ili davaoca licence i ako se prerada distribuira pod istom ili sličnom licencom. Ova licenca ne dozvoljava komercijalnu upotrebu dela i prerada.
5. Autorstvo – bez prerade. Dozvoljavate umnožavanje, distribuciju i javno saopštavanje dela, bez promena, preoblikovanja ili upotrebe dela u svom delu, ako se navede ime autora na način određen od strane autora ili davaoca licence. Ova licenca dozvoljava komercijalnu upotrebu dela.
6. Autorstvo - deliti pod istim uslovima. Dozvoljavate umnožavanje, distribuciju i javno saopštavanje dela, i prerade, ako se navede ime autora na način određen od strane autora ili davaoca licence i ako se prerada distribuira pod istom ili sličnom licencom. Ova licenca dozvoljava komercijalnu upotrebu dela i prerada. Slična je softverskim licencama, odnosno licencama otvorenog koda.